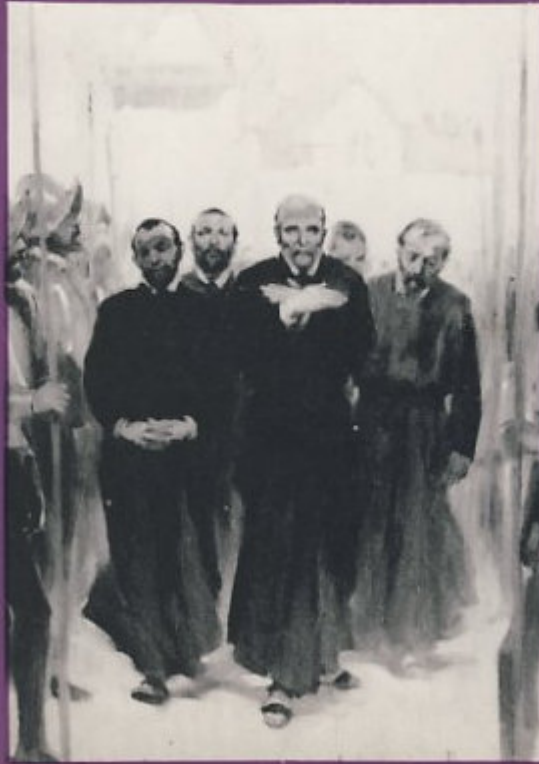

Bulányi György
Nagypénteki levél

Bulányi György
Nagypénteki levél

Előszó

Ez a könyv nyolc levelet tartalmaz:

1. Ratzinger bíborosnak, a Hittani Kongregáció prefektusának 1986. jan. 31-én Bulányi György piaristához írt levele (eredetije olasz nyelven)
2. Bulányi 1986 febr. 4-én írt rövid levele (eredetije latin nyelven)
3. Ratzinger 1986. márc. 1-én írt rövid viszontválasza (eredetije olasz nyelven)
4. Bulányi 1986 Nagypéntekén írt érdemi válasza a jan. 31-i levélre (eredetije német nyelven).
5. Ratzinger 1986. szept. 1-én írt levele (olasz és magyar nyelven)
6. Bulányi 1986. szept. 29-i válasza (eredetije latin nyelven)
7. Ratzinger 1986. okt. 23-i levele (eredetije olasz nyelven)
8. Bulányi válasza 1986. Karácsonyának Vigíliáján

Az első három és az utolsó négy levelet a Függelékben találja az olvasó. A könyv a negyedik levéllel kezdődik, amely hű fordítása az eredetinek. Tartalmilag csak annyiban különbözik az eredetitől, hogy azt nem szakították egységekre az aláhúzott oldalcímek, hanem e megszakítások nélkül egyvégtében íródott.

Bulányi György Sch P
1012. Budapest Attila út 133. II. 2.

dr. Joseph Ratzinger őeminenciájának
a Szent Hittani Kongregáció bíboros
prefektusának
Róma

Budapest, 1986. év Nagypéntekén

Eminenciás Uram, Bíboros Prefektus úr!

Minthogy írva van: „Ti pedig mindnyájan testvérek vagytok” és „Arról fogja megismerni mindenki, hogy tanítványaim vagytok, hogy szeretettel vagytok egymás iránt”, ennél fogva szabad, sőt kötelességem más megszólítással is élnem:

Adelphos agapétos en Christó!

1986. január 31-i levelére adott első válaszomat február 4-én a legnagyobb sietséggel latinul írtam. Bár sohasem volt módom német nyelvterületen élni és a német nyelvet csak könyvekből tanulhattam, a folytatáshoz mégis szívesebben választom az Ön anyanyelvét, mivel az élő nyelv talán több reményt nyújt egymás jobb megértéséhez.

43 hónap kontra 1 hónap

Említett levelét közel négy vizsgálati év után készítette el, ezért én sem szeretném megfelelő mérlegelés nélkül elkészíteni a magam levelét. Amikor rendem Generálisa február 2-án átadta nekem az Ön levelét, megkérdeztem tőle, mikorra kell választ adnom reá. Ő úgy vélte, hogy ez nem határidő, hanem okosság kérdése. Időközben azonban az Ön második, 1986. március 1-i leveléből arról értesültem, hogy egy hasznos hónapon belül kell válaszolnom arra, amin az Ön Hivatala oly hosszú ideig dolgozhatott.

Válaszom terjedelmének világossá kell tennie szándékomat: új lehetőséget szeretnék felkínálni Önnek annak érdekében, hogy teljesebben láthassa elméleti és gyakorlati állásfoglalásaink pontos körülményeit. Ha olykor-olykor egyesszám helyett többesszámot használok, az azt jelenti, hogy levelemet nő- és férfitestvéreimmel egyetértésben fogalmaztam meg. Nem kérhettem tőlük szabadságot arra, hogy ezt a választ elkészítsem; nem kis erőfeszítésembe került tehát, hogy szokásos kötelmeim teljesítése mellett azt megírjam. Szabad-e arra kérnem, hogy fáradozásomat jutalmazza meg azzal, hogy személyesen olvassa el azt, amit személyesen írtam Önnek?

Gyors reagálás az „Egyházrend”-re

Levele azt kívánja, hogy vonjam vissza „téves, veszedelmes és kétértelmű” tanításomat. Ez az óhaj azt az állítást tartalmazza, hogy tanításom ilyen. A közelebbi alapot ahhoz, hogy eljutott erre a megállapításra, egyrészt az a tétel adja, amelyet a Szent Hittani Kongregáció küldöttével folytatott budapesti beszélgetés során mondtam, s amelyet levele idéz is: „...úgy

vélem, hogy az egyháznak a jövőben más, a maitól eltérő struktúrája is lehet, mégpedig a bázisközösségek alapján.” Megállapításának távolabbi alapját pedig „Egyház-rend” című tanulmányom képezi, amelyet 1980 végén készítettem. Ennek kézírata gyorsan eljutott a magyar prímás kezébe. Már a következő évben összeült a prímás vezetésével egy négy teológiai professzorból álló bíróság, hogy ez ügyben kikérdezzenek engem. E bíróság közbejöttével a Magyar Püspöki Kar már 1982 márciusában elítélt engem, és ezt az ítéletet azonnal közzé is tette a magyar sajtóban.

Ugyanezen év júniusában nyilvánosságra hozták, hogy kéziratomat az ítélet megerősítése céljából Rómába küldték, és „addig is” az összes magyar püspök eltiltott mindenfajta nyilvános papi funkció végzésétől. Sőt mi több, egyházmegyei körlevelekben az egyes püspökök meg is parancsolták papjaiknak, hogy utasítsanak el minden munkakapcsolatot velem és a hozzám tartozókkal.

Ilyesmi még nem fordult elő a magyar egyház egész ezeréves történetében, de még a világ-egyház történetében se sűrűn. Talán még Luther 95 tételét sem követte oly gyors egyházi reakció, mint az én esetemben. Micsoda veszedelmes könyvet írhattam én? Ennek megítélése természetesen sokkal könnyebb lenne, ha a könyv megjelenhetett volna. Ez viszont teljességgel lehetetlen nálunk: egy sort sem - se tőlem, se tőlünk -, így akarják az itteni hatalmasok.

Könyvecském még ma is csak kézíratos formában létezik, s nem vagyok biztos abban, vajon tényleg található-e 30 géppel írott példány az egész országban. Egyes bázisközösségek tagjai annak idején feldolgozták az „Egyházrend”-et és megbeszélték a közösségekben. Azóta viszont más, újabb „brosúrákat” olvasnak és beszélnek meg, melyek nagy bőségben sarjadnak a közösségek talaján, és idő múltával sokkal érdekesebbek már, mint az Egyházrend eme régi ábrázolása.

A „Processus Verbalis” Ön által kiválasztott mondatát annak közlésével kezdtem, hogy ezt a könyvecskét „a bázisközösségekben szerzett 35 évnyi tapasztalatom alapján írtam”. Ebből a tapasztalásból ered tehát ominózus könyvecském tartalma.

Nagyon szép tapasztalatok

Mit is tapasztaltam? Valami csodaszépet. Az első keresztény századok visszatérését; valami olyat, ami azokra az időkre emlékeztet bennünket. Újból vannak keresztények, nem is egyesek, hanem százak, mégpedig a mi kis országunkban, akik Jézus- és egyházszeretetük folytán elvállalják a legsúlyosabb egzisztenciális hátrányokat is. Börtönbe vonulnak a Rákosi-rezsim legsötétebb éveiben. Abban az időben nyomtalanul tűntek el emberek éjszaka idején, és semmit sem lehetett, nem is volt szabad megtudni életükről és sorsukról. Bocsásson meg, ha elmondok valami egészen személyes dolgot: szüleim csak fogságom ötödik évében láthattak meg először, s akkor is tíz percre. Ezt csak azért említem, hogy megéreztessem azt, amit az előbb „csodaszép”-nek neveztem. A bázisközösségek keresztényei jól tudták, hogy mindent elveszíthetnek. Egyikünket, egy szaléziánus testvért, könyörtelenül fel is akasztották; papokat és szociáldemokratákat különös módon nem akasztottak.

Magától értetődik, hogy ezek az emberek a magyar keresztényeknek csupán törtrészét, még tíz ezrelékét sem tették ki. Azok közül a püspökök és teológiai professzorok közül azonban, akik tapasztalataim miatt elítéltek, egyetlen egy sem volt velünk a börtönben. És ez talán nem elhanyagolható szempont abban a hosszú évekre nyúló egyházi egymást meg nem értési folyamatban, amelyben a magyar katolicizmus számos éve szenved. A lét meghatározza a tudatot - mondják a marxisták, és tapasztaljuk, hogy - legalábbis a mi szomorú történetünkben - igazuk lehet.

Hűség a meggyőződéshez

Természetesen felvethető a kérdés, hogy mi adott erőt a keresztények e törtrészének mindezek elviseléséhez. Említettem már Krisztus- és egyházszeretetüket. Tovább kell azonban kérdezni: miért tudott ez a töredék rész oly sok üldözést eltűrni, míg a nagy többség ezekben az időkben csupán túlélésre törekedett. Erre a kérdésre talán két választ is kell adnunk. Először is: olyan bíboros-prímásunk volt, aki meggyőződéséért minden rossznak ki tudta és ki is akarta tenni magát. Példát is csatolt ahhoz a meggyőződéséhez, hogy az egyháznak a saját dolgában, vagyis a hirdetés ügyében, soha és semmiben sem szabad engednie a világi hatalomnak. Nincs mit tárgyalnunk ezzel a hatalommal arról, hogy mit, kinek, mikor és hol prédikálunk. A hirdetés a mi legsajátabb kötelességünk, amit Krisztushoz és egyházához hűségesen opportune, importune teljesítenünk kell, akár tetszik ez valakinek akár nem.

Szeretném elmondani, amit Mindszenty személyesen mondott nekem 1948-ban, a letartóztatása előtti utolsó napokban. A titkosrendőrség akkor már kordonnal vette körül a primási palotát. Ordináriusom azonban elküldött a bíboroshoz, hogy tudósítsam őt az egyházmegyében történt újabb eseményekről. Valahogyan még be tudtam csúszni a palotába, amin a bíboros csodálkozott is, mivel jól tudta, hogy napjai meg vannak számlálva és közel már az idő, amikor megverik a pásztort és a nyáj magára marad. Megkérdeztem őt: Mi a véleménye, kell-e, szabad-e továbbfolytatni életveszélyes közösségi életünket? A bíboros válaszolt, s szavai negyven év után is érintetlenül maradtak meg emlékezetemben: „Tegye azt, tanár úr, amit előljárói mondanak. Egyébként: az egyháztörténetet nem azért tanultuk, hogy régiségteni ismereteinket gyarapítsuk. Párttitkárok sohasem határozhatják meg az egyház feladatát.” Szó és tett - amint ezt története is bizonyította - összhangban volt nála. Ami a mintakép-etikát illeti, annak idején nem voltunk rosszul felszerelve.

Mi, harmincévesek, természetesen másképp láttuk a világot mint ő. Mindazonáltal az említett tekintetben ideál volt számunkra. Ő még tudta, mit kell jelentenie a bíborosi öltözék vörös színének. Mi másképp láttuk a világot mint ő, mert mi nem szándékoztunk politizálni. Kár, hogy az 1956-os forradalom után nem tért vissza a börtönbe. Ha így tett volna, akkor a 60-as években valószínűleg visszatérhetett volna rezidenciájába, miként a lengyel prímás és Márton püspök Erdélyben. Ebben az esetben új lapot kezdhettünk volna. Egészen más lett volna az a status quo, amelynek alapján a Szentszék 1964-ben tárgyalhatott volna. Erdélyben Márton püspök eltörölte mindazt, amit Románia magyarlakta részének egyházmegyéiben a „békepapok” csináltak, s ezután ott az egyházi élet tiszta lappal indult. Márton püspök a legfőbb ideálunk. Tudott szenvedni, s emellett még azt is tudta, hogy az egyháznak semmi köze sincs a politikához. Sajnos, nekünk nem adatott egy Márton Áron.

Az ellenségszeretet jóhírének megértése

Másodjára egy megértést kell említenem. Azokban a zordon években megértettünk valamit az evangélium lényegéből; úgy ahogyan korábban nem. Fejünkben és szívünkben felhangzott Jézus felhívása: Szeressétek ellenségeiteket! Megértettük ezt a felhívást, s ez megmentett bennünket minden politizálástól. E felhívás alapján meg tudtuk fogalmazni feladatunkat. Ez így hangzott: Ha Szent Pál számára alkalmas volt a Római Birodalom rabszolgatársadalma arra, hogy minden forradalom nélkül hirdesse az evangéliumot, akkor hazánk kolhoz-társadalma nekünk is alkalmas kell legyen ugyanazon evangélium hirdetésére. Minden illúzió nélkül tudtuk, hogy a rendszerrel szemben tanusított „fair” politikai magatartásunk nem fog megmenteni bennünket az üldözéstől. A totalitárius rendszerekben engedelmessékedni kell; tenni azt, amit mondanak, és nem tenni azt, amit megtiltanak. Ugyanakkor azonban azt is tudtuk, hogy Istennek, lelkiismeretünknek kell engedelmessékedni és nem az embereknek. Elemeztük Jézus szavait: Üldözni fognak titeket. És ezt mondtuk: e szavaihoz nem fűzött hozzá semmit.

Nem azt mondta, hogy itt vagy ott, s akkor, ha nem viselkedtek okosan. Nem azt mondta: Legyetek okosak, hogy ne üldözzenek titeket. Mászt mondott: Legyetek okosak, mert üldözni fognak benneteket. Megértettük, hogy az üldözöttség normális állapot volt és marad Jézus és tanítványai számára. A tanítvány nem lehet más helyzetben, mint a tanító. Ez alapigazsága az egyetlen Tanító Magisztériumának. Megértettük, hogy nem lehetünk okosabbak és bölcsőbbek, szeretetreméltóbbak és mértékletesebbek, mint Ő. És ha e számunkra alig elérhető jellemvonásai ellenére állandóan üldözték Őt, milyen más sorsot akarhatnánk magunknak, akik nála kevésbé okosak, bölcsék, stb. vagyunk? Megtörténhet, hogy a mi esetünkben elmarad az üldözés, de ekkor gondosan meg kell vizsgálnunk magunkat, mi is van velünk. Hűségesek vagyunk-e még ahhoz, amit Ő mondott és tett, vagy pedig mást mondunk és teszünk, mint amire Ő tanított, s példát adott?

A kisközösségek első nemzedéke a hierarchia ölén

Nyíltan és büszkeséggel kell megvallanom Önnek, hogy az országban mindenütt papok voltak a bázisközösségek első ihletői. Voltak papok, akik megértették az idők jelét és szavát. 1945. februárjában egy horvát jezsuita atya jött Debrecenbe, abba a városba, ahol akkor, rendem gimnáziumában, a magyar és német nyelvet tanítottam. Nem kizárt, hogy az atya Rómából jött. Erről nem beszélt, a tetteivel beszélt. Noha magyarul sem nem értett, sem nem beszélt, rövid (kb. 30-40 napos) tartózkodása alatt négy csoportot hozott össze. Eljön az idő - mondta nekem -, amikor az egyház csak ilyen kis csoportokban lesz képes tovább élni. Ez az idő három éven belül el is érkezett hozzánk. Nem kevés pap értette meg szavainak igazságát. Mindannyiuknak súlyos (életfogytiglani, 14 évnyi, 10 évnyi) börtönbüntetéssel kellett fizetniük ezért a megértésért.

Nemcsak paptársaim értették meg szavait, hanem rendi előljárók és püspökök is. Az „Actio Catholica”-püspök vezetésével szerveztünk 1950. táján titkos nyári lelkigyakorlatokat - főleg fiataloknak - az Actio Catholica székházának vörös plüssfoteljeiben. Közösségi munkámat ordináriusom, tartományfőnököm és az AC-püspök jóakaró támogatásával intéztem keresztülkaszul az országban. Pompás dolog számomra a régi jó időkre gondolni, amikor még a hierarchia egyik igen kedves gyermeke voltam. Egyszer azonban minden elmúlik. Akkor még nem sejtettem, még legrosszabb börtönálmaimban sem, hogy egyszer másképp is alakulhat viszonyom a hierarchiához. Minden illúzió nélkül tudatában voltam annak, hogy hamarosan súlyos árat kell fizetnem tevékenységemért, azaz el fog ítélni érte az ateista világi hatalom. Azt azonban akkor még elképzelni sem tudtam, hogy egyházam Urunk nevében, Jézus kinyilatkoztatásának és egyháza magisztériumának erejében fog majd egyszer elítélni engem. Mentségemre szolgáljon, hogy túl fiatal voltam még, mindössze 30 éves, s a tapasztalat nem erős oldala a fiatalságnak. Később tesz szert rá az ember.

Az első csapás: az 1950. évi „megegyezés”

1950. nyárutóján kezdtünk először ilyen tapasztalatokat szerezni. Ez év nyarán, sötét éjjel, félóra leforgása alatt, a rendőrség szerzetes nők és férfiak ezreit rángatta ki rendházaikból, rakta teherautókra és hurcolta el őket. Ebben a helyzetben megtört a püspökök ereje, és megkötötték az állammal a Rákosi pártvezető által kikényszerített, 1950. augusztus 31-i megállapodást, mégpedig a pápa kifejezett parancsa ellenére, aki ezt követően tudtukra adta a püspököknek: „Ehhez nem volt jogotok!” A Magyar Püspöki Kar ezen egyházjogellenes cselekedetével kezdődik a magyar katolikus egyház sajátos keresztútja, helyesebben tragikomédiája.

Az aláíró püspöki kar élén dr. Grósz József kalocsai érsek állt. Egy fél évvel később ő is börtönbe került, 15 évi fogságra ítélték. Az állam tombolt és azt állította, hogy nemcsak Mindszenty, hanem Grósz is összeesküdött ellene. „Megbízhatatlanságuk” miatt most már minden püspöki aulába becsempészik a titkosrendőrség embereit. Megszerzik az egyházmegyei pecsétet, nincs többé levéltitok; tudtuk nélkül egy levél sem megy ki onnan, és őket megkerülve egy levél sem jut be oda. Ezáltal létre hoznak egy új status quo-t, amelyből az állam a Vatikán intervenciója következtében később majd „kis lépésekben” engedni fog. Itt található meg az úgynevezett „kis lépések politikájának” a forrása.

A kiscsoportok keresztényei tudatában voltak az 1950. évi egyházjogellenes megegyezés horderejének. Akkoriban mondta egy fiatal pap, akit nem sokkal utána 14 évi börtönre ítélték: „Mostantól kezdve egyházi, azaz hierarchikus segítséggel folytatják majd az egyházüldözést”. Így is történt. Ordináriusom ebben az időben ezt mondta nekem: „Többé ne gyere fel hozzám! Azért, hogy ő (az aulában ülő titkosrendőr) ne lásson téged.”

Ahogy bizonyára tudja, Magyarországon pillanatnyilag - Lékai prímás megkülönböztetése szerint - vannak „jó” és „rossz” kiscsoportok. Ez a megkülönböztetés is egyik eredménye az 1950-es megállapodásnak. Az ordináriusnak meg kellett szakítani a kapcsolatot azokkal a papokkal, akik rosszak voltak. Kik is ezek? Azok akik nem engedelmeskednek az államnak, akik nem „békepapok”. A világi hatalom már akkor elkezdett beavatkozni az egyházi ügyekbe, s az ordináriusnak el kellett fogadni, mégpedig a megállapodás értelmében, hogy neki jó és rossz papjai vannak. Nem a püspök, hanem az ateizmus döntött és határozta meg, hogy papjai közül melyik „jó” és melyik „rossz”. Ma a püspökök a sajtóban és a televízióban hangosan hirdetik, hogy vannak jó és rossz báziscsoportok. Akkoriban ez még nem történt meg, mivel abban az időben a püspökök még nem voltak elég „jók”.

Az állam következő „kis lépése” következtében mind több és több kapcsolat szakad meg az ordinárius és papjai között. A „jó” papok párt- és rendőrségi megbízásból presszionálják az ordináriust, hogy további „kis lépéseket” tegyen. A püspöknek el kell kerülnie a találkozást a „rossz” papokkal. Ebben a helyzetben egy püspök nagy gondban és félelemben szószerint a következőt mondta nekem: „Az a legjobb, ha mi semmit sem tudunk arról, amit ti tesztek”. A már megfélemlített ordinárius ezt mondja rossz papjának: „Ne menjetek el a békepapok gyűlésére, de ne hivatkozzatok rám!” Ebből lemérheti, hogy mi játszódott le bennünk, „rosszakban”, amikor ezt mondták nekünk: „Engedelmeskednetek kell püspökeiteknek, mert ők az apostolok utódai!”

Gerinctörés és a „jó” papok

Hogyan keletkeztek a „jó” papok? Gerinctörés által. Mégpedig kétféle módon. Először: karrierizmus révén, vagyis szándékos gerinctöréssel. Másodszor: félelem és megfélemlítettség révén, vagyis nem szándékos, de nem kevésbé valóságos gerinctörés révén. Nem könnyű megállapítani, hogy ki tartozik az első és ki a második kategóriába. Elmondok egy történetet erről a gerinctörésről. Valaki váratlanul kimaradt egy papi kiscsoportból. Félév múlva, egy utazás alkalmával találkoztam vele. Mintha mi sem történt volna, beszél nekem arról, ami változatlanul csodaszép a csoportmunkában. Ő hallgat. Félóra múltán és komoran csak egyetlen mondatot mond: „Így csak az tud beszélni, aki még nem volt az Andrássy út 60-ban”. Ott volt ugyanis a Rákosi rendszer éveiben a titkosrendőrség egyik kínzópincéje. Partnerem a második kategóriába tartozott. Manapság senki sem vizsgálja többé, hogy az egyes „jó” papok melyik kategóriába tartoznak és hogyan lettek ilyenek. Már mindannyian magas egyházi tisztségviselők.

Az idők folyamán egy dolog napnál világosabb lett: valamilyen gerinctörés nélkül egyetlen pap sem válik elfogadhatóvá, azaz „jó” pappá az állam számára. S mi több: az állam és az egyház közti egyezmények sora következtében egyetlen pap sem lehet „jó” pap e gerinctörés nélkül, és a Vatikán csak e „jó” papok sorából választhatja ki a maga képviselőit, s emelheti őt a püspöki hivatal méltóságába. Egy magas pártfunkcionárius mondta egyszer „diszkrétén”: „Nem úgy áll a dolog, hogy az egyik püspökjelölt a Vatikánhoz tartozik, a másik meg hozzánk. Mindegyik hozzánk tartozik”. Magyarországon mindenki tudja, hogy a Vatikán keleti politikájának mindmáig nincs alternatívája.

Amint már mondtam, a bázis- vagy kiscsoportok első ihletői papok voltak. A katolikus lányok és fiúk abban az időben mindent kockára tettek, amikor igent mondtak e papok hívására. Százak és ezrek mondták ki akkor az igent. Áldozatkészségük nélkül semmit sem tehettünk volna. Igenjük ezt jelentette: közösségeket fenntartani a totalitárius állam engedélye nélkül. Ez az igen volt az alapja annak a katolikus, jobban mondva keresztény, jézusi büszkeségnek és öntudatnak, amellyel rendíthetetlenül tudtak állni a frontvonalon egy olyan helyzetben, amikor szinte az egész magyar társadalom térdére esve és félelemmel eltelve, ütemes tapsal kísérelte a Rákosi-rendszer minden jogsértését.

Kik a tisztelendők?

Ezek az „egyszerű hívők”, ahogy Ön levelében nevezi őket, tehát ezek az egész egzisztenciájukat kockára tevő ifjú hősnők és hősök készek voltak arra, hogy Jézusért és szeretetprogramjéért minden fenyegetés ellenére állhatatosak maradjanak. Tették ezt, miközben egyre több és több pap, aki levele szerint „igaz hatalmat nyert a püspökök, mint apostolutódok kézfeltétele által”, kísérelte meg egzisztenciáját biztosítani a növekvő megfélemlítések láttán. Gerinctörés következtében a világi hatalom szolgálatába kerültek és meg akarták menteni önmagukat... donec transeat iniquitas - ahogy azt annak idején titokban gyakran mondták. Akkor is jól tudtam, amiről levelében írt nekem, hogy ti. „lényegi különbség van a szolgálati papság és a hívők általános papsága” között, azonban az egyháznak tett szolgálatot, a hősi szolgálatot növekvő mértékben főleg azok között tapasztaltam meg, akik nem voltak szolgálati papok. Végzetes tapasztalat ez: Szolgák, akik nem szolgálnak, és nem-szolgák, akik szolgálnak. Szolgák, akik saját egzisztenciájukat akarják megmenteni; és nem szolgák, akik Jézus ügye érdekében mindent kockára akarnak tenni.

Ez volt az én csodálatos tapasztalatom: vannak papok és fel nem szenteltek, nem, ismét vannak „keresztények”, akiknek Krisztus és egyháza többet ér, mint saját életük. Tapasztalatomat nem tudom elfelejteni: Jézus ügyének csak azok a férfiak és nők használnak, akik az ügyért készek kockára tenni saját egzisztenciájukat, függetlenül attól, hogy férfiúi vagy női mivoltukban birtokolják-e azt a szent hatalmat avagy sem. Más fogalmunk alakult ki a becsületről és a méltóságról, s szemünkben azok a férfiak és nők voltak „tisztelendők”, akik készek voltak a szolgálatra, s zavart bennünket, ha más alapon hallottunk „tisztelendő” és „főtisztelendő” keresztényekről. Úgy véltük, hogy az egyház mártírjai a tisztelendők. Most is megvallom nyíltan, hogy nem az engedelmeskedők, hanem azok a testvéreim a tisztelendők számomra, akik Krisztus-szeretetükért három évet ülnek börtöneinkben.

Isten magyar népének hősnői és hősei - vagy szerényebben: „rossz” papjai és „egyszerű hívői” - sűrű sorokban vonultak a titkosrendőrség minősítetten brutális büntető intézeteibe, ahonnan semmi reális lehetőség nem volt a szabadulásra. A minket őrző titkosrendőröknek ez volt a jelszava: itt fogsz megdögleni! Aki letöltötte büntetését, azt internáló táborba vitték. A „nép ellenségeit” nem engedték szabadon.

Soraimat olvasva talán bosszúsan gondolja: Mire való felfrissíteni a korai ötvenes évek elmúlt történéseit? Mindez már rég a múlté! Azért említem mindezt, hogy megérthesse, milyen lelkiállapotban érezhetjük magunkat, amikor Jézus egyházára való hivatkozással egy felső, legfelsőbb parancsot kell tudomásul vennünk: Hagyjátok abba tevékenységeteket, legyetek bizalommal egyházi előjáróitok iránt, a „jók” iránt, akiket az ateizmus már gazdagon megajándékozott bizalmával. Hogyan tudjunk bizalommal lenni azok iránt, akik nyíltan állítják, hogy meg akarnak semmisíteni minket, hogy Jézus egyházának nincs szüksége a mi szolgálatunkra, amelyet azokban az években „érvényes kánoni misszió nélkül” kezdtünk meg, amint azt egy fiatalabb egyházi előjáró néhány évvel ezelőtt nem szégyellte mondani nekem. Ő még iskolapadban ült, amikor mi már máshol „ültünk”.

A történetírás egyszer majd részletesen dokumentálni fogja a magyar kiscsoportok immár több mint harmincéves mártíriumát. Ennek ideje még nem érkezett el. Mindazonáltal sejthető, hogy e jövődő tudósítás egyes fejezetei a magyar egyháztörténet nem éppen legrosszabb fejezetei közé fognak tartozni. A kezdeti időkben a püspökök szerepe sem volt más: a püspökök akkoriban ugyanazon az úton jártak, a tanúságtétel ugyanazon „nagy lépéseit” tették meg papokkal és laikusokkal együtt. Sajnos, hamarosan már másfajta lesz a szerepük, amely a történelem más lapjaira írandó.

A második csapás: a püspökök beállnak békepapoknak (1957)

Az 1950-es megállapodás volt az első csapás Magyarország egyházára és a kiscsoportokra. Ennek következtében a püspökök, belsőleg megosztva, már a jó és rossz papok között helyezkedtek el. Más az, amit hangosan mondtak és más, amit a fülekbe súgtak. Az 1956-os októberi magyar forradalom után fokozatosan feloldódik ez a belső megosztottság. A püspöki kar nem „haladó” tagjait internálták, a haladók pedig, mint társelnökök, kollektíve beléptek a békepapi mozgalomba, mégpedig az időközben szabadlábra helyezett Grósz érsek vezetésével, aki Mindszenty letartóztatása után elnyerte a magyar püspöki kar elnöki tisztét. A püspökök jelszava a régi, végzetes jelszó volt: „Jobb, ha mi is benne vagyunk. Ezzel helyreállítjuk a papok egységét”. Csak a „jó”, az államnak engedelmesebb papok egységét állították helyre! E papi mozgalom fő képviselőit 1956. novemberében a pápa felfüggesztette. Néhány hónap múlva azonban már a püspökök állnak a mozgalom élén. Akkori vatikáni szemmel nézve már csak a kiscsoportok engedelmesebbek a pápának. Ezzel a „lépéssel”, amely elég nagy volt s amelynek számos következménye támadt, a püspöki kar az egyik, a kiscsoportok pedig egy másik táborba kerültek. Ez volt történetünk második csapása. Lesznek még továbbiak is!

A harmadik csapás: a bebörtönöztek az egyház ellenségei is (1961. március 7.)

A kiscsoportok 1961. elején élték át a harmadik nagy letartóztatási hullámot. 120 személyt tartóztattak le, papokat, s a laikusok sorából nőket és férfiakat. Voltak ugyanis olyan személyek, akik nem félték továbbfolytatni a kiscsoportmunkát a Kádár-rendszer igen veszélyes, forradalom utáni éveiben sem. És most jött a harmadik csapás. A magyar püspöki kar nyilatkozatot tett közzé a sajtóban, és megparancsolta papjainak, hogy a vasárnapi istentiszteleten olvassák fel azt. A nyilatkozat az egész világ tudomására hozza, hogy a letartóztatottak nemcsak az állam, hanem az egyház ellenségei is. A nyilatkozat időpontjában a letartóztatottak még nem voltak elítélve. A titkosrendőrök mondhatták tehát a letartóztatott gyanúsítottaknak: „A püspököd már elítélt téged!”

Az elítéltek közül néhányan, szabadulásuk után, megkérdezték ordináriusukat (Schwarz-Eggenhoffer Artúrt): „Hogyan tudott elítélni minket?” Az ordinárius ezt válaszolta: „Magam is csak az újságokból tudtam meg, hogy valami ilyesfélét kellett nyilatkoznom”. Nem tudom

megállapítani, mi, hogyan, s hogy miképpen történt. Egyértelmű azonban az a tény, hogy az akkori püspöki karból mind a mai napig senki sem cáfolta meg az 1961. március 7-i nyilatkozatot. Ez az, amit gerinctörésnek neveztem. Akkor még egy ordinárius sem akadt, aki helyesnek tartotta volna a nyilatkozatot. Törött gerinccel hazudtak, és mondták, amit nem gondoltak. Ha azonban az ember hosszú ideig csinálja ugyanazt és semmit sem tesz ellene, akkor lassankint azonosodik azzal. Ezt még tapasztalnunk kell majd a jövőben.

Erény-e az engedelmesség?

E harmadik nagy üldözési hullám során az említett letartóztatott személyeken kívül több százan veszítették el állásukat. Ezeknek a - gyakran egyetemi végzettségű - embereknek, akik „az egyháznak is ellenségei” lettek, mostantól kezdve segéd munkásként kell megkeresniük a mindennapi kenyeret maguk és családjuk számára hosszú éveken át. E százak közt papok is voltak, akiket püspökeik felmentettek az egyházi szolgálat alól. A püspök megmagyarázta ezeknek a papoknak: „Az Állami Egyházügyi Hivatalban azt mondták nekem, hogyha nem függesztelek fel, akkor letartóztatnak téged. Még mindig jobb, ha felfüggesztelek”. Így gondolkodott a püspök, és az egyházüldözés egyházi-hierarchikus segítséggel tovább folytatódott. A „delikvens” természetesen valami egészen mást olvashatott a püspök hivatalos felfüggesztő levelében: a pap a CIC paragrafusai alapján kánoni büntetést kapott egyházjogilag megfogalmazott bűneiért. Az aláíráskor a püspök világosan tudta, hogy ismét hazudott. Az egyházügyi hivatal követelte meg ezt a püspöktől. És a püspök engedelmeskedett. Csodálkozik-e hát, ha e két fogalom - engedelmesség és gerinctörés - ilyen közeli rokonságba, sőt azonosságba került számunkra? Persze egy tisztességes pap egy véleményen van tisztességes püspökével. Amikor később nem engedelmeskedtünk a püspököknek, akkor azt nem-tisztességes püspökkel szemben tettük, aki törött gerinccel az állam parancsát közvetítette. És éppen ez az a helyzet, amikor bűn a püspököknek engedelmeskedni, s amikor a püspöknek való engedelmeskedés csak gerinctörés révén lehetséges. Később, 20 év múlva, a püspökök felfüggesztették testvéreimet, mivel a feltétlen ellenségszeretetről prédikáltak. Csodálkozik-e, ha ily helyzetben egy másik tanulmányt kellett írnom „Erény-e az engedelmesség?” címmel?

A pápa imádkozik a „hallgató egyházért”

Menjünk tovább a magyar pap és laikus hitvallók csodaszép történetében. A következő években ismét üldözési hullámok jönnek, amelyek főleg testvérmozgalmunk, a Regnum Marianum papi tagjait érték. A Regnumnak szinte minden papját letartóztatták ezekben az években. Lányaik és fiaik azonban nélkülük is továbbfolytatták a kiscsoportmunkát. Ez is csodaszép lapja a magyar egyháztörténetnek. Ezek az „egyszerű hívők” nem rendültek meg, jóllehet a titkosrendőrség mindent megtett annak érdekében, hogy e csoportok megszűnjenek létezni.

Ezekben az években mindehhez nemcsak az a Szentlélek adott erőt nekünk, aki mindezek elviseléséhez ajándékát, az egyház hiteles tanítása szerint, nemcsak papoknak, hanem laikusoknak, nőknek is adja. Nemcsak a Szentlélek, hanem a Szentszék is, amely a pápa megnyilatkozásai szerint sohasem szűnt meg imádkozni „a hallgató egyházért”. Utunkat akkor teljes bizonyossággal, mint a katolikus egyház jézusi keresztútját jártuk. A pápa velünk van, imádkozik értünk, a püspökök megállapodását egyházjogellenesnek tartja! - mondtuk egymásnak. Nem sejtettük, mi fog következni. Hamarosan bekövetkezett a negyedik csapás, a legnagyobb az első négy között. Egyelőre a legnagyobb. Miközben a börtönök tele vannak nő- és férfitestvéreinkkel, részleges megállapodás jön létre a magyar állam és a Vatikán között. 1964 szeptember 14. E dátum felejthetetlen számunkra. A rákövetkező napokban a pápa érsekké

nevezett ki olyan ordináriusokat, akik négy és fél évvel korábban nyilvánosan és világosan elítélték a magyar egyház 120 hitvallóját. Meg kellett csípnem magamat: ébren vagyok? Ébren voltam. Nem lidércnyomásos álom volt ez, hanem tény. A legszomorúbb tény.

A negyedik csapás: az 1964. szeptember 14-i „részleges megállapodás”

A „jó” papok felujjongtak és körbetrombitáltak: ők már korábban, 15 évvel ezelőtt megtalálták ezt az utat. A véleményük szerint egyetlen járható utat. Nem az álmodozók és az ostobák irreális keresztútját. Végre, tizennégy év után a Vatikán is - sőt, mi több, a Zsinat is! - megértette „ezt az egyetlen reális utat”. Azt az utat, amelyet a békepapok éveken keresztül tartó erőfeszítései ágyaztak bele a reális valóságba. Végre a Vatikán is megértette, hogy nem lehet és nem mehet másként... stb. Egy csapásra rehabilitálódtak az összes, a Vatikán előtt eddig hitelüket veszített személyek. El voltunk képedve. Egy szót sem tudtunk szólni. A torkunkat fojtogatta valami, amikor kezünkbe vettük a katolikus sajtót. A valóságot azonban el kellett fogadnunk valóságként.

De hogyan tovább? 1952-ben életfogytiglanra ítélték. 1964. szeptemberében azonban már ismét szabad voltam; csaknem 9 év után, 1960. utolsó napjaiban amnesztiával szabadlábra helyeztek. A 60-as években, egy évtizeden át, szállítómunkásként dolgoztam. Ez volt az egyetlen lehetőség számomra. És még ez is csak nagy protekcióval volt lehetséges. Amikor ugyanis egy ilyen állásból ismét elkergettek, elmentem a munkaügyi miniszterhez. Annak idején, mint szociáldemokratát, őt is letartóztatták, s a börtönben együtt sakkoztam vele. Ezt mondtam neki: „Miniszter úr, mit kell tennem akkor, ha több diplomával és hét idegen nyelv ismeretével még segéd munkás sem lehetek? Le fognak tartóztatni munkakerülőként!” A miniszter 10 nap alatt elintézte ügyemet. Vállalatom visszahívott. Tovább hordtam a bútorokat és a szeneszsákokat a harmadik és negyedik emeletre. Minden különösebb gond nélkül, mert biztos voltam benne, hogy Krisztus és földi helytartója mellettem áll.

Kinek a katonája vagyok?

A negyedik csapás különösen gyötrelmes volt számomra. Ez időben már 45 éves voltam. A gerinctöréshez semmi kedvem sem volt. Miután megcsíptem magam és megállapítottam, hogy ébren vagyok, ezt kérdeztem magamtól: Valójában kinek a katonája is vagy, te, szegény fickó? Mi a szereped egyházadban, ahol a pápa olyanokat nevez ki érsekeknek, akik téged az egyház ellenségének titulálnak? Feleletet kellett adnom erre a kérdésre, mert e felelet nélkül többé már nem lettem volna képes megőrizni azonosságomat. Felelet nélkül biztosan idegösszeomlást kaptam volna.

Akkoriban kaptam meg első kiadásban a Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum Secundum latin füzeteit. Lázás sietséggel olvastam és fordítottam le e dokumentumokat barátaim számára. Örömmel telt el a szívem, amikor a Lumen Gentium szövegében rátaláltam erre a helyre: „Ahogy Krisztus szegénységben és üldözöttségben vitte végbe a megváltás művét, úgy az egyház is arra hivatott, hogy ugyanazt az utat járja azért, hogy közölje az emberekkel a megváltás gyümölcsét.”

Szegénység és üldözés - ezzel tele volt az életünk. Szegénység és üldözés, éppen ezt akarták elkerülni karrierizmusból vagy csak félelemből azok, akik gerinctörést választottak maguknak. Mi tehát továbbra is azon az úton járunk, amelynek járására Krisztus hívja az egyházat. Cigánygyerekek is potyoghatnak az égből, mi az úton vagyunk. Valami azonban nincs rendben. Üldözés - igen! De üldözés Krisztus egyházának hierarchiájától - ez nincs rendjén! Mégsem akartunk értetlenek lenni. Ismertük a történeteket, hogyan bántak a rendőri

hatóságok 1950-ben öreg püspökeinkkel, hogyan zavarták ki őket a terrorcsoportok ágyaiból éjnek idején, s hogyan állították a falhoz őket. Felmorzsolódott az erejük - mondtuk egymásnak. Ami pedig a Vatikánt illeti, mégis csak rendre segíteni akart valahogy rajtunk! Természetesen nem a saját elképzelése szerint, hanem csak úgy, ahogy számára lehetséges volt. 1961. szeptembere csak kezdet. A folytatás biztosan jönni fog és jobb lesz. Olyan püspököket fogunk majd kapni a pápától, akik mellénk állhatnak. Egy kicsiny, halvány remény a magyar egyház tragédiájában. Elhangzott az ellenvélemény is: ritkán következik valami jobb. Aztán ismét a remény hangja: Igen, de mégis, talán, talán. Ezenközben a „jók” diadalharsonái egyre hangosabbá váltak. A Vatikánból soha senki sem jött hozzánk, aki mondta volna: „Ne féljete, a végén minden jóra fordul, tartsatok ki!” A börtönajtók nem nyíltak meg. Új letartóztatások jöttek. Ismét meg kellett kérdeznem magamtól: kinek a katonája vagy valójában?

„Keressétek az Isten Országát!” - hat kötetben

Egy új munka révén kíséreltem meg választ kapni. Újból írni kezdtem. Az „újból” szót meg kell magyaráznom. Amikor 33 évesen letartóztattak, a hatóságok elvették az akkor már polgári lakásomat is. Az 1950-es megállapodás erejében államosították rendházunkat, s engem elbocsátottak egyházi szolgálatomból (1948-tól egyetemi lelkész voltam). A lakásomban lévő dolgokból még egy zsebkendő sem maradt meg számomra. Ez nem érintett különösebben, mivel életről vagy akasztásról volt akkoriban szó. Rosszabb volt azonban, hogy elveszett minden kéziratom, amit évek során a kiscsoportok táplálására írtam. A titkosrendőrség őrnagya, aki 60 napon át napi tíz órában hallgatott ki engem, biztosított: „Elkoboztuk összes papírjait, és már a kazánunkba kerültek”. Csak fogságom utáni években tudtam hozzájutni az újabb nyugati teológiához és szépirodalomhoz. A 40-es és 50-es évek egész irodalma újdonság volt számomra. A háborús években és Rákosi idején ebből nagyon kevés jött be az országba, csak 1956 után változott jobbra a helyzet. Be akartam hozni az elmulasztottakat, olvasni akartam. Végül 1964-ben folytatni tudtam írói munkámat.

Napközben segédmunkás voltam. Délutántól kezdve csaknem éjfélig íróasztalom mellett ültem. A Dei Verbum-ban a következő szavakat olvastam: „Köztudomású, hogy az összes írások között, még az újszövetségiak között is, méltán illeti meg az elsőség az evangéliumokat”. Hét évnyi munkával, hat nem éppen vékony kötetben megkíséreltem, hogy az evangéliumok Jézusnak tulajdonított mondatait feldolgozzam egy „rendszeres biblikus teológiában”. A módszer, amellyel dolgoztam, a „tartalomelemzés” nevet kapta. Azért végeztem ezt a munkát, hogy világosan tudjam, mit parancsol nekem Urunk, vajon a korábbi ösvényen kell-e folytatnom életemet, vagy új útra kell lépnem. Sejtethi a választ, amit e munkából merítettem. E munka megerősített annak folytatásában, amit fiatal papi éveimben minden előljáróm, tehát a hierarchia támogatásával kezdtem.

„Keressétek az Isten Országát!” - ezt a címet adtam hatkötetes munkámnak a következő kötetcímeikkel: „Honnan jött?, Miért jött?, Az Út (két kötetben), Nem fogadtuk be, Az Ország”. Röviden el kell mondjam, hogyan erősíthetett meg ez a munka a korábbi meggyőződésemben. Az első kötet egy Szentháromság-modellt tartalmaz. A Szentháromság szeretetközösség: az Atya mindent odaadó szeretettel szereti a Fiút, a Fiú ugyanazzal a szeretettel az Atyát, és Kettejük Szeretete a Szentlélek, amely ugyanúgy áramlik közöttük, ahogyan a házasságban is áramlik a szeretet. A Szentháromság tehát a férfi és a nő közötti szeretetkapcsolat őstípusa. Férfi és nő, akik együttesen adják Isten egyetlen lenyomatát. Isten eme örök Országában csak szeretet (szolgálat, adás és semmi bántás avagy uralkodás) található. A második kötet a fenti szeretet Tanítóját mutatja be, aki - szeretete megmutatásaként - saját életét is feláldozza értünk. Miért? Azért, hogy e szeretetben utánozzuk Őt, és hogy az Ő

utánzó - ezek alkotják az egyházat - szeretetközösséggé alakítsák át az emberiséget. A harmadik és negyedik kötet Jézus szeretetfogalmát mutatja be. A szeretet Jézusnál ennyit jelent: mindenki másnak szolgálni. Mégpedig két módon: a mindentadás formájában, amikor rászorulókkal találkozunk, illetve a mindenkinek mindent megbocsátás formájában, ha olyanokkal találkozunk, akik bántanak minket. Tanítványai ennél fogva kicsik, szegények és fegyvertelenek, s a világ nagy, gazdag és felfegyverzett fiai üldözik őket. E tanítványok három közösségben élnek: házasságban, kiscsoportban és Istennel való közösségben az ima és a szentségek révén. Egyháza ilyen tanítványokat fog össze. Az ötödik kötet arról szól, hogy a világ elbánik a szeretet Tanítójával azon vallási és világi erők közbejöttével, amelyek nem szolgálni, hanem uralkodni akarnak. Az utolsó kötet a három országot mutatja be: Jézusét, evilágét és a Sátánét. Az evilági ország a munka (uralmunk alá hajtani a Földet) és a gyilkosság (uralmunk alá hajtani embertársainkat, azaz az uralkodás) világa. A munka beleillik Jézus Országába, a gyilkosság nem. A gyilkosság a Sátán Országába illik bele. Jézus Országában és a Sátán Országában nincs közös mozzanat.

Imádság a hűségért

A nyomtatásban közel kétezer oldalt kitehető kéziratomnak eme rövid összefoglalása színtelennek és homályosnak tűnhetik. Hogy e mű tartalmát erősebb körvonalakkal is lássa, megismertetem hűségimánkkal, amelyet évenkénti három- vagy többnapos lelkigyakorlataink végén felállva, közösen szoktunk elmondani. (Közülünk egyesek minden napjukat ezzel az imádsággal fejezik be.)

HŰSÉGIMA

Istenem, Te vagy a szeretet. A magad képére teremtettél engem, és meghívtál isteni szereteted életébe. Nincs más vágyam, csak az, hogy a tied legyek. Értelmem téged keres, akaratom feléd siet, szívem neked örül.

Atyám, köszönöm az életet és a szabadságot, s hogy odaadtad értem egyszülött Fiadat. Jézusom, köszönöm a szeretet tanítását, s hogy odaadtad értem az életedet. Szentlélek Úristen, köszönöm az élet lehellét és hogy szívemet templomoddá tetted. Szeretetedre életem minden órájában a szeretet legyen a válaszom. Én is szüntelenül csak adni akarok, Istenem. Tanításod alakítsa át gondolkodásomat, gondolkodásom pedig életemet. Mindenkinek mindene akarok lenni. Örömöm csak az legyen, hogy szolgálhatok. Senkit sem bántva, bocsánatot kérve és megbocsátva keresem a Te békédet. Békédet és örömet szívemben megőrzöm akkor is, ha a szolgálat kicsivé, az adás szegénnyé, a szelídség üldözötté tesz, miként Téged, Jézusom.

Fogadom, hogy hűséges leszek hozzád, egészen a halálig.

Veled kezdem és zárom minden napom. Testeddel és véreddel táplálom a tőled kapott isteni életet. Nem állok meg az úton soha, a mércét egyre magasabbra teszem. Minden este eléd állok, Uram, és számon kérem magamtól: adtam-e időt, pénzt, szeretetet, eleget adtam-e? Többet adtam-e, mint tegnap?

Ígérem, hogy hűséges leszek Egyházadhoz. Tőle kaptam mindent, általa ismertelek meg Téged, Jézusom. Mindig a te arcodat keresem benne, és egész életemet szolgálatára szenteltem. Szavaimmal, apostoli életemmel úgy akarlak képviselni, hogy embertársaim eleven tagjai legyenek a testnek, amelynek Te vagy a feje.

Nem akarom vezető nélkül járni az utadat, hogy míg másoknak hirdetem az örömhírt, magam el ne vesszek. Nem akarom becsapni magamat, rábízom tehát törekvéseim ellenőrzését egy testvéremre, hogy ne engedjen megállni, visszacsúszni vagy letérni az útról. Tanúságot akarok tenni rólad, Jézusom. Családom legyen a szeretet otthona. Munkahelyemen s bárhol másutt legyenek jel, hogy Rád ismerjenek rólam az emberek.

Te magad köré gyűjtötted a tizenkettőt. Én is egész szívvel testvére akarok lenni azoknak, akikkel együtt küzdök Országod megvalósulásáért. Ígérem, hogy őket sem rosszban, sem jóban el nem hagyom. Segítségükkel akarom olyanná formálni magamat, amilyenné te szeretnél engem, Jézusom. Hűséges maradok a közösséghez, hogy mindig hűséges lehessenek hozzád, és így eljuthassak a Szentháromság szeretet-közösségébe. Amen.

A 60-as évek végétől feldolgoztuk ezeket a köteteket a fejlettebb kiscsoportokban. Mivel Lékai primás eretnekeknek tartotta és mondta tartalmukat, azért 1978-ban rendi generálisom útján Rómába küldtem egy példányt. Ő 1980-ban arról értesített engem, hogy a Szent Klérus Kongregáció semmit sem talált benne, ami ellentétes lenne az egyház tanításával.

Húsz év utáni újrakezdés

Mire kiengedtek a börtönből, egykori kiscsoportjaim már megszűntek létezni. Ez fájdalmas volt számomra, de teljesen érthető. Letartóztatásomig nem volt elegendő időm ahhoz, hogy kellőképpen megerősítsem őket. Egy kiscsoportnak általában 10 évre van szüksége ahhoz, hogy önmagában is meg tudjon állni, nekem, nekünk azonban nem állt ennyi idő rendelkezésre. A növekvő félelem és megrázkódtatás miatt nem tudtak más papot találni, aki táplálhatta volna kiscsoportjaimat. A titkosrendőrség őrnagya ezt így mondta: „A maga kiscsoportjai le nem tartóztatott tagjainak meg fogjuk magyarázni, hogy kirakatban mozognak; ha nem értik meg, őket is letartóztatjuk”. Hogyan történt ez a megmagyarázás? Elvitték őket egy terrorpincébe, s ott ezt mondták nekik: „Ha még egyszer meg akarja látni a napfényt, alá kell írnia, hogy mostantól fogva nekünk dolgozik, vagyis köteles jelenteni nekünk mindazt, amit a kiscsoportok tagjai mondanak magának. Ha ebből akárkinek elmond valamit, akkor államtitok megsértése miatt 10 évi börtönt kap.” Ha aláírták, amit tőlük akartak, akkor elengedték őket. A kiscsoportok többi, el nem hurcolt tagjai csak annyit tudtak erről, hogy egyesek ismét eltűntek. Az ily módon megfélemlítettek pedig elkerülték a találkozást barátaikkal, hogy ne kelljen róluk jelentést tenniük. A pincéből kiengedetteknek hetenkint kellett találkozniuk titkosrendőrükkel eszpresszóban vagy másutt és ott jelentést tenniük. A teljes gerinctörés és idegösszeroppanás elkerülése érdekében a kiengedettek más lakhelyet választottak, gyakran száz kilométerekkel távolabbat a korábbtól. A titkosrendőrség ilyen akciókkal elérte a célját, a kiscsoportok életének megbénítását. Egyes kiscsoportjaim még éltek egy pár évig. Kilenc év után már egyet sem találtam belőlük.

40-es éveimben újra kellett kezdenem a munkát. Csaknem 20 év után újból felajánlhattam barátságomat azoknak, akik a vasárnapi vagy mindennapi szentáldozás révén, csoportélet nélkül is megtartották azonosságukat. A kéthetenkinti beszélgetések és lelkivezetés módszerével ismét barátokat szereztem, részben már az időközben felnövekedett új nemzedékből is. A 60-as évek második felében már ismét volt három csoportom: egy papi csoport, egy felnőttekből (egykori fiataljaimból) és egy fiatalokból álló csoport. Midőn végre 1970-ben, 18 évi szünet után, egy kis hétvégi házban ismét „illegális” nyári lelkigyakorlatot tarthattam nekik, a harmadik nap végén gyermekként sírtam az örömtől, a megindultságtól és a hálától, hogy ez még egyszer megadatott nekem az életben.

Az ötödik csapás: bebörtönzés helyett új prímás (1976)

Lassankint az országban, a titkosrendőrség is, észlelni kezdték, hogy munkám újra feléledt. A Vatikánnal kötött megállapodás nem tudta meggátolni, hogy az államügyészség ne sújtsa továbbra is perekkel a kiscsoportokat, szabályos, 2-3 éves időközökben. A Regnumnak a börtönből időközben kiszabadult papjai már jövendőlgették: Most ismét te vagy soron, azaz te fogsz visszakerülni a börtönbe. Valami azonban közbejött. A kiscsoportok elleni utolsó perre 1970-ben került sor. Akkor még nem tudtuk, hogy az lesz az utolsó. A Kádár-rendszer ugyanis a 70-es évek folyamán olyan fordulatot hajtott végre, amely lehetlenné tette a további pereket. 1975-ben a magyar kormány aláírta a Helsinkii Egyezményt, s annak szövege belekerült a Corpus Iuris-ba. Ez fordulópontot jelentett: az a kiscsoportmunka, amelyért két évtizeden át százak és százak vállaltak magukra hosszú és nehéz börtönbüntetéseket, mostantól már, az új törvények szerint, az emberi jogok közé tartozott. Ekkortól kezdve többé már nem tartóztattak le minket munkánkért. Az állam kezéből kiesett a kiscsoportok ellen használt eddigi fegyvere. Az államnak más, hatékony elleneszközt kellett találnia, s már egyengetődött is az ötödik csapás útja.

A Szentszék 1973-ban megüresedettnek nyilvánította Magyarország prímási székét, mivel a 81 éves Mindszenty bíboros prímás száműzetésben élt. A Szentszék a következő évben Lékai László veszprémi püspököt esztergomi apostoli adminisztrátorrá, majd két évvel később, 1976-ban, Magyarország prímás-érsekévé nevezte ki. Ez utóbbi februárban történt. Még ugyanebben a hónapban az esztergomi papi szeminárium egyik tanára egy papoknak tartott előadásában - Lékaira hivatkozva eretneknek bélyegzi teológiai tanításomat. A tanárt dr. Szendynek hívták, akit néhány év múlva kineveznek majd Veszprém püspökévé. Nagy sietséggel kerestem fel őt. Magammal víve hatkötetes művem, s más kisebb munkáimat, letettem azokat asztalára, s kifejezetten Lékai prímás asztalára is azzal a kéréssel, hogy vizsgálják meg, mi eretnekség van abban. Dr. Szendy néhány hónap múlva azzal a szóbeli üzenettel küldte vissza az említett könyveket, hogy betegsége miatt nem tudta tanulmányozni őket.

Ugyanezen év koraószén a magyar piarista tartományfőnök arról értesített, hogy Lékai prímás felkereste őt és arra kérte, hogy a piarista generális által hívasson ki Magyarországból. Tüstént írtam a prímásnak és megkérdeztem tőle, miért nem szól hozzám közvetlenül, ha van valamije ellenem. Levelemre nem kaptam választ.

A „rossz” papok prímási névjegyzéke

Ugyanezen év (1976) decemberében a prímás a püspöki konferencián Dr. Szendy egy írását osztotta szét kollégái között a következő címmel: „Bulányi Györgynek valószínűleg hiányos teológiai műveltségéből származó tanításai...”. Ezen kívül a prímás minden ordináriusnak egy listát adott át, mely egyházmegyéik „bulányista” papjainak neveit tartalmazta azzal a kéréssel, hogy egyházi büntetéssel sújtsák őket. Az 1950-es megállapodás előtt szentelt, majd később éveken keresztül falusi káplánként működő Endrey püspök felállt a konferencián és listájára pillantva ezt mondta: „Ezek itt a legjobb papjaim, személyes barátaim, akikkel tegeződöm”. Egy másik püspök, aki akkor még nem félt kapcsolatban lenni velem, ezt mondta nekem: „Listám minden papját egyenkint megkérdeztem. Közülük egyetlen egy se látott még Téged, egyesek még a nevedet sem hallották. Egyébként légy nyugodt, mert amíg az állam nem üt benneteket, mi püspökök békét hagyunk nektek; ha az állam ismét üt benneteket, nekünk is el kell határolnunk magunkat tőletek.” Mind a püspökök, mind mások előtt teljesen világos volt, honnan kapta a prímás ezt a listát. Senki előtt sem volt rejtve, melyik az a szerv, amely tudta, hogy Magyarország sok ezer papja közül kik a „rosszak”. Nem nevezem meg ezt a szervet,

mert nem voltam jelen, amikor a prímásnak ezeket a listákat átadták. Ezekből az eseményekből sejteni lehetett már, hogy mi vagy ki lesz az állam új fegyvere a kiscsoportok ellen.

Ebben az időpontban tehát a püspökök még nem voltak feltétlenül engedékenyek a prímás iránt. Ami a konferencián történt, még új volt a püspökök számára. Ezideig csak kívülről kényszerítették őket. Hogy belülről is kényszerítsék őket, ez új volt számukra. Hozzá kellett szokniuk, s ez nem ment nekik azonnal.

A prímási audiencia és útlevel-elvétel

Még ez év decemberében mintegy 25 személy, kisközösségeink túlnyomórészt laikus tagjai, egyenként vagy hármas, négyes csoportokban audienciát kértek és kaptak a prímástól. Előadták a prímásnak, hogy tevékenységemet az országban szükségesnek tartják, mivel a kisközöségi munka révén tartották meg, illetve nyerték vissza hitüket. Hivatkoztak az új „Evangélii nuntiandi” kezdetű pápai enciklikára, melyben a pápa ezeket a csoportokat az egyház reménységeinek nevezi (N.58.). A prímás azt válaszolta nekik, hogy az enciklika ezen numerusa és állítása Magyarországra nem érvényes, a kisközösségek a nyugati világ számára valók. Azután kifejtette nekik a prímás, hogy a jövőben nincs lehetőségük a plébániákon lelkigyakorlatokat tartani, mert ez tilos. Végül az őt felkeresők egy fiatalabb csoportjának szelíden és megértően ezt mondta: Maguk valami túlságosan jót akarnak, ez azonban Magyarországon nem lehetséges. A következő napokban a prímás mindezen látogatóit a rendőrség írásban értesítette, hogy útlevelüket elveszi, mert külföldre utazásuk „közérdeket sért”. Néhányan fellebbeztek, és kérdezték az eljárás okát. Hónapok múlva a fellebbezéseket megválaszolták: „... mivel külföldre utazásuk államérdeket sért”.

A Vatikán keleti politikája

Az összefüggések túlságosan világosak voltak. Senkinek nem lehettek illúziói: elérkezett az ötödik csapás. A „keleti politika” értelmében olyan prímást kaptunk, aki világosan és tudatosan járja a maga útját. A totális állam nem tűri a kiscsoportokat, ha nem képes ellenőrizni azokat. A hierarchiának kell megsemmisítenie ezeket és ellenértékként ezért az egyház az államtól engedélyt kap olyan egyházi tevékenységekre, melyek az állam számára nem veszélyesek. Ez a „kis lépések” útja. A prímás egyházpolitikája egyrészt világos és nyílt, másrészt a világi hatalom azt teljesen elfogadja. Teljesen, mert a totális állam abszolút hatalmi pozíciójában nem köt rossz üzleteket. Felmerül azonban a kérdés, vajon ez az út az egyház számára is jó üzlet-e. Úgy tűnik, a prímás nem kételkedik abban, hogy számunkra ez az egyetlen és lehetséges és nem is rossz üzlet. Mások ellenben, így kisközösségeink is, kételkednek ebben, és a II. Vatikáni Zsinattal együtt úgy vélik, hogy az egyházat más út járására alapították, mégpedig Mesterét kell utánoznia, aki a megváltás művét szegénységben, üldözésben vitte végbe. Mi úgy véljük, hogy ezzel a hierarchia végzetesen rossz üzletet kötött. Ez abból is kikövetkeztethető, hogy az ateista sajtó a prímást folytonosan úgy ünnepli és dícséri, ahogy egyetlen más egyházi embert nem dícsértek országunkban az utolsó két évszázad egyháztörténetében. A prímásnak nem volt szüksége arra, hogy tárgyaljon a kiscsoportok képviselőivel. Ő az elmúlt évtizedek egész mártír-hitvalló-vonalát merő hatalmi eszközökkel akarta elintézni. Teheti, amit tenni akar. Mások azonban nem működnek vele együtt, hanem tovább folytatják korábbi útjukat az üldözöttségben. Akkor is, ha teljes tekintéllyel beszélnek nekik arról az alázatosságról, engedelmességről, egyházhűségről, amellyel a hívőknek pásztorukhoz kell kötődniük.

Itt nem hitkérdésről, még kevésbé tévedhetetlen hitkérdésről van szó. Ez meztelen politikai kérdés. És mi tudjuk, hogy semmi közünk a politikához. Aki képes a „kislépések” politikáját

a lelkiismeretére venni, vegye. Majd helytáll, és felel érte. Aki azonban nem képes ezt lelkiismeretére venni, s félelemből vagy engedelmeskedésből együttműködik vele, az megfojtja magában Isten Szent Lelkét. Ugyanezt teszi az is, aki megkísérli, hogy másokat bármi módon ilyesmire kényszerítsen. Én inkább a börtönt választom és hosszú évek óta tartó, egyháztól való szidottságomat, mint a fent nevezett megfojtást. Csak egyetlen örök életem van, nem akarok a pokolba sétálni. Csak egyetlen egy becsületesem van, amely nélkül egy pillanatig sem óhajtok tovább élni. Az emberi méltóság - amelyről a „Dignitatis Humanae” nyilatkozat tanít - adja nekem a jogot és a kötelességet is, hogy mindezt világosan és egyértelműen megírjam. A lelkiismeret ellen nincs semmilyen szent hatalom, csak meztelen hatalom van. Ezt az emberi méltóságot Istentől kaptuk. Ezt egy szent hatalom nevében elhallgattatni, teljesen abszurd volna: ez annyi volna, mint Istennel Isten ellen harcra kelni.

Ezek jutnak az eszembe, amikor az Ön szépen hangzó és önmagukban véve oly igaz szavait olvasom levelében a szolgálatról, melyet az egyház egységéért kell teljesítenem. Nem választatom ezt az egységet, amelyet az állam minden hatalma és az állam által irányított egyház szent hatalmának minden eszköze rám akar kényszeríteni. Ez nem ment nálam a múltban, most sem megy, és remélem, hogy hátralévő éveimben sem fog menni. Mondtam már, szeretnék üdvözülni. Felfüggesztetté válni szószerint vagy a papi funkcióktól, mindezek kisebb rosszak számomra. Nem gyártok illúziókat. Azon tapasztalatok birtokában, melyeket életem során szereztem, világosan tudom azt is, amit ezzel a levelemmel teszek. Annak minden sorával - amely végül is nem magánlevél - egyrészt életemmel, szabadságommal játszom, másrészt egész egyházi létemmel. Nem tehetek mást. A hatalmasok tegyék, amit akarnak és amit lelkiismeretükre tudnak venni.

„Sötét bulányisták” és egyéb „bandák”

Időtrabló volna mindazt felsorolni, amit a prímás a maga elkezdett útján az említett téli konferencia után tett. Mivel ezen az 1976-os téli konferencián a kalocsai érsek megkérdezte őt, miért nem beszél Bulányival, miért nem válaszol a levelére, 1977 januárjában a Prímás magához hívatott. Közölte velem, hogy csoportjainkat és lelkigyakorlatainkat több szeminarista látogatja, és ezért ezeket nem fogja felszentelni. Azt is mondta még, hogy Magyarországon papokat csak „morális okok miatt” tartóztattak le. Mit válaszolhattam erre? Csak ennyit: „Az én egyházam egy bíborosa mondja ezt nekem?” Ez volt egyetlen négy szemközti találkozásunk. A következő évek során többször kértem őt, hogy találkozzunk. Leveleimre semmit sem válaszolt. Második alkalommal már mint az engem elítélő törvényszék elnökével találkoztam vele. Noha a prímás támadásainak az éle főleg személyem és a hozzám tartozó kiscsoportok ellen irányult, mégis „fekete bárány” volt számára a kiscsoportok minden fajtája. Az ateizmus fő ellenségének én számítottam, mivel ezt a munkát Magyarországon nálunk vette észre először. De a később csatlakozók sem voltak kedvesek számára. Ennek megfelelően a püspöki karnak egyik körlevele a „Regnum Marianum” ellen szólt, másika pedig ellenünk. Az állam és a Prímás fokozatosan meggyőzik a püspököket, hogy így járjanak el. Egyszer a Prímás egy fiatal papot, mint „sötét bulányistát” szidalmazott. A jelenlévők elmondták, hogy a fiatal pap nem tartozik P. Bulányihoz. A Prímás így válaszolt: „Akkor a másik bandához tartozik”. A fiatal pap a Regnumhoz tartozott. Ezekben a késői 70-es években a Regnumhoz tartozók még nem sejtették, hogy hamarosan ők lesznek a jó kiscsoportok paradigmái. Akkoriban még az ateizmus a kiscsoportok semmiféle fajtáját sem akarta eltűnni. Közben azonban új események jöttek, melyek következtében az államnak és a Prímásnak új oldalt kellett nyitniok kiscsoport-politikájukban.

Csak felebarátot ismerés és katonaság-megtagadás

Említettem már, hogy Jézus szava, „Szeressétek inkább ellenségeiteket!”, a 40-es évektől kezdve mit jelentett számunkra. Szemünkben ez a kereszténység legbensőbb lényegéhez tartozott és tartozik, ami nélkül nem létezik Isten Ország. Isten Országában ugyanis az embereknek csak egyetlen kategóriája található: a férfi és női felebarát. Ebben az Országban tehát, senki sem található, akár nő, akár férfi, aki ne volna felebarát. A világ kategóriáit

a./ szövetségesek,

b./ közömbösök, akikkel szemben közönyös és részvétlen lehetek, és

c./ ellenség - Jézus eltörölte.

Ezen eltörlés nélkül nincs Isten Ország, és az egyháznak nem lehet más célja, mint ennek az Orzágnak az előmozdítása és hogy ezt a maga életében meg is valósítsa. Az évek során egyre világosabbá vált számunkra, hogy a másik életét elvenni, legyen az osztályellenség, hazaáruló, gyilkos, eretnek, csak a Sátán műve lehet. Azt a keresztényt, aki bármely okból megöli a másikat, abszolút ellentmondásnak tekintettük; fából vaskarikának, ami anyanyelvemben az abszurditás legmagasabb fokát jelöli. Az ifjú korunkban kapott nemzeti-katolikus nevelés hátterével nagy felfedezés volt számunkra, hogy az egyházban nemzetekfeletti mintatársadalmat kell látnunk, melynek tagjai mindenkinek mindent megbocsátanak, és senkit sem gyilkolnak meg ... kerül, amibe kerül. Megértettük a szavakat, amiket Péter hallott a Getszemáni-éjszakában, azaz felfedeztük, hogy minden kard Krisztus ellen van. Folytonosan alakuló tudatunk bombázni kezdte lelkiismeretünket.

Ez a bombázás 1979 szeptemberében egyik testvérünkönél áttörést eredményezett. Dr. Merza Józsefet, egy magas képesítésű matematikust, 4 gyermek atyját, 48. életében katonai szolgálatra hívták be. Diákkorában, 30 évvel korábban találkozott a kiscsoportokkal. A hatóságoknak átadott egy írást: Lelkiismeretem nem engedi meg, hogy katonai szolgálatot teljesítsek. Letartóztatták és elítélték: szabadlábra helyezése után állását veszítette. A hatalmak a lelkiismeretet olyan dolognak tartják, amit a hatalom akaratahoz kell formálnunk. Testvérünk esetében ez az államnak nem sikerült. Szabadlábra helyezése után az utcán valaki megszólította: „Uram, létezik még lelkiismeret?” Ritkán fordul elő, és igen sokba kerül. Az esetről értesítettük a püspöki kart. „Természetesen” semmi választ nem kaptunk, a Prímás azonban Paskai püspöktől, a püspöki kar teológus szakértőjétől egy „Nézet” elkészítését kérte az esetről, a püspöki kar használatára. Paskai elkészíti „Nézetét”: „az egyetemes keresztény lelkiismerettel nem áll ellentétben a katonai szolgálat... pillanatnyilag az erő csökkentése a másik oldalon az erőszak növekedésének lehetőségét vonná maga után”. A másik oldalt a kapitalisták jelentenék. A következő években ezeket a „teológiai” gondolatokat gyakran halljuk majd a prímás szájából.

Hatodik csapás: jó és rossz kisközösségek (1980. nov.)

Közeledett már a hatodik csapás. Figyelemreméltó módon erre a közvetlenebb alkalmat a Pápának 1980 húsvétján a magyar katolikusokhoz írt levele szolgáltatta. A levél a kiscsoportokat is megemlítette a katekézis különböző formái között. Krach! A Prímás szemlélete, hogy az Evangélium Nuntiandi 58. pontja nem érvényes Magyarországra, nem volt többé tartható. Félév múlva az II Regno folyóiratban megjelenik nyilatkozata: Magyarországon vannak „jó” bázisközösségek, melyek tisztelik a hierarchiát, és vannak „rosszak”, melyek nem tisztelik a hierarchiát és megtagadják a katonai szolgálatot. A Regnum Marianum kiscsoportjai a jó kiscsoportok. A rosszak azok, melyek hozzám tartoznak. Kész az új platform. Nem az egész szalámit, először csak az első szeletet kell levágni. Jól ismert a világ taktikája. Illik is hozzá. Így tanította ezt Machiavelli is. Az egyházhoz azonban nem ez illik. Az

egyháznak mintatársadalomnak kell lennie, amelyhez igazodhatik a világ. Ha az egyház nem nyújtja ezt az igazodási pontot, olyan sóvá válik, amely nem sóz. A prímásnak ez a taktikája 2 éven belül meghozza eredményét. És ez lesz majd a hatodik csapás.

A Regnum Marianum az elmúlt évtizedekben ugyanannyit szenvedett, mint mi, ha nem többet. Testvéri kapcsolatban álltunk egymással. Kölsönösen meghívtuk egymást lelkigyakorlatainkra, előadások és elmélkedések tartása céljából. A Regnum évről-évre ifjúsági találkozót rendezett egy faluban, Nagymaroson, mindenfajta katolikus ifjúsági munka számára. Az 1980 pütkösi pápai levél után a Prímás is eljött Nagymarosra és misét koncelebrált a papokkal, akik között ott voltak a hozzánk tartozók is, mások is. A következő pütkösön, 1981-ben, a Prímás csak azokkal a papokkal akart koncelebrálni, akik a mise előtt hajlandók voltak aláírni a maga írásbeli teológiai tézisét. A Regnum papjai közölték a Prímással: Ha ezt követeli, nem rendezük meg az ifjúsági találkozót; elhagyjuk, mert e feltétel teljesítése megtöri a magyarországi kiscsoportok egységét. A Prímásnak engednie kellett, s a pápai levél után a nagymarosi meghívást nem akarta visszautasítani. Más utat kellett választania. A következő pütkösön, 1982-ben, félórával a mise előtt kijelentette a Prímás, hogy velem, és egyházmegegyének egyik papjával, Kovács Lászlóval, nem hajlandó koncelebrálni. Döntését tudomásul kellett vennünk. A Regnum papjai közül egyesek nem öltöztek be, a többség azonban koncelebrált a Prímással. Végre úgy tűnt, hogy Magyarországon megtört a kiscsoportok egysége, ami Magyarország Prímásának régóta készített győzelmét jelentette.

A jó és rossz kiscsoportok megkülönböztetésében a Prímás és az Állami Egyházügyi Hivatal tökéletes összhangban voltak. Az utóbbi vezetője szokatlanul új hangot ütött meg. Azt mondta, hogy az évszázadok folyamán az egyházban mindig voltak kiscsoportok. Ez számára teljesen érthető, nincs benne semmi különös, ez az egyház belső ügye, ez nem zavarja az ő Hivatalát és az államot. Az állam számára csak egy a fontos: a kiscsoportoknak is el kell ismerniük az állam törvényeit. Íme, ez az államegyházügyi változata a jó és rossz kiscsoportokról szóló Prímási nyilatkozatnak. Két szövegváltozat és egyetlen közös akarat.

Két fajta „kis lépések”

Magam is szeretnék előadni egy megkülönböztetést: engedély-, vagy rabszolgalépések, melyeket kapunk, és a felszabadítási lépések, amelyeket kiharcolunk. Az első fajta világos: előrelépés az állam kegyelméből. A második azonban más: előrelépés Isten kegyelméből, aki a hívőkben hatalmas. Megmagyarázom ennek a második fajta előrelépésnek az értelmét. A negyvenes évek végén az egyháznak szinte minden objektumát államosították és minden egyházi egyesületet eltöröltek. Igehirdetésünk számára az egyházi épületek maradtak meg egyetlen legális helyként. Az elérendő mintakép az állam számára adott volt: az egyházi épület vasárnap másfél óra időtartamra legyen nyitva, különben legyen zárva, és a papoknak magánlakást meglátogatni minden esetben csak a helyi tanács írásbeli engedélyével legyen megengedve. Hogy ezt a mintát elérjék, letartóztattak papokat, ha azok nem az elvárásnak megfelelően prédikáltak, a hívőket pedig megfenyegették, ha a kóruson tovább akartak énekelni, vagy ha „reakciós” (=rossz) papok miséjét és prédikációját látogatták, stb. Ha akkoriban csak megfélemlíthető emberek léteztek volna, az állam elérhette volna fenti célját. Mivel azonban rendíthetetlenek is akadtak, azaz a kiscsoportok munkába lendültek, ezt a célt nem érték el. Nemcsak nem érték el, hanem az egyház egy felszabadítási lépést tett előre. Hogyan? A letartóztatások és szenvedések és megfélemlíthetlenség és bátorság 2 évtizede után a 60-70-es években az egyházügyi hivatalnak új dala született. Ez így hangzott: Ott vannak számotokra az egyházi épületek, ott minden lehetséges: biblia-óra, szentírás-magyarázat, hittanoktatás, katekézis és így tovább. Az egész egyházi elnevezés-kincset felhasználták meggyőzésünkre, hogy nem kifizetődő tovább vinni a kiscsoportok munkáját. Másodszor sem

voltunk engedelmesek az állam iránt, és egy pillanatig sem hallgatva a szirén-ének hangjaira, tovább folytattuk munkánkat. Ennek következtében megszületett az egyházügyi Hivatal újabb éneke. Amit 2 évtized letartóztatásai révén nem tudott megfojtani, azt most kegyesen engedélyezi: amit eddig nem tudtunk megfojtani, azt az egyház belső ügyének nyilvánítjuk. Sőt, az egyházügyi Hivatal bátorítja a békepapokat és püspököket, hogy tanulják meg tőlünk a kiscsoportok létrehozásának útját és módját, hogy a mi ismereteink birtokában végre jó kiscsoportokat tudjanak építeni. Talán már érthető, amit „felszabadítási lépéseknek” neveztem. Meggyőződésem szerint ezek azok a valódi és egyházhoz méltó „kislépések”, melyek megtétele révén Krisztus egyházává válhatunk. Ezek a lépések az emberi személy és az egyház méltóságával összhangban vannak. Hogy ez sokba kerül? Igen, de Jézus sem tudta a megváltás művét olcsóbban végbevenni, és az Ő egyháza sem tudja olcsóbban megúszni az Ő utánczását.

Új nagykonstantini fordulat?

Mivel a jövő mindig kiszámíthatatlan, nem tudom megmondani, hogy egy új nagykonstantini fordulat a „harmadik Rómával” lehetséges-e vagy nem. Akár lehetséges, akár nem, mi nem akarjuk ezt az új fordulatot. A korábbi a IV. században teljesen elegendő volt számunkra, hogy felismerjük, mennyi minden ment veszendőbe általa. Mi ment veszendőbe? Egyszerűen és pőrén akarom elmondani. Jézus azt akarta, hogy tanítványai kicsinyek, szegények és fegyvertelenek legyenek, hogy mintatársadalmat építsenek. Az egyház képviselői azonban és különösen főképviseleői nagyok, gazdagok és erőszakosak lettek, a mintatársadalom építése helyett pedig beépültek az adott társadalom hatalmi apparátusába. A gyarmatosítás és kiirtás segítségével tudtunk „krisztianizálni”. Az én népem egy részét is kiirtotta egy szent és apostoli király, a maradékot pedig már meg lehetett keresztelni. „Különbén éppen úgy megsemmisítettek volna bennünket, mint a hunokat, avarokat és másokat!” - tehetné szavá valaki, és igaza volna. Ennek ellenére az egyház mégsem arra lett alapítva, hogy egyeseket meggyilkoljon, másokat pedig megkereszteljen. Azért lettünk egyházzá, mert azt tanította nekünk Jézus, hogy mindenkit szeressünk, azaz mindenkinek szolgáljunk, mindent odaadjunk és mindenkinek mindent megbocsássunk. Azért lettünk egyházzá, hogy ezt megértsük, ezt hirdessük, megvalósítsuk, mégpedig egy mintatársadalomban, ami nem más, mint az emberek fiai és lányai közé elközelgő Isten Országá.

Ami ma Magyarországon történik, még nem új nagykonstantini fordulat. Konstantin becsületes üzletet kötött: az egyház révén saját hatalmát akarta megszilárdítani, és cserébe azt akarta, hogy minden állampolgár egyháztag is legyen. Konstantinnak két istene volt: saját hatalma és Jézus. Az egyház magyar tárgyaló partnerénél ez másként van: legalábbis pillanatnyilag nem akarja, hogy minden állampolgára tagja legyen az egyháznak. Neki is két istene van: saját hatalma és az ateizmus. Mivel második istenét pillanatnyilag még nem tapasztalja elég erősnek, ezért ismét pillanatnyilag elfogadja az egyházat: „Ateizmus és hit még sokáig fognak élni egymás mellett...” - egy idő óta gyakran hallani ilyesmit a partnertől. Ez azonban semmiképp sem jelenti, hogy ateizmus-istenét félredobta volna. Egyáltalán nem adta fel a régi hagyományos célt, a vallás elhalását. A párt-magisztérium rendíthetetlenül emellett áll, és a baloldal, amelyet ott „szektásnak” bélyegeznek, időnként felemeli a szavát a megengedhetlen üzletelés elvtelensége ellen. De kössön bár mégoly becsületes üzletet is a világi hatalom az egyházzal, hatalmának az egyház által történő megerősítéséről nem mondhat le. Az egyházat azonban Jézus nem erre alapította. Miért? Azért, mert melyik állam erősíthető meg állampolgárainak gyilkolási készsége nélkül? Ha ez másképp volna, nem léteznék általános védkötelezettség.

Emberhez méltó, emberhez méltatlan és Jézushoz méltó megoldások

Nem akarjuk az új nagykonstantini fordulatot. Mít akartok hát, az üldözést? - hallatszik gyakran. Igen, az üldözést. Ezt egyszer nyíltan meg kell mondanunk. Jézus a pusztában legyőzte a kísértéseket és nem fogadta el a hatalmat és annak nagyszerűségét. Tudta, hogy az elfogadás Sátánt imádás nélkül nem lehetséges. Mi is legyőztük ezeket a kísértéseket a magyar börtönök pusztájában. Nem akarjuk a fordulatot és annak előkészítését sem akarjuk. Nem akarjuk ezt, sem kis lépésekben, sem nagyokban. Semmilyen formában sem. Hierarchiánk a Prímás vezetésével akarja ezt a fordulatot. Sőt ebben látják az egyház egyetlen életlehetőségét. Ez az a probléma, amit meg kell oldanunk. Létezik ennek egy emberhez méltó megoldása: a hierarchia politikáját követi az, aki el akarja kerülni a világi hatalom üldözését, és nem követi ezt a politikát az, aki hajlandó elviselni ezt az üldözést. Van a problémának egy emberhez nem méltó megoldása is, éppen az ami most folyamatban van: az állam által üldözötteket a hierarchia is üldözi, mert másképp gondolkodnak. És végül van még egy Jézushoz méltó megoldás is: a magyar börtönök pusztájában a püspökök is legyőznék azokat a kísértéseket, amelyeket Jézus már legyőzött, példát adván tanítványainak. Egyedül ez utóbbi megoldással lehet feloldani a magyar egyház belső szétszakítottságát, amennyiben mi kiscsoportjainkban hűek maradunk ahhoz, amit Jézustól tanultunk. Úgy látom magunkat, hogy Isten kegyelméből vannak esélyeink ehhez. Azért is, mert bár ez a keresztút nekünk fájdalmas, mégis az egész egyház számára igen hasznos. Egyházi ellenfeleink is jól tudják, hogy a „bulányista” csoportok léte okozza, hogy a másfajtajú kiscsoportok számára szabadok a munkalehetőségek az állam részéről. A magyar világi teológusképzés létrejötte előtt, az éveken keresztül tartó tárgyalások végefelé az államot képviselőknél az egyik egyházi partner a következőt mondta: „Ha nem engedélyezik számunkra a világiak teológiai képzését, legyenek biztosak benne, hogy Bulányiék majd megcsinálják.” Mi tehát annak tudatában is hűek maradunk meggyőződésünkhöz és lelkiismeretünkhöz, hogy a Prímás csak igen kevés „kislépést” tehetett volna meg, ha mi, akiket neki feltétlenül meg kell semmisítenie, nem volnánk jelen. Nem látja ezt? Senki sem mondja neki? Lehetséges, hogy mindezt világosan látja, mégis megy tovább a saját útján. Hogyan lehetséges ez? Úgy, hogy már nincs semmi más alternatívája. Miért? Levelem korábbi részeiben már elmondtam, hogyan születtek Magyarországon a „jó” papok.

A hetedik csapás(-sorozat): a hierarchia ütésbe lendül (1981-82)

Ideje, hogy előre lépjünk a hetedik csapáshoz. A jó és rossz kiscsoportok közötti megkülönböztetés kitalálása és az 1981. Pünkösdi koncelebrációnk megtiltása után az események már gyorsan haladtak előre. Ugyanezen év szeptember 6-án a Prímás ünnepélyes prédikációt tart a magyar történelem nagy katonahőseiről, és a katonai szolgálat megtagadóit félrevezetőknél és félrevezetetteknek nevezi. Három nap múlva felfüggeszti és ezenfelül félévi kényszertartózkodásra is ítéli káplánját, Kovács Lászlót, aki az előző augusztus folyamán 700 fiatal számára egy más jellegű prédikációt tartott, amelyben a kicsiny, szegény és fegyvertelen Krisztust és nem a katonákat dicsérte. A felfüggesztés indoklása: Kovács a prédikációhoz nem rendelkezett az illetékes ordinárius engedélyével. Hamis állítás. Az igazság: az ifjúsági találkozó előestéjén az egyházügyi Hivatal telefonált az ordináriusnak, hogy akadályozza meg Kovács prédikációját. Kovács fellebbezett a felfüggesztés ellen a Szent Kléruskongregációhoz, megkísérelve, hogy dokumentumokkal bizonyítsa a valóságot. A mai napig nem kapott semmi választ.

A következő hónapban egy másik papunkat függesztették fel, Gromon András. Ő is prédikált, mégpedig így: Mivel a Prímás prédikációja a katonahősökről a katolikus újságokban is megjelent, kötelességemnek tartom, hogy közöljem a hívőkkel, hogy a Prímás prédikációja nem áll összhangban Jézus Hegyibeszédével. Gromon András már minden egyházi peres eljárás nélkül függesztette fel püspöke.

Ismeretes, hogy a botrány és a felháborodás hullámai nem voltak kicsinyek, egészen a Csendes Óceánig csaptak. A magyar püspöki Kar Illetékesének a külföldi sajtóban kellett nyilatkoznia, hogy a szolgálatmegtagadásra vonatkozó II. Vatikáni Zsinati tanítással a magyar püspökök is egyetértenek. Hogy tovább vezethesse harcát, a Prímásnak ismét újabb utat kellett választania. És újat is választott.

Dialógusra hívás kánoni büntetés terhe mellett, és elítéléssel

Ugyanezen év novemberében a Prímás egyházzjogi büntetés fenyegetése mellett - „dialógus”-ra hívott. Mivel a Prímás négy teológia professzor élén akart velem dialógozni, a párbeszédre én is négy barátommal jelentem meg. Nem engedték be őket. A professzoroktól a helyszínen kérdéseket kaptam. „Válaszaim”-at ismerheti, mert azonnal megküldtem azokat a Hittani Kongregációnak. A második ülésen a professzorok közölték velem, hogy más válaszokat akartak tőlem hallani, és a Prímás kijelentette, hogy - e „dialógus” folyamán - nincs helye „dialógusnak”, mert ő és a professzorok az egyház tanítását képviselik, mégpedig hivatalból. Be kellett látnom, hogy valóban teljesen értelmetlen dolog valakivel párbeszédet folytatni, aki az igazságnak hivatalból birtokában van. Ennek következtében levelemben tudósítottam a Prímást, hogy a harmadik ülésen már nem kívánok megjelenni. A megjelenés helyett levelemben vallomást tettem számára tanításomról (Lásd, Religion in Communist Lands - XII.1.38-41. old.).

E dialógusnak nevezett törvényszék ülései után a püspöki Kar az újságokban közzétette, hogy tanaim eretnekek, amiket vissza kell vonnom. Azt válaszoltam levelemben a Prímásnak, hogy semmi visszavonivalóm nincs, mert mindazt amit az újságokban is számlámra írok, nem tanítom. Mivel mindazt, amit nem tanítok, sem Budapesten, sem másutt nem vonhatom vissza, a püspöki Karnak meg kellett büntetnie engem. Amit a Párt már 1951-ben elvett tőlem, ti. a nyilvános működés jogát, azt vették el tőlem harmincegy év után püspökeim is, mégpedig teljes tekintélyükkel. Mindezt „addig is” tették, amíg Ön ítéletüket megerősíti. Az „ülések” folyamán és az újságokban folyamatosan szidták, anélkül hogy a legkisebb lehetőségem lett volna az újságokban valamit is megjelentetni. Ha lenne rá időm, írhatnék egy figyelemreméltó tanulmányt „Az emberi jogokról a magyar egyházban” címmel.

„Inkább hallgatnak a Szent Lélekre, mint a hierarchiára!”

Végül 1982 októberében az ad limina látogatás alkalmával került fel a korona az egészre: „A püspökök szívükből örülnek annak, hogy Magyarországon sok bázisközösség található... van azonban a bázisközösségeknek egy másik fajtája is, amely nemcsak engedetlen a hierarchiával szemben, hanem egyszerűen tagadja, hogy a hierarchia Krisztus akaratából létezik... azt állítják, hogy a püspök szent szertartása a pappá szenteléshez szükségtelen, hanem elegendő a nép választása. Úgy vélik, hogy az egyház tanítóhivatala gyakran tévedett és hogy nekik inkább a bennük megszólaló Szentléleknek, mint a hierarchia utasításainak kell engedelmessékedniük”. Ilyen szép csokrot nyújtottak át a Pápának. Ami az utolsó állításukat illeti, hasonló bárki olvashat Péter és János apostolokról az Apostolok Cselekedeteiben. Ahány mondat, annyi hamisság: szívből örvendeznek azoknak, akik „az egyháznak is ellenségei”? Az Evangélium Nuntiandi érvényes már Magyarországra is? Nem kell már megsemmisíteni a bázisközösségek minden fajtáját? És végül nem veszik észre, hogy a vádak listájának végén Péternek és Jánosnak azok a szavai állnak, melyeket ezek a tanítványok az akkori „főpapoknak” mondtak? Itt kellene egy szót szólni arról is, milyen mérsékelt lehet az ilyen gerinctörött papok pasztorális hatékonysága, s hogy ez a gerinctörés milyen nagy mértékben magyarázza, hogy a papi hivatás ezen évek után oly ritka jelenséggé vált országunkban. A

püspököknek el kellett bocsátaniuk a szemináriumokból azokat, akik nem voltak hajlandók alávetni magukat a gerinctörés-operációnak: 1958-ban egyetlen napon a püspököknek 70 szeminaristát kellett elküldeniük, mivel ez a 70 nem akart részt venni a békepapok gyűlésén. A püspököknek így kellett tenniük, és meg is tették... Ha az ember egyszer enged a kényszernek, később már nehezen fog nemet mondani.

A Prímás megtalálta a biztos útját annak, hogy lehetetlenné tegyen bennünket az egyházban. Az állam ideges szolgálat-megtagadásaink miatt. Emiatt azonban az egyház nem ítélt el bennünket. Amire nem képes a morálteológia, arra legyen képes a dogmatika: senki sem vetheti püspökünk szemére, hogy nem tud örülni az eretnekeknek. Mindenki beláthatja, aki akarja, hogy a püspöki Kar már 1961-ben helyesen ítélte: az állam által üldözöttek mégiscsak ellenségei az egyháznak is. Mi szükség van még tanúkra? A püspökök az első lépéseket ebben az irányban az 50-es évek folyamán nagy büntudattal tették meg; 30 év után megkezdett útjukat hierarchiájuk büszke tudatával folytathatják. A hamis utak szükségképp abszurdításba torkollnak: már vártam, mikor ragasztják fel a sárga csillagot ruhánkra. Ami az ad limina látogatás dogmatikus támadásait illeti, azokat az Ön megfogalmazásában szeretném majd szemügyre venni.

Nyolcadik csapás: Engedelmeskedni! De miben?

Magyarország Prímásának mindezen akciói alaposan előkészítették a nyolcadik csapást. Nem váratott magára sokáig. Úgy gondoltam, hogy ebben a rágalomhadjáratban a Vatikán hallgatni fog. Lehető legjobb informáltságáról nem voltak kétségeim. Mi mást tehetne, minthogy hallgat? Tisztán látva az egész kellemetlen helyzetet? Mit tehetne a hallgató és üldözött egyház ellen? Mit tehetne a maga által kinevezett magyar hierarchia ellen? Mindkettő lehetetlenség számára - gondoltam. Hibásan számítottam. Alábecsültem a magyar állam erejét. Alábecsültem a Vatikán keleti politikára vonatkozó szándékának erejét. Még mindig, túl 60-ik életévemen, voltak illúzióim. Naiv voltam. Aki egy intézményen csüng, azzal ez mindig előfordul. Egy szimpatizáns mondta nekem: a 60-as években bizalommal voltál a hazai hierarchia iránt, a 70-es években bíztál a vatikáni hierarchiában, most már egyedül csak a pápában bízatsz, mikor kezdesz végre egyedül a jó Istenben bízni? *Se non é vero, é ben trovato*.

Már 1983 áprilisában megérkezett Budapestre az un. első Casaroli-levél, félévvel az ad limina látogatás után. A levél röviden és világosan megmondta, hogy hierarchiánknak engedelmeskednünk kell. Hogy miben vagyunk engedetlenek, azt a levél nem nevezte meg. Le kell tennünk a katonai esküt? Nem szabad a plébániánkon lelkigyakorlatokat tartani? Vissza kell vonni azt, amit nem állítunk? Mert eddig ezek voltak „engedetlenségünk” tárgyai. Nem tudtunk választ adni magunknak. A levelet a sajtóban azonnal közzétették. Mindenki megállapíthatta, hogyan áll ügyünk a Vatikánban. Rendem generálisához írt levelemben kétségek között kérdeztem: „Hát akkor mit vár tőlünk a Szentszék? Hogy mondjuk és tegyük, amit püspökeink és az állami egyházügyi hivatal közösen követelnek tőlünk? Talán te tudnál valamit mondani nekünk, amiből valamit megtudhatnánk a Szentszék bennünket illető szándékáról”.

Ami akkor is nyilvánosságra jutott, ha nem jutott nyilvánosságra

Évek óta sűrű levélváltásban álltam Generálisommal. Hogy informálja a Szentszék, Generálisom egész levélváltásunkat Monsignore Poggin keresztül rendre átadta a pápai államtitkárságnak. A generális a következőt válaszolta nekem: „A Szentszék nyilvánosan ‘eleget kíván tenni’ részben Lékai bíborosnak, részben a kormánynak. Másrészt a Szentszék téged és kisközösségeidet nem akar elítélni”. Ezt a generális 1983 júniusában írta nekem, s e levél másolatát, valamint levélváltásunk egyéb másolatait ez év szeptemberében Mons. Poggi révén

átadta az Államtitkárságnak. A magam részéről a generális levelét senkinek sem adtam át, és annak tartalmát teljes diszkrécióval megőriztem.

Ugyanez év novemberében a bíboros Államtitkár levelet ír a Generálisnak. Köszönetet mond az átadott dokumentációért, majd a következőket írja: „Azt a szándékot tulajdonítani a Szentszéknek, hogy egy nyilvános dokumentumban mond valamit, s ugyanakkor valami más a szándéka, ez igazságtalanság magával a Szentszékkel szemben és szolgálatának méltóságával és megbízhatóságával szemben”. A Szentatya megbízásából is arra kéri a bíboros Államtitkár a Generálist, hogy újabb levelet írjon nekem, és közli még velem azt is, hogy levelének másolatát megküldi a magyar püspöki Karnak, mégpedig azért is, mert a generális levele széles nyilvánosságot kapott. A Generális bocsánatot kért a Bíborostól, én pedig új levelet kaptam a Generálistól. Elgondolkozhattunk. Az egész európai sajtó és a hazai közvélemény is a Generálishoz hasonló módon értelmezte az első Casaroli levelet. A második Casaroli levél azt mondja, hogy említett levelét „úgy kell értelmezni, amint az hangzik”. Ebből csak annyit tudtunk, hogy a Generális értelmezése hamis és jogtalan, és hogy az első Casaroli levél nem kétértelmű, hanem egyértelmű. De továbbra is fennmaradt a kérdés, miben vagyunk engedetlenek, és miben kell engedelmeskednünk a püspököknek.

A Prímás is jól tudta, hogy a Generális magánlevele, melyet 1983 júniusában írt nekem, nemhogy széles, de egyáltalán semmiféle nyilvánosságot nem kapott. Ennek következtében a magyar sajtóban a második Casaroli levél teljes szövege nem jelenhetett meg, hanem csak annyi, hogy a piarista Generális az első Casaroli levelet jogtalanul értelmezte. Hogy ez a jogtalan értelmezés egy magán levélben történt, erről természetesen hallgattak az újságok. Mivel azonban a prímásnak valamit arról is kellett mondani, hogy hol és mikor és kinek értelmezte a Generális a Casaroli-levelet, a püspöki kar közleménye a generális egy Kathpress-interjújára hivatkozott. A Kathpress Hírügynökség azonnal elismételte, amit a generális annak idején az ügynökségnek mondott: egy szót sem a Casaroli levélről.

1984 januárjában a generális egy 16 pontból álló deklarációt küldött az érdekelteknek, többek között a bíboros Államtitkárnak és a Prímásnak is. A Deklaráció életem, életünk szenvedés-útját foglalta össze. A Prímás ebből csak azt hozta nyilvánosságra, hogy a Generális bocsánatot kért Casarolitól.

A nyilatkozat 16. pontja a következőt közli: Bulányi atya utóbbi levelében tanúsítja, hogy az 1983 júniusi generálisi levelet senkinek se mutatta meg, senkivel sem beszélt róla, ami azonban ellentmond a második Casaroli-levél állításának. Ennek következtében a generális kétségben van afelől, hogy ki az a személy, aki széles nyilvánosságot adott az ő levelének.

Mivel póre tény, hogy a generális júniusi levele Magyarországon ismeretlen maradt, világos, hogy a széles nyilvánosságot biztosító személy neve: SENKI. Van azonban egy másik személy, aki félrevezette a bíboros államtitkárt. Ezt a személyt talán azok között kell keresni, akiknek Mons. Poggi a generális júniusi levelét megmutathatta. Másképpen: azon személyek között, akik számára hasznos volt ez a félrevezetés, és így a rágalomhadjárat folytatása. A politika világában minden lehetséges, a becstelenség is. Noha a Vatikánnak nincs tévedhetetlen információs hivatala, mégis figyelemreméltó, hogy nem képes megállapítani, hogy a széles nyilvánosság esete fennforog-e vagy sem.

Nem az a legény aki üt, hanem aki állja! - mondja egy magyar közmondás. Valaki ezt mondta az újságokat olvasva: ütök ugyan a Bulányit, de azért agyon nem ütök. Ez igaz lehet, viszont az is igaz, hogy valakit addig-addig ütnek, amíg belehal. Megemlítem még, hogy levélben kértük a püspöki kart, hozza nyilvánosságra a második Casaroli levél teljes szövegét, valamint a Generális nyilatkozatát, ha egyszer már ezekről a dokumentumokról a püspöki kar a fent említett módon nyilatkozott. Semmi választ sem kaptunk.

Ami miatt nem kellett bocsánatot kérni.

Az első Casaroli levélnek azonban mégis megszületett egy hamis értelmezése, amely megkapta az egész magyar katolikus sajtó széles nyilvánosságát. Szó szerint: „Lécai bíboros prímás érsek rendelkezésére a következőket közöljük: ... Casaroli elítéli a piarista generálist, mivel ő ... a Szentszéknek azt a levelét, mely Bulányi György atyát és társait az egyházat sértő visszaélések miatt elítéli, félreértelmezi...” (Magyar Kurir 1983.12.15.). Mivel ilyesmiről az első Casaroli levél nem beszélt, levélben kértük a prímást, hogy helyesbítse ezt a szöveget a sajtóban. Kell még mondanom, hogy ismét semmi választ nem kaptunk? Meg kell szokjuk, hogy hierarchiánknak nincs ideje arra, hogy a nyáj fájdalmaival foglalkozzék.

Figyelemreméltóbb azonban, hogy a prímásnak nem kellett nyilvánosan bocsánatot kérnie a bíboros államtitkártól, noha az ő hamis értelmezése vitathatatlanul széles nyilvánosságot kapott. Most már következtethetünk: megengedett dolog minket nyilvánosan tovább bántani; vigasztalni bennünket azonban még a magánlevél diszkrét formájában is tilos. Nos, ennyi a nyolcadik csapásunk.

A 9. csapás: Visszavonni!

Az államtól vezetett hierarchiától származó legkeményebb támadások tíz éve után született meg 1986. jan. 31-én az Ön levele. Érdekes egybeesés: ez a nap pappászentelésem 43. évfordulója. Annakidején újmisésképenre a napi miséből a következő szavakat nyomattam: „Én pedig ne dicsekedjem másban, mint a mi Urunk Jézus Krisztus keresztjében, akiben keresztrefeszült nekem a világ és én a világnak.” Életem folyamán már átgondolhattam néhányszor ennek a vezérmondatomnak helyességét. Most újra helyénvaló ez a mondat, mert az Ön levelének első átolvasása után ezt közöltem rendem Generálisával: Kétféle módon kísérelhetem meg életem egész munkájának megsemmisítését, nevezetesen ha Önnek igent, és ha nemet válaszolok. Mégpedig azért, mert az a kiscsoport-hálózat, amit Isten segedelmével egy élet egész munkájával teremtettünk, egyrészt olyan katolikusokból áll, akik ebben az egyházban születtek és ebben is akarnak meghalni. Másrészt, mert ez a hálózat olyan katolikusokból áll, akik, amit láttak és hallottak és ami meggyőződésükké vált, azt sohasem akarják megtagadni. Mindazt, amit a hierarchia az évtizedek során ellenük művelt és a jövőben is művelhet, mindig nagylelkűen megbocsátjuk, mivel ezzel a hierarchiával közös az egyházunk. De gerinctörést szenvedni nem áll hatalmunkban, vagyis meghazudolni a Szentlelket, aki mint Isten képmásainak és mint megkeresztelteknek mindnyájunknak megadatott, nem akarjuk. Levele következtében képtelen döntési helyzet áll előttünk: szembekerülni eddigi reményünkkel, t.i. a vatikáni hierarchiával és ugyanakkor hűségeseleg maradni meggyőződésünkhöz. Vagy pedig ezt a meggyőződésünket megtagadni, hogy az Ön szemében „jók” legyünk. Mindent mérlegelve csak egyet választhatunk, mivel az áll Istentől teremtett emberi szívünkben és az Írásban is, hogy inkább kell Istennek engedelmeskedni, mintsem embeereknek. Attól tartok, hogy a levelét csak kilencedik csapásként értelmezhetem. Mi jöhet még ezután, azzal most még nem törődöm, mert elég a napnak a maga baja. Egyébként szeretném remélni, hogy a hierarchia a mi esetünkben is megelégszik tíz csapással, ha egyszer a Gondviselés a fáraó zsidóüldözése miatt tízet elégnak tartott. Ha ez a reményem téves lenne, úgy azt remélném, hogy a következő csapás-sorozatot (11-től 20-ig), már főnről szemlélhessem a csapások miatt szenvedőkért imádkozván, mert minden emberi szenvedés elmúlik egyszer.

Egy el nem olvasott könyv elítélése.

Most azonban még előttem a kötelesség, hogy a kívánt választ megadjam Önnek. Először is el kellett olvasnom az Ön által cenzúrázott tanulmányomat. Mivel néhány év eltelt azóta, hogy megírtam, természetesen nem emlékezhetem már minden mondatára. Újra gondosan meg kellett tehát nézmem „gyermekemet”, hogy milyennek is látom azt több mint öt év után. Le-emeltem tehát könyvespolcomról a „Karácsonyi Ajándéknak” nevezett tanulmányorozatotunk 56. kötetét, amelyben a 49...101 oldalakon megtaláltam az „Egyházrend” c. tanulmányt. Mondatról mondatra tisztességesen átelmélkedtem. Első gondolatom ez volt: teljességgel lehetetlen, hogy Ön, bár egyértelműen élesen elutasította, ezt a művet olvasta. Ha Ön vagy más elolvasta volna ezt a tanulmányt, s értelmezte volna, ahogyan az hangzik, akkor Ön vagy más, egészen mást írtak volna nekem róla. A második gondolatom az volt, hogy valakinek mégis csak olvasnia kellett ezt a tanulmányt, ha egyszer Ön a pápa jóváhagyásával ilyen kemény ítéletet mondott róla. Ebben az esetben azonban teljesen tanácstalan vagyok, mert ennek a valakinek az ítélete, amit Ön tőle átvett, és a pápa nevében közölt velem, számomra teljesen érthetetlennek tűnik. Mégpedig azért, mert azt elképzelnem sem szabad, hogy valaki Krisztusban testvéreim közül, akik az Isten Fiától kapott kinyilatkoztatás örököiként azonosítják magukat, ebben a szerepében sine omni fundamento in opusculo meo hozhatna ítéletet. Ha ezt elképzelhetném, nem lennék tovább tanácstalan: az Ön ítélete teljesen alaptalan ítélet. Ilyesmi megesett már a történelemben, az én életemben is. Ugyanis már 1952-ben elítélt az állam „az államhatalom megdöntésére irányuló földalatti szervezet vezetéséért”. A titkosrendőrség őrnagya, aki ezt az ítéletet előkészítette, jól tudta, hogy kiscsoportjaimnak egészen más céljaik voltak. De mégsem voltam tanácstalan, mert megmagyarázta nekem helyzetemet: „Bulányi mester, az Ön világnézete számára nálunk nincs szabadság”. Ez világos szó volt, amiből megérthettem, hogy csak fogolyként élhetek tovább hazámban. Talán egyházi bíráimnál is fennáll egy hasonló előfeltétel, melynek következtében egész lételem (munkámat és tanításomat) a limine és a priori el kell vetni? Levelének ítéletét illető tanácstalanságom ezzel feloldódna. Az első nyolc csapás egy ilyen előfeltétel meglétét igen valószínűvé teheti.

Egy ilyen előfeltétel nélkül - úgy vélem - más ítéletnek kellett volna megszületnie. Megengedem, lehetséges, hogy dolgozatom ezen előfeltétel nélkül sem tetszett volna a Szent Hittani Kongregációnak. Ebben az esetben tanulmányom olvasója ezt írhatta volna nekem: ez az írás veszélyes. És véleményem szerint ebben az esetben részben igaza is lett volna. Bizonyos tekintetben valóban veszélyes. Elsősorban az én szegény fejemre veszélyes. Másodsorban a jelenleg fennálló egyházrend számára. Harmadsorban a magyar egyházi vezetés igen erősen tekintélyelvű formájára nézve. Mindenekelőtt pedig az ateizmusnak a vallás elhalását készítő tervei számára, hiszen ezen terveknek semmi megvalósulási lehetősége sem lenne, ha az általam megálmodott egyházrend egyszer életbe hívhatóvá válik. Csak azt nem jelenthette volna Önnek művem olvasója, amit ténylegesen megírt nekem.

Mivel teljesen megalapozott a gyanúm, hogy nem olvasta dolgozatomat, először egy kis válogatást kell nyújtanom Önnek belőle.

Az álmokat is el kell ítélni

0. Bevezetés

Isten álmait akarja álmodni az Országot építő ember. Jézus álmait szeretném álmodni én is ebben a tanulmányban az egyházzal. A „Keressétek az Isten Országát” és a „Karácsonyi Ajándék” kötetei telve vannak már ezekkel az álmokkal, folytatni szeretném őket. ...

A jelen tanulmány négy nagyobb fejezetre oszlik. Az első pontosítani akarja, milyen értelemben közösség az egyház. A második fejezet a vezetőnek a jelen egyházstruktúrábeli vonásait méri hozzá a jézusi vezető eszményéhez. A harmadik a kisközösség-modellű egyházrend vonásait szedi sorba. A negyedik fejezet azokkal a problémákkal foglalkozik, amelyek abból adódnak, hogy a jelen egyházrenden belül kell készítenünk ennek a kisközösség-modellű egyházrendnek az útját.

A szerző sokszorosan tudatában van vállalkozása merész, kényes és erőit meghaladó voltának. Kísérlet ez részéről, semmi több. Kéri testvéreit, olvasóit, hogy álljanak bele ebbe a kísérletbe. ... (51. oldal).

1.6. Gondolkodási szabadság

Ma a római egyházban szabadon gondolkodhatom arról, hogy milyen

is legyen a jövőben a római egyháznak a mainál evangéliumibb, jézusibb egyházrendje. Ezt a szabad gondolkodást veszi igénybe a jelen dolgozat. Azonosodik tehát az egyházfegyelemmel. Nem hágja át a jelenlegi egyházrendet, de gondolkodik azon, hogy milyenre kellene lecserélni a jelenlegi egyházrendet.

3.8. (A kisközösség-modell egyházrendje) Biztosítja a személyiség kibontakozását

A kisközösségekben a holnapot készítőknél nincs szükségük arra, hogy engedetlenekké váljanak a jelen egyházrenddel szemben. ... Elég ha nem azonosulnak belülről a jelen rend nem jézusi vonásaival, és okos érveléssel, valamint a jelen egyházrend által lehetővé tett funkciók gyakorlásával készítik Isten Országának a holnapját. (89-90 old.)

4. A holnap rendjét készítve

A mában élve készíteni a holnapot - ez a dolgunk. Fejlődésről csak akkor beszélhetünk, ha a holnap a mából nő ki. Az evilági országban úgy készül az új rend, hogy a lázadók megsemmisítik a hatalmon levők hadseregét. Isten Országában az új rend úgy készül, hogy az Isten szavát hordozók elkezdnek hatni a tudat- és élet-átalakítás irányában. A kétezer esztendő története is kezesség amellyel, hogy lehetséges az átalakulás a prófétai szó erejében. ... Reménnyel kell telve lennünk. A Zsinat előtt ki gondolta lehetségesnek a Zsinat eredményeit? Tanulmányom minden sorát áthatja a befogadás és az elfogadás reménye. Yves Congar szerint ez a recepció az egyház történelmi fejlődésének az útja. Ami ma felháborítónak hat, azt holnapra az adott rend tényleges képviselői hirdethetik. Ennek a tanulmánynak az álmaiból csak úgy lehet egyszer majd valóság, hogy apostolotudók mondják majd reá, hogy „ez az egyház tanítása” (91. old.).

4.3. A szentségek szerepe a közösség megformálásában

... Nem a szentmisétmondási és szentségkiszolgáltatási jognak a megszerzése adja a kisközösség alapvető gondját. ... A kisközösségek alapvető gondja abban áll, hogy képesek-e hatékony segítséget adni tagjaik számára ahhoz, hogy kiformalódják bennük a krisztusi ember (93. old).

4.5. A kisközösségek integrálódása

... Csak annyit tudunk, hogy akárminő módon is fog megvalósulni, a kisközösségnek a maga keretei között már építenie kell ezt az Országgal harmóniában levő másik egyházrendet... természetesen a jelen egyházrenddel szembe nem kerülve.

A kisközösség szeret. A kisközösség imádkozik, tanul-tanít, karitatív tevékenységet végez, és mindezek erejében újabb és újabb közösséget teremt. Mivel csak eszmeileg harcol - Ne szakítsátok el az igét a szentségektől! -, de nem kerül összeütközésbe a jelen egyházjoggal, ezért reménye van, hogy szolgálni tudja a megszülető új egyházrendet. Akármilyen idegenség érzetet vált is ki a maga radikalitásával a kisközösséghez nem csatlakozókból, akár a papokból, akár a népből, nem fenyegeti az a veszély, hogy egyházhoz nem tartozó idegen testnek nyilvánítsák. Szeretni szabad, imádkozni szabad, tanulni-tanítani szabad, jót tenni szabad, közösséget teremteni szabad. Mindezt a jelen egyházjog nem tiltja (96-97. old.).

4.6. A struktúra átalakulás vélhető időpontja

... A püspökök kézrátétellel - a püspökök is - imádkozni fognak, hogy a közösségvezetők elnyerjék a Szentlélektől a közösségvezetéshez szükséges ajándékok teljességét. ...

Ahhoz, hogy a kisközösségi struktúra valaha az egyház struktúrája lehessen, ahhoz ezt a kisközösségi struktúrát előbb igazolnia kell az életnek. A kisközösségeink életében valószínűleg a választási integrálódást tehát úgy kell tekintenünk, mint kísérletet a nagy egyház számára. Kísérletet, amely sikeres funkcionálás esetén kiérdemli, hogy a jelenlegi nagy egyházi struktúra helyére léphessen (98. old.).

4.9. Imádság alázatért

... Add meg, hogy úgy legyek bizonyos abban, amit jónak gondolok, hogy mindig készséges legyek odaigazítani gondolataimat azokéhoz, akikben a Lélek szavát kell felfedeznem. Amen.(101. old.)

Akármit is mondok, csak tévedhetek

Mindezeket azért idéztem, hogy legalább ezeknek a személyeknek az alapján világosan láthassa, hogyan állok egyházfegyelem kérdésében. Ugyanezen egyházfegyelem következtében válaszolok levelére, amely egy minden valószínűség szerint el sem olvasott könyvről mondott ítéletet. Ezen egyházfegyelem miatt válaszolok még az így hozott ítéletre is, mert részemről rendnek kell lennie akkor is, ha ezt a rendet velem szemben, tehát az Ön részéről, nem is tapasztalom.

Levele azt állítja, hogy Egyházrend c. tanulmányom tévedéseket tartalmaz. Éppen a napokban kaptam meg az AAS 1985 októberi füzetét, amelyben Ön arról ír Schillebeeckx professzornak, hogy az eucharisztikus lakomán semmilyen esetben sem szabad fel nem szentelt személynek elnökölnie. Aki elolvasta tanulmányomat, az jól tudja, hogy én ott az Ön állás-

pontját képviselem, mert rendnek kell lennie, és rend nélkül nincsen sem régi, sem új egyházrend. Mit is kíván tőlem? Vonjam vissza álláspontomat? Akármit is képviseljek, mindenképpen el kell vetnie azt, amit tanítok? Felette valószínű, hogy az említett előfeltétel mégis csak adva van az Ön esetében is.

Ahogy a hivatalokban az igazságról döntenek

A konkrét ügytől eltekintve egyáltalán kérdezem, hogy értelmes-e vitázni egy olyan dolgozatról valakivel, aki azt el sem olvasta? Valaki azonban mégiscsak látta azt. Ki ő? Mit mond? Milyen alapon mondja, amit mond? Ezzel a testvéremmel Jézusban, aki elolvasta tanulmányomat, tudnék vitázni és esetleg tanulhatnék is tőle valamit. Ilyen személytelenül azonban nem tudhatunk megegyezésre jutni. Az igazság kérdéseit nem lehet hivatalokban eldönteni. Erre szolgálnak a tudományos és lehetőleg testvéri dialógusok, a tudományos intézmények, a folyóiratok és más egyebek. És erre való „a hívők összessége is, amely megkapta a Szent kenetét”. Mert ez az, „amelyik nem tévedhet, ... ha kinyilvánítja általános egyetértését a hit és erkölcs dolgaiban - kezdve a püspöktől a legjelentéktelenebb világi hívőig” (LG 12). Természetesen ez a kinyilvánítás csak valakinek a vezetésével lehetséges. Ennek következtében rendelkezik a pápa „azzal a tévedhetetlenséggel, amellyel az isteni Megváltó el akarta látni a maga Egyházát” (DS 3074). Azzal a tévedhetetlenséggel, amely a relatív ember számára akár az abszolút Istenre, akár az általa teremtetekre vonatkozóan egyáltalán lehetséges, mert most még többnyire mégiscsak tükör által és homályosan látunk - ahogyan azt Szent Pál olyan találóan kifejezte. Csak csodálkozni tudok bizonyosságán, amikor érvelés helyett levelének minden oldalán az Ön által hozott ítéletek teljes tekintélyére hivatkozik. Tanulmányom legtöbb kérdésében nincs „általános egyetértés a hívők összességében, a püspöktől kezdve a legjelentéktelenebb hívőig”, és ezen felül nagyon is valószínű, hogy tanulmányom számos kérdésében azok többsége, akik „megkapták a Szent kenetét”, közelebb állnak az én megállapításaimhoz, mint az Önéhez.

A Küldött, akit hozzám küldött, semmit sem mondott nekem tanulmányomról. Azt mondta, hogy ő nem dogmatikus és nem is tagja annak a teológus bizottságnak, amely ügyemmel foglalkozik. A Küldött előadta, hogy az ő dolga csak annyi, hogy megkérdezzen engem, hogyan értem két tanulmányom néhány mondatát. Ő maga nem állított semmit. Egyszer sem mondotta: Testvér, amit itt írsz, az téves. A prímás annak idején, amikor dialógusra hívott, elmagyarázta nekem a dialógus során, hogy köztük (ő és a 4 professzor) és közöttem nem lehet szó dialógusról, mert ők tekintéllyel képviselik az igazságot. A Hittani Kongregációban sincs dialógus? Ha nincs, hogyan lehet „szent”, ha ennek a szónak van valami köze a szeretetnek? Én úgy gondolom, hogy szeretet nélkül nincs szentség. A „szeretet” szó az Ön hosszú levelében mindössze egyszer fordul elő. Egyszer, méghozzá akkor, amikor ezzel a dolgozatomból idézett „szeretet” szóval akarja megragadni egyik téves nézetemet. Annál inkább megtaláljuk az olyan szavakat, mint „hierarchia” (5-ször), „tanítóhivatal” (11-szer), és nyüzsög a levél szövege az olyan szavaktól, mint a tanítóhivatal tekintélye és illetékessége. Csakhogy írva van, hogy egy a mi Tanítónk, és Ő nem tanított nekünk nagyobbat ennél a szeretetnél. Ennek következtében az Ő tanítványainak is ugyanazt a szeretetet kell gyakorolniuk, mivel erre adott példát életével. Minél több különféle hitigazságot vallanak az emberiség különböző csoportjai és egyházai a maguk teljes tekintélyével, annál kisebb lesz a reményünk arra, hogy a Jóistennek, Atyánknak szerető családjává válhassunk. Ezzel szemben a különböző csoportok és egyházak, a maguk teljes tekintélyével, minél inkább legfontosabb dogmájukként fogják hirdetni, hogy mindannyiunknak tisztelnünk és szeretnünk kell egymást, jókat és gonoszokat egyaránt, ahogyan az Atya is teszi, annál közelebb jutunk majd a mondott célhoz, amiért Jézus és az előtte és utána lévő próféták a különféle hitigazságokat képviselők kezéből elszenvedték az erőszakos halált. Ha csak ezt a legfontosabb dogmát ismertük volna,

nem égettünk volna el a mindenkit szerető Isten Fiának nevében százezreket és nem irtottunk volna ki milliókat Amerikában a legkatolikusabb király nevében.

Elhatárolja magát a Hittani Kongregáció az Inkvizíciótól?

Egyszer már idéztem, hogy Jézus tanítványait arról lehet megismerni, hogy szeretik egymást. Ön azt írta nekem, hogy egy hónapon belül meg kell válaszolnom levelét. Saját levele megírására azonban negyedfél esztendőnyi időt biztosított. Csaknem minden nap ötkor s még korábban ott ülök már íróasztalomnál, hogy egyéb köteles dolgaim mellett ezt a levelemet is meg tudjam írni. A szeretet nem ismer kiváltságokat. Hivatalának kiváltsága, hogy vádjait annyi esztendő múltán fogalmazza meg, nekem pedig éjt nappallá kell tennem, hogy a magyar kisközösségek e sorskérdésében nagy sietve megfogalmazhassam álláspontomat. Megkérdezém: szeretet ez az Ön részéről irántam?

Ez a hivatali stílus még nagyon emlékeztet a régmúlt időkre. Úgy gondolom, nagyon időszerű lenne, ha Szent Kongregációja teljesen elhatárolná magát múltjától, vagyis a Szent Inkvizíciótól, s egyszer már bocsánatot kérne a százezrektől, a mondott Inkvizíció áldozataitól. A Jézustól tanult szeretet Egyházának egyszer már csak meg kellene kísérelnie, hogy tisztára mossa magát azoktól a szörnyűségektől, amelyeket elkövetett. Az NDK német luteránusai a maguk „Aktion Sühnezeichen”-jének keretében megpróbálják magukat tisztára mosni a Hitler idejében elkövetett borzalmaktól, s ezzel jelentős példát adnak nekünk. E bocsánatkérés nélkül, hogyan lehetne teljes hitele a Dignitatis Humanae kezdetű nyilatkozatnak? Hogyan feledhetné el enélkül az emberiség, amit egyházunk emberek lelkiismerete ellen vétkezett, akiket nem egyszer kegyetlenebbül végeztünk ki, mint ahogyan azt az első századokban vértanúinkkal a pogányok tettek. Nem folytathatnók azt a sort, amit napjainkban két pápa kezdett meg? „Ha atyáink napjaiban éltünk volna, bizony nem tettük volna vétkessé magunkat a próféták vérében...”, még ha el is mondhatnánk ezt magunkról, még ez esetben is kiállítanánk magunkról a bizonyítványt, hogy prófétagyilkosok fiai vagyunk. Egy hivatalos és ünnepélyes bocsánatkérés tisztábbá tenné, tehetné a levegőt. A bocsánatkérés, ahogyan a metanoia mindig, üdvös volna az Egyház számára. Karl Rahner egy budapesti előadásában életének utolsó éveiben így jövendölt: „...és a Szent Hittani Kongregáció sem fog mindörökké olyan maradni, mint amilyen ma”. Attól tartok, hogy az Új Eljárási Szabályzat e bocsánatkérés nélkül keveset használ az Egyháznak. Attól tartok, hogy a Hittani Kongregáció egyelőre még olyan marad, amilyen ma.

Egy másfajta kongregációra áhítózva

Levelének stílusából sejthető, hogy jelen fáradozásom aligha lesz eredményes. Attól tartok, hogy a pálcát már eltörték felettünk, mert a politika területén már ítéletet mondtak felettünk. Politikai alku tárgya lettünk, mivel már nagyon régi szabály, hogy jobb, ha egy ember, ill. egy csoport hal meg „a népért”, azaz hogy az uralkodók önkénye által állított célokért. Most van alkalmam arra, hogy udvariaskodás nélkül magyarán kimondjam ezt. Ezt az órát nem szabad elszalasztanom. Holnap talán már nem lesz alkalmam reá.

Ha a Szent Hittani Kongregáció be akarja tölteni azt a feladatot, amelyet egy ily intézménynek a Krisztustól alapított Egyházban be kell töltenie, mindenekeelőtt a szeretet tanújának kell lennie

minden dolgában. Enélkül nem láthatjuk meg benne a Jézustól kapott feladat szolgáját, azaz Jézus tanítványát. Az Egyház tagjaként jogom és kötelességem kimondani, amit Isten én-bennem is lakozó Lelke a tudomásomra hozott. Ha a Szent Hittani Kongregáció ítéletet mond

az általam állítottokról, ezt azzal az őszinteséggel és tudományos alapossággal kell tennie, amely profán területen is kötelező. Nem tudtam és nem is tudom elhallgatni álmaimat az Egyházzal. Ha elhallgatnám, elkövetném én is „az írástudók árulásának” bűnét, ahogyan azt Julien Benda több mint ötven évvel ezelőtt gondolta. Az Isten Országának a múltban, a jelenben s a jövőben egyaránt szüksége van tolmácsokra (nabim), különben nem jut előbbre a Szeretet Ország. Éppen ezért világosan és nyíltan ki kell mondanom, hogy levele és eljárása számomra nem látszik a szeretettel összhangban lenni. Ami pedig nem szeretet, hogyan lehetne a helyén a Szeretet Országában, aminek az Egyháznak lennie kell?

Nem igazolt „operatív akciók”, azaz ellenszereket

Kisközösségeink fiataljai legszebb éveikben három évet ülnek a magyar börtönökben, hogy megvallják hűségüket Urunk szeretetének legfontosabb dogmájához és igazságához, Ön pedig teljes tekintéllyel ír „tarthatatlan tanítási tendenciákról, amelyek az erkölcsi-társadalmi viselkedés területén néhány operatív opciót igazolni látszanak”. Azonnal megértettük, mit is akar jelenteni ez a titokzatos fogalmazás.

Feltettük magunknak a kérdést: miben állhat ez az erkölcsi-társadalmi viselkedésünk. Csak három viselkedésre gondolhattunk. Az első: pénzünkkel segítjük a harmadik világot. Ezt azonban eddig sem a világi, sem az egyházi hatalom nem vetette szemünkre. A második: családjaink sok gyermeket nevelnek. Jóllehet a hazai hierarchia egyik képviselője némi pikantériával ezt mondta: „Ehhez aztán értenek...” (ti. kisközösségeink), mégsem hozta ezt még elő a mondott hatalmak egyike sem gonoszságunk bizonyítékául. Marad a harmadik viselkedés, amely miatt az egyházi hierarchia két papunkat már szuszpendálta és amely miatt az állam az Ön által is jól ismert gondban van: férfi testvéreink katonai szolgálatmegtagadása és nő-testvéreink vonakodása a katonakönyv átvételétől.

Az időközben oly híressé vált Instrukciója alapján, amelyet a felszabadítási teológiáról írt, ismét csak meg vagyunk döbbenve, amikor azt olvassuk levelében, hogy a mi abszolút ellenszereketünk - támaszkodják akár tartható vagy akár tarthatatlan tanításbeli tendenciákra - Önnek csak látszik igazoltnak. A nevezett Instrukció alapján úgy véltük, hogy ellenszereketünket és lemondásunkat az erőszakról Ön egyértelműen csak dicsérheti. Nem akarom persze idézni az Instrukció összes bekezdését, amelyben elítéli az erőszakot, mivel bőven vannak (II 2,3; IV 2,10; V 1; VII 7; VIII 6,7; IX 2; XI 1,7.10). Csak egyetlenegy idézek: „Az emberről szóló igazság azt követeli, hogy ezt a harcot az emberi méltósághoz illő eszközökkel harcoljuk meg. Ezért el kell ítélni a vak erőszak tervszerű és szándékos használatát, bármely részről történjék is az. Halálos önbecsapás áldozata lesz az, aki reábízza magát az erőszak eszközeire abban a reményben, hogy ily módon inkább fog igazságosságot teremteni. Az erőszak erőszakot szül és becsapja az embert, kigúnyolja az ember méltóságát. És ugyanezt a méltóságot megtöri azokban is, akik alkalmazzák az erőszakot” (AAS LXXVI 10, 904-905. old.). Meg kell kérdeznünk: kinek van itt igaza? Az Ön által értelmezett felszabadítási teológiának vagy ezen felszabadítási-teológiát értelmezés kontradiktóriumának, vagyis erőszakmentességünknek? Ha a bármely fél részéről alkalmazott erőszak is az Ön autentikus tanítóhivatali tanítása szerint elítélendő, akkor ennek ellenkezője, a mi erőszakmentességünk - az arisztotelészi logika szabályai szerint - csak dicsérhető lehet, mivel tertium non datur. Ugyanebben az Instrukcióban azt írja, hogy „az irgalmasság evangéliumától és az ember-szeretettől vezetett egyház meghallgatja a kiáltást az igazságosságért és igyekszik is arra teljes erejével válaszolni.” (903. old.). Mi is, akiket oly sok csapás ért már erőszakmentességünk miatt, igazságosságért kiáltunk. Kérem, hallgasson már meg minket is, igyekezzék már egyszer minden erejével a mi kiáltásunkra is válaszolni.

Az igazság más Latin-Amerikában és más Magyarországon?

Újból meg kell kérdezni, amint az első Casaroli-levél után megkérdeztem Rendem generálisát: mit kíván tőlünk a Szentszék? Ha a felszabadítás-teológiát a neki tulajdonított erőszakért elítélik, akkor erőszakmentességünk miatt, hogyan üldözhetnek minket már annyi év óta az egyház illetékes képviselői, ti. püspökeink? Jézus szemével nézve van valami különbség azok tömeggyilkosságai között, akik már megszerezték maguk számára a hatalmat és azok tömeggyilkosságai között, akik még csak most akarják azt megszerezni? Nem érvényes már, hogy Jézus nem tekint az emberek személyét? Hogyan lehetne ilyen kétértelműséggel tanítani Isten útját az igazságról? Az elnyomóknak joguk van gyilkolni, de az elnyomottaknak nincs erre joguk? Más az igazság Latin-Amerikában és más Magyarországon? Nem érvényes már a gondolkodás „tertium non datur”-törvénye? Visszavonta volna e törvény érvényét valamiféle Filozófiai Hivatal a maga teljes tekintélyével? Mi lesz velünk emberekkel, ha az egyházi tanítóhivatal nem akarja kimondani az egyértelmű szót a mai emberiség e halálosan fontos sorskérdésében? Mégpedig oly korban, amikor Dürrenmatt a tragédia irodalmi műfaját azáltal újította meg, hogy az emberi tragédiák okaként a hatalmat és ennek erőszakát mutatta ki - szemben a végzettel a görög, ill. az általános értelemben vett bűnnel a korábbi keresztény (pl. Shakespeare) tragédia műfajában. Az általános pusztulás ily közeli lehetőségének órájában minden emberhez intézett világos szóra várunk: Ne ölj! Ezt a szót egyértelműen kimondani, erre is hivatott az Egyház. Ami az államokat illeti, tehetik, amit hasznosnak tartanak. Nem arra vagyunk híva, hogy az Örömhírt úgy fogalmazzuk meg, hogy az azok számára is elfogadható legyen, akik feladataikat nem képesek katonák nélkül megoldani. Jézus képes volt megoldani feladatát katonák nélkül. Az egyház nem járhat más úton, mint Alapítója. Tegye mindenki azt, amit lelkiismerete alapján tennie kell. Jézus tanítványa azonban nem arra való, hogy tegye azt, amit azok akarnak tenni, akik nem tanítványok. Nincs felelősségünk az államért, csak az Örömhírért. Csak az Örömhírért és a társadalomért vagyunk felelősek, de ezt az utóbbi felelősséget csak az Örömhír határozhatja meg. A felelősséget a társadalomért nem azonosíthatjuk az államért vállalt felelősséggel. Egy katonák nélküli Országot felépíteni, erre kaptunk mi, az Egyház meghívást. Azok az állások, amelyek az erőszak alkalmazáshoz kapcsolódnak, nem a tanítvány számára vannak. „Segéd munkások kerestetnek” - olvasom minden gyárkapuban. Államelnökök nem kerestetnek! Erre van jelentkező minden mennyiségben. A tanítványoknak nem szabad csökkenteniük ezek esélyeit. Az emberszeretettől vezérelt Egyház tanítóhivatalától tehát tiszta beszédet várunk a magyar mában, amikor erőszakmentességünk miatt nem publikált kéziratunk dogmatikai tévedéseinek ürügyén diszkreditálnak és ítélnak el bennünket.

A Katholische Nachrichten Agentur jelenti, hogy a magyar kormányzat tudtul adta, hogy abban a pillanatban, amikor a katolikus egyház, amiként a Jehova-tanúk és a Nazarénusok, kijelenti: „A katonai szolgálat számunkra bűn”, a katolikusok számára is lehetővé fogja tenni a fegyveres szolgálat megtagadását (KNA 28.02.1986). Eddigélé a Prímás a Gaudium et Spes alapján érvelte meg, hogy a fegyveres szolgálat a katolikusok számára is szent kötelesség. Szolgálatmegtagadóink is a Gaudium et Spes alapján bizonyították, hogy magatartásuk miatt az Egyház dícséri őket. Az állam egész természetesen az érsek-prímás-bíborosnak adott hitelt és nem a laikusoknak. Valóban időszerű volna teljes tekintéllyel eldönteni, hogy rendelkezik-e vagy sem elegendő autenticitással a „Ne ölj!” parancs.

Valóban rendelkezünk azzal a fent vázolt tanítási tendenciával, amely képessé tesz bennünket, hogy ezért a dogmáért szenvedjünk. Hogy igazolnak látja-e Ön ezt vagy sem, az más kérdés. Ha ezzel nem érnénk el a megelégedését, akkor meg kell elégednünk annak megelégedettségével, Akitől a szeretetnek ezt a keresztútját megtanultuk. Ezeket a „Hitvallókat” soha meg nem tagadom. Tarthatatlan ez? Meg kell kérdezni: kinek a számára tarthatatlan? Isten segítségével számunkra nem az.

„Hűségesek akarunk maradni az Egyház tanításához”

Hiszünk tehát abban, ami számunkra a Kinyilatkoztatás legbelsőbb magja, s amit Ön tarthatatlannak állít és olyannak mond, amely ellentétbe kerülhet a kinyilatkoztatott igazságokkal, amelyeket az egyházi tanítóhivatal igaznak mond. Egy ily helyzetben számunkra az lenne a legegyszerűbb, hogy Önnek is íránk egy szép, rövid és kedves levelet, amint ezt akkor tettem, amikor a Prímás szólított fel, hogy vonjam vissza tanításomat. Az a levél így hangzott: „Saját nevemben és a kisközösségek férfi- és nőtestvéreinek nevében ünnepélyesen kijelentem, hogy hit és erkölcs dolgában Jézus Egyházának tanításához mindig hűek akarunk maradni. Közösségeink az Egyház ölében akarnak élni. A hierarchia megérvelt kritikáit mindig és gondosan végig akarjuk gondolni. Készek vagyunk a precízen fogalmazott kritikákra válaszolni” (1982.4.10.). Részünkről ez, az elszenvedett sok csapás ellenére is, béke-levél volt. A levelet a Prímás nem fogadta el válaszként. „Nem segített rajta sem sóhaj, sem kiáltás, el kellett szenvednie” (Goethe).

Talán Ön elfogadhatja ezt válaszul, hiszen nem Magyarországon él! Ezennel Önnek is ugyan-ezt válaszolom. És ez esetben részemről minden rendben van, hogy ez a szégyenletes és szomorú egyházi történet aliquando finiat. Minthogy azonban aligha remélhetem, hogy ez az ünnepélyes nyilatkozatom kielégítheti, folytatom leveletem. Amit azonban 1982. ápr. 10-én a Prímásnak írtam, s most 1986 Nagypéntekén Önnek is írok, az már válasz az Ön levelére, amely, akármik is következzenek levelem további lapjain, érvényben marad.

Kétszer is említi levele, hogy nézeteim veszélyesek. Ezzel kapcsolatban már elmondtam, amit elmondhattam. Háromszor is említi, hogy nézeteim tévesek. Mivel ez az Ön háromszori állítása még sem lehet az egyház ex cathedra nyilatkozata, egyházunk szabályzata szerint nem vagyok köteles ezeket minden további nélkül elfogadni. Szabad és kell is előbb átgondolnom. Kétféleképpen lehetnek tévesek a nézeteim. Tévedésben lehetek atekintetben, ami tévedhetetlenül definiálódott, és atekintetben, ami nem definiálódott tévedhetetlenül. Utóbbi esetben egy *Questio disputata*val van dolgunk, amit mindaddig, amíg nem születik róla tévedhetetlen definíció, érvelnünk és ellenérvelnünk kell. Ennek következtében e második esetben a visszavonásnak még nincsen helye. Talán a jövőben helyénvaló lesz. Csak az első esetben kötelez, szabályunk szerint, a visszavonás.

Egy történeti kérdés: az apostoli utódlás módja az első évtizedekben

Sorbaveszem ellenvetéseit. Elsőül: az apostoli *successio*. Sajnos, a történettudósok nem képesek elegendő bizonyosságot nyújtani a tekintetben, hogy a Tizenkettő valamelyike a pümkösd-utáni években jelen lett volna minden egyes közösségi választásnál a maga szentelési hatalmával. Szerencsére azonban az apostoli *successiónak* nemcsak ez a formája létezik. A választott közösségi előjárók a Tizenkettő jézusi örökségét másképpen is átvehették. Amint a *Processus Verbalis*-ban olvasható, ebben a témában Jean Magne ott is idézett művétől hagytam magam befolyásoltatni (*Tradition apostolique sur les charismes et diaconies des saints apotres*, Paris 1975). Amennyiben a nevezett tudós tisztázni tudják a szentelési hatalom töretlen átadását, ezt történeti tényként teljes készséggel elfogadnám. Nem szabadna további egyházszakadásokat előidézelnünk azért, hogy történelmi tényként kezeljük, ami nem az. Elképzelhető, hogy a jövőben egy ma még nem is sejthető technika révén be tudunk pillantani a Krisztus utáni első évtizedek közösségi választásaiba, ahogyan azok a Római Birodalom különböző helyein történtek, s ezáltal megismerhetjük az idevonatkozó liturgikus szövegeket és mozdulatokat. Addig azonban csak aszerint tájékozódhatom, ami számomra elérhető, s ami történetileg aligha eldönthető: „Az Ősegyház állandóan keresi a neki legjobban

megfelelő struktúrákat. Nem szabad tehát az egyháziilag későbbi struktúrákat sem belevetíteni az Újszövetségbe azzal a céllal, hogy a mai egyházban a hivatal minden új adaptációs lehetősége alól kihúzzuk a talajt. Ez a mind szociológiailag, mind teológiailag elemezhető fejlődés arra tanít bennünket, hogy a lélekkeresztség 'ontológiai státusa' marad a hivatal hordozója és modellje. Ezt a viszonyt nem szabad fejreállítani" (Concilium 1984. dec. 524. old. - német kiadás).

Az egyház hierarchikus struktúrája és a Kalkedóni Zsinat 6. kánonja

Másodjára az egyház hierarchikus struktúráját és a püspökök szolgálatát említi. Etekintetben teljesen el vagyok képedve. A „struktúrával” kapcsolatban nincs nehézségem és a „szolgálat” sincs. Struktúra és szolgálat nélkül nincsen Isten Országa. Dolgozatomban magam is álmodok struktúráról és szolgálatról, a püspökök „szolgálatáról” is. Ezt semmiképpen sem lököm félre. Ha olvasta volna könyvemet, akkor jól tudná, hogy ott egészen másról van szó. Nem gépelhetem újra le itt az egész könyvemet. Nem lenne értelme. Ezt már megtettem. Az előjárók struktúrája a „pandoulia” szellemében, ahol minden tanítvány szolgálja a másikat, szívügyem. Méginkább szívügyem a püspököknek olyan szolgálata, amely a férfi- és nőtestvéreknek a püspökkel szemben tanúsított bizalmán nyugszik. Az én kérdéseim egészen más jellegűek. Hogyan kapja a közösség az előjárót? Ki gyakorolhatja az előjáró hivatalát? Ha csak nem házas férfiak, akkor cenzúrázhatjuk az első félezer évet, majd minden apostolt és Pétert is. Mi által kapják az előjárók hivatalukat? Ha egyedül a szentelés és kinevezés által, akkor végérvényesen cenzúrázhatnánk a Kalkedóni Egyetemes Zsinat atyáit hatodik kánonjukért, mivel a múlt eme évszázadai mégsem vonhatják már vissza tanításukat és praxisukat. Mindezek az adaptációs lehetőségek és az aggiornamento kérdései. Ez pedig állandó gondja az egyháznak, amíg el nem éri Mesterének tökéletességét. Vagy elérte volna? Ha erre igennel válaszolnánk, akkor ez azt jelentené, hogy a gondjaim már nem aktuálisak. Nem aktuálisak, de semmiképpen sem tévesek. A tökéletesség nem volna tökéletesség, ha elérhető lenne itt és most a földi életben..., de ez mégiscsak közhelyszerű igazság.

Papok és laikusok, avagy akik már gyűjtöttek és akik még nem gyűjtöttek tanítványokat

Harmadszor: következik harmadik téves megállapításom, miszerint nem teszek „világos különbséget papok és laikusok között”. A most érvényes különbségtétel tényét dolgozatomban nem érinti: amit már az óvodás gyerekek is tudnak, - a papok misézhetnek és kiszolgáltathatják a szentségeket, a laikusok pedig nem -, azt én is tudom. Nem mosom el a tiszta határt az egyházrendről szóló álmaimban sem. Nem tudom elképzelni, hogy az új eljárási rend szerint ügyvédem (relator pro acutore) mit csinált a vizsgálat alatt, ha ezt írhatja nekem. Mert dolgozatomban alapgondolata éppen az, hogy az egyháznak rendelkeznie kell egyrészt olyan tanítványokkal, akik néhány, illetve több tanítványt már vezetnek, másrészt olyanokkal, akik pillanatnyilag még nem vezetnek tanítványokat, hanem csak őket vezetik. A második kategóriát azonban nem laikusoknak nevezem, mivel mindkét kategória Isten népét (laos) képezi. És azért sem, mert a második kategória arra hivatott, hogy belefejlődjék az elsőbe, hiszen az egyház népe olyan emberekből áll, akik Jézustól arra kaptak hivatást, hogy az emberiség többi részét tanítványokká tegyék (mathéteuein). Az első kategóriát akarja dolgozatomban a püspököknek prezentálni, hogy rátegyék kezüket azokra, akik az első kategóriába tartoznak. Ehhez az első kategóriához tartozhatnak nők és férfiak, házasságban vagy anélkül élők a Kalkedóni 6. kánon feltételével, t.i. hogy bevált halásznők és halászok legyenek. Emberhalásznak lenni ez a közösségi előjáró legelső feltétele, mivel Jézus is ebből a célból gyűjtötte tanítványait.

Megkeresztelhetjük a csecsemőket?

Negyedszer: a gyermekkeresztelés. Ha az lenne az egyház hivatalos tanítása, hogy kisgyermeket kell keresztelni, mert különben haláluk esetén elkárhoznának, akkor azt mondanám, hogy ezt nem vagyok képes Isten szeretetével harmóniába hozni. Nem, mert az emberiség nagyobb része Jézus előtt és után nem rendelkezett azzal a lehetőséggel, hogy csecsemőit megkeresztelhesse. A csecsemőkeresztelés kérdéséről az Írás egyértelműen semmit sem mond. Az első évszázadok hagyománya épp így kétértelmű. Csinálhat ebből a kérdésből fegyelmi kérdést, de semmiképpen sem hagyhatja Jézus parancsát figyelmen kívül, miszerint hívőket kell keresztelnünk. A csecsemők közismerten nem tartoznak ebbe a kategóriába. Szép ceremóniával felveheti őket és vegye is fel őket magába az Isten népe. A szentségek azonban tanítványoknak valók. Jézus tanítványi akkor járulhattak elsőáldozáshoz, amikor késznek nyilvánították magukat, hogy Jézussal a halálba és a börtönbe menjenek.

Cölibátus és kontraszelekció

Ötödször: a cölibátus kérdés. Ha az lenne Jézus egyházának hivatalos tanítása, hogy senki sem lehet teljesjogú emberhalász (igét hirdetni és szentségeket kiszolgáltatni), aki nem férfi, nem él cölibátusban, akkor azt kellene mondanom, hogy ez végzetes kontraszelekció lenne, amely igen ártalmas volna Isten Országá ügyének. Ez megint nem kinyilatkoztatás kérdése, hanem csak a gyakorlat kérdése. A mai gyakorlatot nem tartom jónak, ezzel a véleménnyel nem is állok egyedül a katolikus egyházban. Meg kell ismételnem: hogy a mai vagy akár melyik gyakorlat a kinyilatkoztatáshoz tartoznék, azt valószínűleg senki sem meri kijelenteni. Ha ez másképpen volna, szembekerülnénk a korábbi gyakorlat megváltoztatásával, tehát mai gyakorlatunkkal, a kinyilatkoztatással.

Vádak bizonyítás nélkül

Levelének még mindig ötödik oldalán folytatja megállapításait az egyház hierarchikus struktúrájára vonatkozó különösen is súlyos nézeteimről. Nézeteim lehetnek igen súlyosak, én azonban a legjobbat adtam, ami telik tőlem, hogy ezeket a nézeteket dolgozatomban alátámasszam. Ezzel szemben az Ön megállapítása csupaszon, minden érv nélkül szerepel. Ugyanily módon súlyosnak állítja véleményemet a papi hatalomnak az egyházi közösségbe való transzmissziójáról. Etekintetben is teljesen egyértelmű a dolgozatom: püspöki kézrátétel nélkül senki se misézhetik. Gyakorlatunk is követi ezt a szabályt, bár e gyakorlatunk ellenkezőjével már gyakran megrágalmaztak bennünket, és a rágalmazók az Ön tudomására hozhatták rágalmaikat. Mindezekben a tárgyakban nem mondja meg nekem kereken, miben állok ellentétben a kinyilatkoztatással és egyházunk tévedhetetlen hitigazságaival. Levele különböző olasz szavakkal azt állítja, hogy tanításom kétértelmű. Miben áll ez a kétértelműségem, ennek megjelölésével következetesen adós marad. Úgy vélem, hogy dolgozatomban éppen olyan egyértelmű, mint az, amit most írok. Ha levele is egyértelmű lenne, azt írná, hogy dolgozatomban más gyakorlatról álmodok, s ez esetben ezt válaszolhatnám: Ez helytálló, tökéletesen megértett engem. Mert ha nézeteim nem különböznének az egyház mai gyakorlatától, akkor nem írtam volna a könyvemet.

A mai egyházrend Krisztus változatlan rendelkezése?

Ami levele hatodik oldalának első bekezdését illeti, ünnepélyes tiltakozást kell bejelentenem, mivel nem látszik számomra elégségesnek egyszerűen megvilágítanom, hogy az ott álló megállapítások félreértik és félremagyarázzák azt, ami dolgozatomban áll. Idézniem kell, amit levele 6. oldalának 1. bekezdésében ír.

1. mondat: Valójában azt tanítja, hogy a papok csak annyiban különböznek az egyszerű hívőktől, hogy nagyobb a szeretetük és alkalmasabbak a hívők közösségének lelkesítésére.

2. mondat: Ennek következtében az Ön gondolkodásában a papok és az egyszerű hívők közti különbséget nem az a tény magyarázza, hogy a papok a püspökök kézzátétele következtében, amennyiben azok az apostolok utódai, valóságos hatalomhoz jutnak.

3. mondat: Valójában elfogadja, hogy a jelen egyházrendben a papok különböznek az egyszerű hívőktől: de fenntartja, hogy ez a különbség nem Krisztus változhatatlan rendelkezéséből adódik, hanem a történelem folyamán emberi tekintély vezette be azt, s ennek folytán azt állítja, hogy idő múltával az el is törölhető.

Az első mondatot nem állítom dolgozatomban sem, most sem. Sajnos, vagy nem sajnós, nem ritkán tapasztalom, hogy a papoknak kisebb a szeretetük, mint a laikusoké. A 2. mondatot sem képviselem. Ha képviselném ezt a két mondatot, ez esetben nem akarnám prezentálni a püspököknek kézzátétel céljából azokat, akiknek nagyobb a szeretetük. Ami az utolsó mondatot illeti, kénytelen vagyok ismételni magamat. A 3. mondatot illetően: Ha egyáltalán helyesen értem gondolatsorát, akkor úgy gondolom, hogy a 2. és 3. mondat ellentmondásban van egymással, mert 3. mondatában „valóban” elfogadom azt a különbséget, amelyet - 2. mondata szerint - még nem fogadok el. Mivel vádjait ismétli, nekem is ismételnem kell magamat. Jézus olyan tanítványokat akart, akik további tanítványokat gyűjtenek, keresztesnek és eucharisztikus lakomához ültetnek. Jézus azt akarta, hogy ezek a további tanítványok - genetikailag tekintve: második nemzedékbe tartozó tanítványok - a kapott nevelés erejében másokkal ugyanazt tegyék, amit e második nemzedékhez tartozó tanítványokkal tettek az első nemzedékhez tartozó tanítványok, és így tovább az idők végezetéig. Ezt tekintem én „Krisztus változhatatlan rendelkezésének”. Amit viszont terhemre ró, csak úgy lehetséges, hogy a mai egyházrendre gondolva beszél Krisztus változhatatlan rendelkezéséről. Dolgozatomban csak az a célja, hogy Krisztus már felszentelt tanítványai az összes keresztesnek közös küldetését kézzátétellel átadják a következő nemzedékbe tartozó tanítványoknak, amennyiben azok pasztorális tevékenységükkel, apostoli csoportok vezetésével e kézzátételre érdemesnek mutatták magukat. Másképpen: Valljuk a házasság szentségét, ezzel azonban nem valljuk, hogy Jézus átadta a Tizenkettőnek az esküvő liturgiáját. Valljuk az egyházirend szentségét, ezzel azonban nem valljuk, hogy a Krisztus utáni első évtizedek gyakorlata azonos lett volna az egyházirend szentségének mai gyakorlatával. A „különbség” Krisztus változhatatlan rendelkezéséből származik, viszont a hivatal gyakorlásában jelentkező különbségek a mi emberi erőfeszítéseinkből adódnak, amelyek oly mértékben állnak a Szentlélek vezetése alatt, amilyen mértékben működni engedjük magunkban a Lelket. Oly tételekkel, amelyeket nem képviselek, csak olyanok vádolhatnak, akik nem olvasták el dolgozatomat. Mást nem akarok feltételezni.

Egy ki nem adott írásról sok minden állítható

Mindezek után azt írja, hogy kijelentéseim a Trienti Zsinattal ellentétben állnak. „Többek között” meg is jelöl néhány DS-számot. A „többek között” számokkal természetesen nem foglalkozhatom, mivel ezek száma több ezer. Ami az 1710-es numerust illeti (pap halálos bűnben), egyedül ama tény miatt sem állhatok vele szemben, mivel ezzel a témával sem vádolt, sem más dolgozatomban nem foglalkoztam. Az 1771-es numerusban az áll, hogy a papoknak nemcsak prédikálniuk, hanem szentségeket kiszolgáltatniuk is kell. Ismét csak meg vagyok döbbenve, hiszen éppen azért írtam dolgozatomat, hogy azok a tanítványok, akik prédikációjuk révén már tanítványokat gyűjtöttek, még hozzá olyanokat, akik életüket teszik fel Krisztusra és az Ő Egyházára, a püspökök kézzátétele által elnyerjék a jogot a szentségek kiszolgáltatására is, hogy csoportjaikat ezáltal is táplálják. Ellentétben állnék önmagammal?

Ha nem fogalmaztam volna egyértelműen, Hivatala segíthetne nekem; de nekem tulajdonítani azt, amit nem állítottam, az mégiscsak nagyon más, mint amit egy oly magasrendű Hivataltól, mint a Szent Hittani Kongregáció, elvárunk.

Mivel ez a numerus a papok abszolúciós hatalmát is megemlíti, el kell mondanom csodálatos tapasztalatunk egy további részletét is. Kisközösségeinkben létezik egy íratlan, ám igen csak gyakorlott szabály: „lelkivezetőt választani”. Fölszentelt papoknál „gyónunk” - nemcsak laikusok, hanem a papok is - havonta, kéthavonta. Ez a gyónás azonban legalább egy, de gyakrabban több óráig tart. Ez a gyónás teljes számadás az eltelt időről: időelszámolás, szeretetelszámolás és pénzelszámolás. Hogy ez mi mindent jelent, arról írtam egy nem kicsiny könyvet - „Bokorlelkiség”, K.A.83; „Bokornak” nevezzük magunkat - 1983-ban az annak folytán felszabadult időben, hogy a Prímás 1982 júniusában megtiltotta nekem, hogy nyilvánosan működjem. E lelkivezetés keretében gondosan személyre alkalmazódik, amit a kiscsoportokban Jézus útjáról és utánzásáról tanulunk. Nálunk nem kíván és nem is kap senki sem feloldozást, hacsak nem felszentelt paptól. Az a gyanúm, hogy ebben a témában is megrágalmaztak bennünket. Sokkal egyértelműbb lenne ezeket a vádakokat nekem nyíltan megmondani, vagy idézni, hogy hol írtam valamit, ami a DS-numerussal szembenáll. Minden írásunkat megkaphatja, mivel amit a rendőrség a mi írásainkból hivatalosan vagy kémek által titokban lefoglal, azt átadja a Prímásnak, akinek egyházmegyei könyvtárában megtaláltam „Karácsonyi Ajándék” füzetünknek a rendőrség által elkobzott példányait. Rendkívül figyelemreméltó, hogy a legsúlyosabb vádjait sem bizonyítja soha. Ha nem is akarna testvérem lenni Krisztusban, hanem csak bírám teljes auctoritásával, még ez esetben is illőbb és feltétlenül kötelező lenne, ha megismerhetném bizonyítékait is.

A papi uralom lehet eretnokség, a mindenkit szolgálni akarás soha

Ami a következő, 1773-as numerust illeti, nevezetesen, hogy Jézus a teljhatalmat helyes módon adta át tanítványainak, ennek egész tartalmával teljes egyetértésben vagyok, amit később „szent ordinációnak” és „tulajdonképpeni szentségnek” neveztek. Ami az utoljára említett 1776-ik numerust illeti, dolgozatomban mindenütt hivatkozom a hierarchiára. Elismerem létét. Tudom, hogy a hierarchia nélküli társadalom értelmetlenség. Az egyházmodellről szóló álmomban én is felépíték egy hierarchiát, bár szívesebben nevezem azt „douliának” mint „archiának”, mivel tanítványai körében Jézus szolgált és nem uralkodott, és ezzel követőinek is példát akart adni. Az „archia” lehet talán herezis, de a „doulia” soha. A „doulia” a szeretet alapállása. Az uralkodás nem alapállás a szeretethez. Aki uralkodik, az folyamatosan kísértésben van arra, hogy üssön.

Mindazt, amit a két nevezett dokumentum bekezdései (II. Vat. Zsin. és a „Sacerdotium Ministeriale”) említenek, megőriztem dolgozatomban, amennyiben világosan állítottam, hogy minden rendetlenség kerülendő. Csak hivatkoznom kell arra a „válogatásra”, amit néhány oldallal ezelőtt olvasott. Másképpen is elmondom. Aki esetleg Önnek azt mondta volna, hogy mi un. „alternatív praxist” kezdtünk volna, az a legjobb esetben is téved. A Szent Kongregáció és a Szentatya bizonyos lehet abban, hogy ilyen még sohasem fordult elő a kisközösségeinkben. Szeretjük azt az Egyházat, amely által megismertük Jézusunkat. Szeretnénk ezt az Egyházat életáldozatunkkal szebbé formálni. Tudjuk, hogy ennek a szándékunknak abszolút feltétele megőrizni az erkölcsileg kötelező egyházfegyelmet és a kinyilatkoztatott igazságokat, jól lehet (és éppen ezért) tudjuk, hogy ugyanennek a szándékunknak a másik feltétele, hogy mindent eltérjünk és elszenvdjünk, amit csak a világi hatalom és az ezzel egybefonódott hazai hierarchia ránk mér. Nincsenek hátsó szándékaink. Álláspontunk világos és egyértelmű. Ami akárkinek is engedetlenségnek látszik, az nem más, mint hűségünk Urunknak, Jézus Krisztusnak szeretet-parancsához.

Ki okozta a botrányt?

A 7. oldalon megismétli a már említett témákat: az apostoli successiót, az egyház hierarchikus struktúráját, az egyházirend szentségét és a szolgálati és a laikus papság közötti lényegi különbséget. Ebben az összefüggésben kerül elő a botrány és a zavar, amit állításaim a hívők körében okozhatnak. Először is le kell szögezmem egy tény: kéziratomat kisközösségekben csoportvezetők beszéltek meg és ott nem okozott sem botrányt, sem zavart. Később a titkosrendőrség megszerezte kéziratomnak egy géppel írt példányát és átadta a Prímásnak, aki nem kéziratom szövegét, hanem vádjait tette közzé a sajtóban. E tény következtében botrányt és zavart egyedül a Prímás okozhatott nyilvánosságra hozott vádjaival és azzal, hogy nyilvánosan vádolt egy olyan kéziratot, amely nem került kiadásra. Mivel így állnak a dolgok, kérem döntse el, hogy megállapításai tarthatóak-e.

Akik mások zsebében tartják eszüket és lelkiismeretüket

Egyébként nyitva áll a lehetőség, hogy amennyiben kéziratom megjelenik és elolvassák, néhány olvasóban botrányt és zavart fog okozni az írás. Istennek legyen hála, hogy Ő az embereket felszerelte az értelem ajándékával, melynek erejében hívők és nem-hívők, papok és laikusok eldönthetik, hogy el kell-e vetniök nézetemet vagy sem. Ha valaki butaságot mond, az nem okoz sem botrányt, sem zavart, mert a hallgató és az olvasó a maga ítélő erejével meg tudja állapítani, elgondolkodásra méltó-e vagy sem az, amit hallott és olvasott. Ha pedig valaki olyasmit mond, amit ezzel a kijelentéssel: „Butaság!”, nem lehet elintézni, a hallgató, az olvasó megint csak mérlegelni fogja a maga értelmével a hallottakat. Így aztán nincs botrány és nincs zavar, mivel a beszélő nem Isten vagy egy tévedhetetlen hivatal auktoritásával mondja azt, amit mond, hanem az értelem erejében, amely értelem Isten ajándékozó jóságából megadatott a hallgatóknak és olvasóknak is. Amit azok az emberek gondolnak, akik nem akarják használni Istentől kapott értelmüket, akik ítélőerejüket más emberek zsebében akarják tartani, ezek kétségkívül gondot okoznak nekünk. De csak annyiban, hogy szeretnénk ezeket a felebarátainkat értelmük használatára segíteni. Azt tanultuk az Úrtól, hogy nem kell félnünk. Két magyar közmondást szeretnék idézni: „Jegenyefák nem nőnek az égig!” és „Szamárbögés nem hallatszik a Menyországba!” Nem kell félnünk. Amíg rendelkezünk Gamáriel bölcsességével, addig nyugodtak lehetünk. Isten ugyanis a maga igazságainak megértése céljából teremtette az embereket. Bízni kell az igazságot kereső emberekben, mert Ő teremtette őket.

Ami nincs, azt bajos visszavonni

Még mindig ebben az összefüggésben azt kéri tőlem, hogy tisztán és világosan vonjam vissza tévedéseimet. „Tévedés” ebben az összefüggésben kettőt jelenthet: ellentétben lenni a kinyilatkoztatással és helytelenül ítélni egy lehetséges jobb egyházrendről. Ami az első jelentést illeti, meg kell állapítanom, hogy dolgozatomról ilyen tévedést nem állhatott módjában igazolni, a magam részéről pedig úgy vélem, hogy eléggé nyilvánvalóvá tettem, hogy dolgozatom ily jellegű tévedést nem tartalmaz. Ennek következtében, amit kér tőlem, az számomra az arisztotelészi logika szabályai szerint megintcsak egyszerűen lehetetlen. Ad impossibile nemo tenetur. A második jelentést illetően már lehetséges, hogy valamilyen tévedésben vagyok. Mivel azonban levele az én egyházmodell-ajánlatom tárgyában nem hozott semmiféle ellenérvet, hanem csak elítéléseket közölt, ezért dolgozatom szorgos átolvasása és levelének még gondosabb áttanulmányozása után maradok ott, ahol voltam, amikor kéziratomat megírtam. Ez azt jelenti, ez a legjobb, amit ebben a témában és ebben a pillanatban elő tudok

adni. Ebből valamit visszavonni csak abban az esetben tudnék, ha a csaknem négy éves tevékenységének konstruktív gondolatait a Szent Kongregáció közölte volna velem, hogy azokból tanulhatnék és hibáimat kijavíthatnám. Úgy vélem, teljességgel világos, hogy egyfelől a kinyilatkoztatással szemben fenn nem forgó ellentétet, másfelől a nem is sejtett többi helytelenséget nem lehet visszavonni.

Hazugság és gerinctörés nem szolgálhatják az egyház egységét

Még mindig ennek a 7. oldalnak második bekezdésében azt az állítást képviseli, hogy a nevezett visszavonás az egyház egységét szolgálná. Bocsásson meg nekem, hogy én ezt egészen másképpen gondolom. A visszavonás részéről hazugság lenne, mégpedig életem legnagyobb hazugsága. Lehetséges, hogy hazugságok is jó szolgálatot tehetnek pl. egy totalitárius államnak, mely az emberi jogokat és Isten képmását lábbal tiporja, mely állam úgy gondolja, hogy ezek a hazugságok segítenek megszilárdítani annak erőszakát. Az egyház számára azonban hazugságok nem tehetnek jó szolgálatot, mert az egyház egy titokzatos társadalom, amely csak Isten parancsainak megtartása által építheti magát a Szeretet Országává, és azonfelül írva is van: Ne hazudj! Nem akarok kollaborálni azokkal, akik erről másképpen gondolkodnak.

Ezután azt írja, hogy amennyiben tévedéseimet visszavonom, felülvizsgálják majd kánoni helyzetem. Köszönetet mondok ezért, mivel szeretném egyházamat minél hamarabb újra nyilvánosan is szolgálni. De nem minden áron. Tört gerinccel nem akarok sem új kánoni helyzetet, sem egyebet. Ha a felülvizsgálásnak ez a feltétele, akkor maradok és meghalok ebben a büntetéshelyzetemben. Viselem tovább. A felelősség azonban, hogy egy papot meg nem jelent kéziratáért megbüntetnek és így büntetnek meg, nem engem fog terhelni, hanem azokat, akik úgy vélik, hogy minden tettükkel teljes tekintélyükkel járhatnak el.

Levelének közzétételével kapcsolatosan már közöltem megjegyzéseimet /1986. febr. 4-én/. Valamit még hozzáteszek. Egy pap, aki nyugaton él és nálam tájékozottabb, ezt mondta valakinek: Ha a Hittani Kongregáció elítéli Bulányit, akkor a francia püspöki karnak legalább a felét is elítélheti. Hogy a felmerült témákban nem gondolkodom másképpen, mint különböző katolikus egyetemek igen sok teológia-professzora, azt publikációik alapján magam is meg tudom állapítani. Természetesen nem lehetek saját ügyem bírója, de az én saját ügyem nem csak az enyém, hanem a magyar és nem-magyar egyház ügye is. Amíg bennünket csak az állam ütött, addig nem volt az egyházban botrány, mert az üldözöttség Jézus és az Ő egyháza esetében normális helyzet. Amíg a Prímás csendben és zaj nélkül üldözött bennünket, addig csak kevesektől ismert botrány létezett. Az üldözésnek ez a módja azonban bizonyos idő múltán kezdett kevésnek bizonyulni a Prímás megbízói számára. A csendben kezdett üldözést hangosan kellett folytatnia. Ettől fogva adva van a sokak, sőt az egész világ előtt is ismert botrány. A Szent Hittani Kongregációnak lehetősége van mérlegelni, milyen botrány következménye lenne az Ön levele közzétételének. Kisközösségi munkánk számára a jelen helyzet eléggé hátrányos, mert körülvesz bennünket a Püspöki kar eretnecség gyanúja. Ez a gyanúsítás az utóbbi hónapokban halkabb lett. Sőt, mi több, a magyar püspökök egyike a következőt nyilatkozta a nyugatnémet TV-ben: „A P. Bulányi bázisközösségei és az ország egyházi hierarchiája közötti feszültségek nem olyan igazságokon alapulnak, amelyek a hit központját képeznék” (Kathpress 1985. 10. 15.). Egy másik megyéspüspök pedig az alábbiakat magyarázta egyházmegyei papi tanácsának: „A püspöki kar kinevettette volna magát, ha Bulányi tanítását felterjeszti Rómába”. Minthogy tanításomat mégis és ténylegesen felterjesztették Rómába, a püspök szavai a jelenlévő papok számára csak annyiban voltak érthetők, hogy szavaival a püspök el kívánja magát határolni a felterjesztéstől, mintha ezt mondaná: a felterjesztés a Prímás baklövése volt, amit a mi nevünkben követett el. Külföldről is kaptunk

olyan információkat, miszerint ügyünk a Hittani Kongregációnál nem áll rosszul. Ezeket követően levele, s annak tartalma elég váratlanul ért bennünket. Teljesen legitim forrásból arról értesültem, hogy a pápai Államtitkárság az Ön levelét megsürgette. Mindebből világossá lett számunkra, hogy megint történt valami. Nem volt nehéz kitalálni, mely erők érdekeltek abban, hogy a hierarchia és az egész egyház botránya fokozódjék. Ismétlem, hogy helyzetünk igen nehéz, de az elszenvedett vádak nem béníthatták meg munkánkat. Annakidején azt reméltem, hogy védelmet kapunk a Szent Hittani Kongregációtól. A tények azonban időközben arról győztek meg, hogy reményem téves volt. Alkalmazkodnunk kellett a körülményekhez: a Hittani Kongregációtól a hallgatást is el kellett fogadnunk. Ha levele megjelenik, a közzététel nyomán támadó botrányért nem mi vagyunk a felelősek. Adja meg Jézus, hogy találjon botrány nélküli megoldást. Nem magam miatt kérem ezt. Isten jósága ebből az elkövetkező botrányból is hozhat ki valami jót nekünk. Az egyház miatt kérem.

Egy téves állítás megismételve is téves marad

Közben megkaptam 1986.03.01 keltű második levelét, melyben újra kifejti, miért kell nyilvánosságra hoznia tanításaim elítélését. Azért - mondja levele -, mert azok már széles nyilvánosságot kaptak. Ezzel szemben: ha egy téves állítást elmondanak még egyszer, attól az semmiképpen sem lesz kevésbé téves. Szilárdan áll ugyanis a tény, hogy nem az én kéziratom kapott széles nyilvánosságot, hanem a prímásnak a dolgozatom ellen felhozott vádjai kaptak széles nyilvánosságot. Ezeket a fogalmakat (kézirat, vádak) nem szabad összekeverni! Ennek következtében az emberi jogok, valamint a morálteológia és a becsületesség lábbal tiprása nélkül nem folytathatja azt a jogtalanságot, amellyel a Prímás vétkezett. Abszolút egyértelmű kázussal állunk szemben. Caius nyilvánosságra hozza, hogy Caia vétkezett. Caia-nak nincs módja a maga személyének mentségét nyilvánosságra hozni. A Bíró megerősíti Caia bűnösségét, s a maga részéről is nyilvánosságra hozza ezt a bűnösséget, még hozzá azzal a megindokolással, hogy Caia bűnössége (Nem! Csak a vádak!) már széles nyilvánosságot kapott. Ezt lehet csinálni Machiavelli vagy a fasizmus világában, de sohasem a becsületesség, s még kevésbé a szeretet országában.

Mivel levelének első felében ünnepélyes esküvésemmel és aláírt eskümmel foglalkozik, közölnöm kell, amit Budapesten az Ön Küldöttével is közöltem. Nem értettem, hogyan fejezhette be a Szent Hittani Kongregáció egy pasztorális zsinat szövegeit, a Processus Verbalis 12 tételét, egy talán tévedhetetlennek is akart Hitvallás záró formulájával. Mivel udvariasságból nem akartam Önt erre emlékeztetni, ezért ezt a megjegyzésemet jegyzőkönyvön kívül hagytam. Mivel azonban levele esküről beszél, meg kell vallanom, hogy nem esküszöm, mert ezt Jézus megtiltotta tanítványainak és mert a szabadság, a lelkiismeret és a szeretet világában fölösleges ilyesmit tenni. Elég az Igen és a Nem, ahogyan erről Jézus tájékoztatott minket. Egyébként Jézus eskütilalmát nem gondolom hitigazságnak, de mindenképpen el nem hanyagolandó stílus-kérdésnek tekintem.

Egy pasztorális zsinat, mint a II. Vatikáni, hitünknek olyan megfogalmazását szándékolta, amely számára megfelelőbbnek látszott, mint a korábbi megfogalmazások. Mindig szükségünk van az ilyen agglomerátumokra, mert az egykori megfogalmazások az idők folyamán később kevésbé alkalmasnak mutatkoznak. Az elmúlt évezredek tanúsága szerint az egyháznak újra és újra más megfogalmazásokra van szüksége. Így van ez nem egyszer a definíciókkal is, melyek a maguk szószerintiségükben az igazság vizsgálásában is fejlődő emberi természet miatt nehezen lehetnek befejezett végállomások. Ezért nincs mit esküdni a felette változó megfogalmazásokra. Örülhetünk egy új megfogalmazásnak vagy gondban lehetünk miatta, megszavazhatjuk egyszerű igennel, vagy elutasíthatjuk egyszerű nemmel. Ha másképpen cselekednénk, nehezen jutnánk új és megfelelőbb megfogalmazásokhoz. A II. Vatikánum

is ily módon vált lehetségessé. Egy esetleges III. Vatikánum is egyedül ezáltal válhatik valóra a jövőben: ha figyelünk a II. Vatikánumra, de nem esküszünk reá. Mindezt nem akartam a Küldöttnek részletesen kifejteni, mert nyilván gondolhattam, hogy mindez az Ön Kongregációja számára is teljesen világos lehet. Mivel azonban „eskümről” ír, az egyértelműség miatt mindezt közölnöm kell Önnel. A Processus Verbalis során úgy éreztem, sokkal illőbb, ha a II. Vatikánum határozataival válaszolok, s így készítettem XIII. tételmet, melyben a Zsinat hangsúlyozza, hogy az ember tételeket, méginkább megfogalmazásokat csak saját lelkiismeretével összhangban fogadhat el.

A gondolkodástörvények mindenkire kötelezőek

Levele megmagyarázza nekem az általam idézett zsinati szövegek Ön által helyesnek gondolt értelmét: „lelkiismeretemet mindenképpen szabadon oda kell igazítanom az egyház tanításához”. Ha ezt valóban meg kellene tennem, a felhozott zsinati szövegek elveszítenék minden erejüket, mivel a zsinati Nyilatkozat egyértelműen állítja, hogy csak lelkiismeretünknek szabad engedelmességnünk. Ön egyfelől tanúsítja, hogy az idézett zsinati szövegek „önmagukban nagyon is igazak”, másfelől pedig azt képviseli, hogy köteles vagyok lelkiismeretemet odaigazítani az Egyház tanításához. Ha valami különbség adódna a zsinati szövegek sokezer mondata és lelkiismeretem tartalmai között, hogyan tudnék két különböző állásponthoz igazodni? Amit Ön képvisel, az az arisztotelészi logika szabályai szerint abszurd ellentmondás. Az úgynevezett „dialektikus ellentmondást”, melyben két egymásnak ellentmondó állítás egyszerre igaz lehet, nem fogadom el, mert különben szükségünk lenne egy Hatóságra, és csak ez a Hatóság magyarázhatná meg nekünk, hogy az ellentmondások közül melyik az abszurd és melyik a „dialektikus”. A gondolkodás törvényeit nem adhatjuk föl; e törvények nélkül nem tudnánk tudomásul venni sem a természetes kinyilatkoztatást, sem pedig semmiféle más kinyilatkoztatást. Isten a maga üzeneteit a gondolkodástörvényeken keresztül közli velünk.

A Dignitatis Humanae nem tesz skizofréniássá minket

Szövegmagyarázatát igazolandó Ön a zsinati deklaráció egy másik szövegére hivatkozik. Az Ön által idézett szöveg azonban nem fedi az Ön megállapítását, mert a szöveg azt mondja, hogy lelkiismeretünk képzésénél szorgosan tekintettel kell lennünk az egyház tanítására. Ezt lehet tenni és teszik is azok, akik az egyházhoz tartoznak. Amint ezt levelem korábbi oldalain megtapasztalhatta, ez a hozzáalakulás sikerült is nekem az Ön által említett témákban. A zsinati deklaráció helyes tanítása tehát így hangzik: az ember csak lelkiismeretének engedelmességhetik és tekintettel kell lennie az egyház tanítására. Ez valami egész más. Így nincsen ellentmondás. Ezt követni lehet a gondolkodás törvényeinek megsemmisítése nélkül is.

Annak a módnak, ahogy Ön ezt a zsinati szöveget alulértelmezi, - a lengyel Adam Michnik fogalmával élve - julianizmus szaga van, melynek értelmében megalázott helyzetben szívesen hirdetjük az emberi jogokat fennmaradásunk érdekében, de ugyanakkor azzal a hátsó gondolattal is, hogy a minket megalázók halála után a kívülállók emberi jogainak semmibe vételével újra hatalmi pozícióba kerülhessünk. Világos nemet kell mondanom arra, ahogyan a zsinati szöveget értelmezi, mivel a szöveget úgy kell értelmezni, ahogy van, azaz tárgyilagosan. Másképpen értelmezni „téves, veszélyes és kétértelmű” lenne. Szövegértelmezése alapján teljes mértékben tudathasadásos állapotba kerülnénk. A vallásszabadságról szóló nyilatkozat ilyen tudathasadásba akart volna minket taszítani? Bizonyára nem.

Az emberiség egysége csak akkor lehetséges, ha a szeretet a legfőbb és kötelező dogmánk

Persze, meg lehetne kérdezni, hogyan képzelhető el a fentiek alapján az egyház egysége. Kész vagyok megválaszolni ezt a kérdést. A mátéi ítéletabló alapján is világos, hogy üdvösségünk feltétele nem más, mint jónak lenni, vagyis szeretni. Ez nemcsak a kereszténység legfőbb dogmája, hanem a természetes, nevezetesen az Istentől teremtett ember természetében adott kinyilatkoztatás alapján az egész emberiségé is. Ezt a legfőbb dogmát a Teremtő beleírta teremtményeinek a szívébe. Minél több más tézist illesztnek ehhez az alapdogmához az egyes vallások és a különböző keresztény felekezetek, annál kevésbé válik lehetségessé a keresztények és az emberiség hitbeli egysége.

Történelmi tapasztalataink szerint a különböző korok emberi csoportjai mindig készek voltak meglehetősen sok téziseből összeállított hitükért a más hitűeket megölni. De az olyan hit számára, melynek lényegi tartalma a szeretet és következőképpen a „Ne ölj!” parancs is, abszurd ellentmondás lenne a másképpen hívők megölésének szándéka. Csak a legszükségesebb dolgokban van szükségünk egységre, ha a szeretethez mindenképpen hűségesek akarunk lenni. Ezt már Szent Ágoston jól látta: „in necessariis unitas”. Mindez azt jelenti, hogy minden személy, minden csoport és minden társadalom őrizheti a saját meggyőződését, amíg megőrzi a szentháromsági és az istenképű-emberi élet abszolút törvényét és parancsát, azaz a szeretetet. Mert ez a szeretet nem kíván olyat tenni a másoknak, amit saját magának nem kíván. A szeretet tiszteletben tartja mások meggyőződését. Ezt az életstílust egyszer el kell kezdenie valakinek, különben nem jutunk előre. Ezeket tartalmazzák számomra az imént vizsgált zsinati szövegek. Ha egyházunk Isten és az emberiség üdvökonómiai fejlődésvonalának vídiahegye akar lenni, akkor belül és kívül egyaránt nagylelkűnek kell lennie a különböző emberek és csoportok lelkiismereti meggyőződései iránt. Különben nem fog sikerülni az egyháznak és az emberiségnek az az egysége, amelyért Krisztus meghalt. Az ökumenizmus és a különböző keresztény felekezetek egyesülése lehetetlenné válik, ha a vitás témáikban úgy akarnának ragaszkodni saját hitbeli téziseikhez, hogy a többi felekezet hasonló téziseit nem lennének képesek a misztérium, ill. az orthopraxis lehetséges megközelítéseiként felfogni. Ha az egyes felekezetek a saját álláspontjukat kizárólagosnak és egyedül helyesnek tekintik, akkor az ökumenizmus számára megszűnik az egység reménye. „In non necessariis libertas” - mondta Ágoston. Ha nem értjük meg ezt a tételét, lehetetlenné tesszük az „in omnibus caritas”-t.

Minden tőlem telhetőt megteszek

Hogy egyetlen állítását se hagyjam figyelmen kívül, visszatérek levelének első oldalára, ahol bevezetőül „tarthatatlan” tanítási tendenciáimról beszél és felsorolja azok tartalmát: kétértelműségek a kinyilatkoztatás természetét illetően, egyfajta relativizmus az Újszövetség értékelésében, az egyházi tanítóhivatalnak, a dogmatikai formuláknak, a hierarchia tekintélyének inkorrekt értelmezése, önmagában véve és ahogyan ezt a tekintélyt pasztorális területen gyakorolja. Ami az utolsóként említett és általam aláhúzott témát illeti, beszéltem már a kilenc csapásról. Természetesen nem tudom, „tartható-e” az Ön számára ez a kilenc csapás. A magam részéről azonban nyíltan meg kell vallanom Önnek, hogy ezt a tekintélyt, ahogyan az sok magyar katolikusnak ebben az egész negyven éves kálváriájában megmutatkozott, csak csapásként tudtam felfogni, és nagyon valószínű, hogy ebben a véleményemben fogok meghalni is. Ami a tarthatatlan tanítási tendenciák többi elemét illeti, témamegjelölései oly általánosak, hogy csak találgathatom, mire céloz listájával. Mégis szeretnék ezekre a vádakra is válaszolni, amennyire ez ilyen általánosságban lehetséges. Tehát: figyelve az egyház tanítására, továbbra is minden számomra lehetségeset megteszek annak érdekében, hogy a kinyilatkoztatás természetét egyértelműen fogjam fel, hogy kerüljek minden relativizmust az Újszövetség értékelését illetően, és a tanítóhivatal, a dogmatikai formulák és a hierarchia értékének értelmezésében is mindig korrekt akarok lenni, azaz összhangban akarok lenni a mi

Urunk, Jézus Krisztus kinyilatkoztatott szándékaival. Kérem, tekintse ezt az utóbbi hosszú mondatomat válaszom második elemének, függetlenül attól, amit még levelem hátralévő részében írok majd. Ha egyházam lehetőséget biztosítana számomra, hogy ide vonatkozó kézirataimat megjelentethessem, akkor a szakemberek kritikájából bizonyára igen sokat tanulhatnék.

Az emberi méltóságtól, mert a szeretettől irányított Hittani Kongregáció

Ön arra kér, hogy vonjam vissza tévedéseimet. Mivel ez lehetetlennek bizonyult számomra, szeretném közölni Önnel, mit várok én személyesen, egész kicsiségemben egyházam Hittani Kongregációjától. A Hittani Kongregáció Jézus, a mi egyetlen Tanítónk, egyházához tartozik. Oly tágasnak kell lennie, amennyire ez egyáltalán lehetséges egy emberi intézmény esetében. Mert a szeretet mindig tágas, mindig meglehetősen széles közös nevezővel rendelkezik, amelyen sok-sok különböző álláspont találhat magának helyet. Az a szeretet teremtett minket, amely azonos Istennel. Az, Aki önmagában tágassággal rendelkezik, az saját képére és hasonlatosságára egy önmagának megfelelően tágas teremtményi világot hoz létre. Ennek következtében mi emberek, Istennek hála, különbözőek vagyunk. Sokkal különbözőbbek, mint a paletta összes lehetséges színei. Ha minden szín látható, ha minden virág virágozhatik, Isten gazdagságát érzi az ember. S még inkább megsejtheti ezt a gazdagságot, ha minden ember elmondhatja, hogyan tükröződik Isten és az Ő világa a maga egyetlen egyedi lelkében és személyiségében.

Amit egy Schillebeeckx, egy Congar, egy Rahner, egy Küng, egy Elisabeth Schüssler Fiorenza, egy Ratzinger, egy Lefebvre mondani tud a testvéreknek és nővéreknek Isten és az Ő világa, s benne az ember nagy titkáról, az mind új „kinyilatkoztatás”, melyet csak a nevezett személyek mondhatnak el és mutathatnak meg nekünk, mivel Isten nem szériában teremtette a világot és benne az embert, hanem egyedi példányokat alkotott. A Szent Hittani Kongregációt nem Isten teremtette, hanem olyan intézmény az, amely arra hivatott, hogy a sok, Isten által teremtett embert egybefogja. Ratzinger professzor úrnak más a szerepe, mint ami Eminenciádnak, a Bíboros Prefektusnak a szerepe. Ratzinger professzor gondolhatja, hogy az a magyar piarista atya, aki én vagyok, másképp szemléli a világot, mint Ratzinger professzor, és lehetséges, hogy az említett piarista világnézete neki egyáltalán nem tetszik. Eminenciádnak azonban, ha lehetséges, még nagyobb szélességgel kell rendelkeznie, mint amilyen jóságos pápánké, XXIII. Jánosé volt. A szeretet ekkora tágasságának birtokában Hivatala megmagyarázhatná a testvérek és nővérek vitás kérdéseinek kapcsán, mi az, amiben az egyes vitatkozóknak valószínűleg igazuk van, és mi az, amiben valószínűleg nincs igazuk. Hiszen a Hittani Kongregáció nem iskolás gyermekekkel foglalkozik, akik még nem tanulták meg a leckét. Ha a partnerek valami mást mondanak, mint amit az iskola padjaiban tanultak, akkor teljes tudatában vannak tanításuk újdonságának. Az ember nem segít rajtuk azzal, ha kioktatja őket arról, hogy nem azt mondják, amit évtizedekkel előbb már megtanultak. Ehhez nincs szükség Hittani Kongregációra; kár lenne az időért és a pénzért, amibe egy ilyen hatalmas intézmény kerül.

Egy a Jézustól tanult szeretet szellemében létező Hittani Kongregációnak egészen más eljárási szabályzata lenne, mint a mostani. Ha úgy tartaná, hogy be kell avatkoznia, összehívhatna egy szakemberekből álló szimpóziumot a vitatott kérdés tárgyában, melyen a szimpózium résztvevői nyíltan és személyesen megmondhatnák az eretnekséggel gyanúsított testvérnek vagy nővérnek, hogy azok, véleményük és a felhozott érvek alapján miben tévedhetnek. A Bíboros Prefektus is megérvelhetné a saját nézetét, és a szimpózium végén tájékoztatót adhatna ki, amelyből mindaz, akit a vitatott kérdés érdekel, tudomásul vehetné, mi az, amit a szóban

forgó témában itt és most mondani kell és lehet. A gyanúsított is világosan láthatná, mi az, amit újból felül kell vizsgálnia.

Ez lenne a szeretet útja. Így lehetne szolgálni az egységet, a mi római katolikus felekezeti-tünkön belül és kívül egyaránt. Ez méltó lenne az emberi méltósághoz. Ezzel szemben: „Amit gondolsz, az rossz. Ne gondold azt, amit gondolsz! Pont. Vond vissza!” - ez nem méltó az emberi méltósághoz. Ami pedig istenképű teremtményhez méltatlan, az nem mozdíthatja elő Isten ügyét.

Palackpostába zárva

Mielőtt levelemet befejezem, szeretnék még elmondani valamit magunkról. A jövő kiszámíthatatlan. Nem tudom lesz-e még lehetőségem valamit írni, miután ezt a levelet elküldtem. Ezért szeretnék még valamit mintegy palackpostába zárnai, amint ezt a hajótöröttek teszik a tengeren. Igen sajnálom, hogy a 4. század történetírásából (Eusebios, Sókratés) csak a püspököknek egymással és a császárral folytatott civakodását lehet megismerni, s csak a dogmatikai problémákat lehet kitapintani, de a keresztény asszonyok, férfiak és gyermekek mindennapi élete rejtve marad. Ebben az órában nem akarom ugyanezt a hibát elkövetni. Azért sem, mivel nem szabad elvetnem azt a reményt, hogy az anyaszentegyház ölen élő nővérek és testvérek jobban tudják majd szeretni egymást, ha jobban megismerik egymást. Megpróbálom közelebb hozni Önhöz a mi kiscsoportjainkhoz tartozó emberek mindennapi életét. Megpróbálom, jóllehet kissé szkeptikus lehetnék, minthogy nem olvasott művek és levelek semmiféle hatást sem gyakorolhatnak. Ha Ön olvasta volna az „Egyházrend” és az „Erény-e az engedelmesség?” c. munkáimat, most semmit sem kellene írnom Önnek, mert az említett írások bizonyos részeiből Ön már bepillantott volna életünkbe. A Prímás számára már összefoglaltam egy levélben (1982.III.7.) célkitűzéseinket és életünket (ld. Religion in Communist Lands, XII/1, 38-41. l.). E levelet nem vették figyelembe. Nem szabad elmulasztanom ezt Önnek is megtenni. Elkezdem.

A közömbösök száma országunkban egyre nő. A templomba járók száma 10% alatt van. Az 1950-es megegyezés óta a hierarchiai szavára egyre kevesebben figyelnek. Az állammal újabban létrejött és oly gyakran hangsúlyozott jó viszony kezdete óta még kevesebben. Ebben az általános helyzetben kérdezzük meg embertársainkat, mit gondolnak a kereszténység értelméről. Miért jött Jézus? Mi célból alapított egyházat? Ennek a kérdéssornak a következtében valamikor eljutunk a Hegyi beszédhez, amelyet az emberiség egyetlen reményeként mutatunk be, egyrészt annak reményeként, hogy megmenekülhetünk a küszöbön lévő atomkatasztrófától, másrészt annak reményeként, hogy megszabadulhatunk az egész emberi és társadalmi élet szeretetlen elidegenedésétől. Úgy mutatjuk be a Hegyi beszédet, mint az egyetlen reményt arra, hogy emberi módon tudjunk élni. Megkérdezzük őket, mit értenek szereteten, miért kellett Jézusnak meghalnia, van-e még értelme számukra ilyen kérdésekkel foglalkozni stb. Azokkal akik nem utasítanak vissza minket, megpróbálunk rendszeresen találkozni, és minden alkalommal néhány órát beszélgetni. Idővel elővesszük a Bibliát, és olyan írásokat adunk nekik, amelyek alkalmasnak látszanak továbbfejlődésük előmozdítására. A következő alkalommal megbeszéljük az elolvasott anyagot. Mindez baráti módon történik, és ők hamarosan érzik, hogy barátaikká lettünk. Ha kitartanak, megkérdezzük őket, szeretnének-e más hozzánk hasonló emberekkel megismerkedni. Ha igent mondanak, több testvérünk is meghívja őket. Ha szimpatikusak egymás számára, meghívást kapnak ezeknek az embereknek valamelyik csoportjába. Milyen embereket lehet ily módon kihalászni? Többnyire templomba járókat, akik az ott tapasztaltakkal nincsenek megelégedve, de olyanokat is, akik már nem járnak templomba, mivel hitüket részben már elveszítették, és néha ateistákat is.

Az adástörvény világa

A csoportban folytatódik a (metanoia értelmében vett) tudatátalakítás munkája. Az évek során megértene néhány dolgot. Mit? Azt, hogy Jézus tanítványának nem szabad ölnie, és ezt meg sem szabad ígérnie. Jézus tanítványának nem szabad gazdagnak lennie, amíg milliárdok éheznek. Továbbá: mi viszonylag gazdag országban élünk, tehát segítenünk kell a harmadik világot. Anyagiakban egyre szerényebbnek kell lennünk, hogy az „adástörvény” teljesítésében egyre inkább fejlődjünk. Milyen mértékben? Ez változó. Az alsó határ nem lehet kisebb, mint a teljes bevétel 10%-a. De vannak olyanok is, akik már a 30%-ot is túllépték. Egyszer ezt mondták: Nálunk is vannak „éhezők”, mégpedig a cigányok, a huligánok, az alkoholisták stb. Tavaly az egyik papunk, akit a püspöke nyugdíjba kényszerített, hogy szép és tágas plébánia-templomában csoportjaink ne találkozhassanak, megkezdte az alkoholisták misszióját. Mit még? Egy olyan országban, ahol természetesnek tartják, hogy egy fizetésből nem lehet megélni, mi megélünk egy fizetésből. Nőtestvéreink egyetemi diplomával a kezükben is otthon maradnak, hogy gyermekeiket neveljék. Országunkban a cigányok nagy mértékű szaporodása ellenére évenként tízezrekkel vagyunk kevesebben és kevesebben. Nálunk az egy fizetés ellenére is gyakorlatilag négy gyermek az alsó határ. Az egyik család éppen most várja kilencedik gyermekét; az apa végzett teológus, asztalosként keresi kenyerét, az anya nincs még 32 éves. A sokféle kapcsolat, gyermekközösségek, közös tornázás, nyári gyerektáborok révén megtapasztalják, mit jelent a minta vagy kontraszttársadalom, amint - a Diognétoszhoz írt levél bizonyossága szerint - az első századok keresztényei is megtapasztalták. Ebben az egyházi társadalomban az ember nem tesz esküt az emberölésre, szerényen él, sok gyermeke van, segít az éhezőkön. Mit még? Az évek során megértik a csoporttagok, hogy az igehirdetés nem csupán a papok feladata, hanem Isten egész népéé is.

Kisközösségben táplálkozni, kisközösségeket táplálni

Több vagy kevesebb mint tíz év után megerősödve részint Jézus tanításának és életének tanulmányozásától, részint a világi és egyházi hatalom elnyomó intézkedéseitől, férfi- és nőtestvéreink megkísérlik az emberhalászást, és Isten segítségével új csoportot hoznak létre. Ettől kezdve már két csoportjuk van. Az egyikben táplálkoznak, a másikban ők táplálnak másokat. Újabb évek múltán talán összejön egy másik általuk táplált csoport is. Aztán már várják a nyugdíj idejét, amikor már minden energiájukat ennek a munkának szentelhetik. Mindezért semmi pénzt nem kapnak. Ellenkezőleg, ők áldoznak erre a munkára időt és pénzt. Nyári szabadságuk idején három-négy napos lelkigyakorlatokat tartanak más csoportok számára. Éppen úgy maguk fizetik utazásuk és ellátásuk költségeit, mint a résztvevők. Azok, akik még nem érettek arra, hogy lelkigyakorlatot vezessenek, elmennek „háziasszonynak”, hogy a résztvevők számára főzzenek, és ugyanúgy fizetik utazásukat és ellátásukat. A sikerebb csoportvezetők nyara lelkigyakorlatokkal van tele. Az ifjúság számára a lelkigyakorlatokon kívül tíz vagy több napos táborokat is rendeznek, melyekben a fiatalok karitatív feladatokat látnak el. Mindezt meg tudják tenni, noha feleségük és sok gyermekük van, gyárba kell járniuk és fel kell építeniük családi házukat, mivel az állami lakások többnyire kicsik e nagy családok számára. Mindezen tevékenységük igen alapos felkészülést igényel: az imádságra és a tanulásra gondolok. Akiket nem vesznek fel a laikusok akadémiájára, azok a mi kilenc esztendősi teológiai tanfolyamunkat látogatják, ahol minden félév végén vizsgáznak. Hogyan jut minderre idejük? Azt felelhetném: aszkézisük révén. Most már talán érthetőbb, ha korábban a gyónással kapcsolatban az időelszámolást is említettem. Mivel egyrészt megértettük Jézus életpéldájából, hogy Ő tanítóként jött közénk és következképpen tanítványokat gyűjtött maga köré, ez a tanulás számunkra elsőrangú kötelesség. Mivel másrészt az írásbeliség korában élünk, a teológiai és elmélkedési irodalom gazdagítását igen fontos

feladatnak tartjuk. Tizenöt éve gyűjtjük írásainkat a már említett „Karácsonyi Ajándék” köteteiben, melyeknek száma már jóval fölötte van a száznak.

Körben imádkozni

Még valami imaéletükről és szentségi gyakorlatukról. „Imádkozni”- ez számunkra akár családban akár a kiscsoportban, főleg a következőt jelenti: csend - éneklés - szentírási vagy elmélkedési szöveg olvasása - csend (tíz vagy több perc) - „körben imádkozás” - éneklés (esetleg gitárkísérettel). A „körben imádkozás” azt jelenti, hogy sorban mindenki hangosan elmondja azt, amit a csend idején Isten Lelkétől jövő üzenetként a saját lelkében meghallott.

A gyónást már említettem. A lelkigyakorlatokon a résztvevők mindennap áldoznak. Néhányan egyébként is, a többség azonban csak vasárnaponként. Mindenki minden évben megy lelkigyakorlatra. Hamvazószerdától Szentháromság ünnepéig a legtöbben hetenként egy vagy két órát imádkoznak közös elmélkedési szöveg segítségével, melyet megbízott, olykor börtönben lévő testvérek írnak. Az utolsó kilenc napban mindennap egy órát imádkoznak az említett segítséggel. Ezután következik az évente egyszer megtartott ún. „Bokor-ünnep”, a szabadban vagy egy templomban. A templomot titokban kell kiválasztanunk, különben a rendőrség értesíti a területileg illetékes püspöki aulát, és a püspök kiküldi prelátusát, hogy a plébános révén kiűzzön minket a templomból. Több ízben megtörtént. A nagypéntekről nagyszombatra virradó éjszakát imádkozva együtt töltjük.

„Megnézheti majd, hogy mit csinálunk húsz év alatt a maga Anyaszentegyházából”

Jóllehet abbéli törekvéseinkben, hogy a jézusi normát éljük, igen sok hiányosság mutatkozik, Isten segítségével mégis hálás szívvel mondhatjuk: Így próbálnak élni a „gonoszok”. És ehhez jönnek, mivel „gonoszok”, a hatalmak elnyomó intézkedései. Először a világi hataloméi. Ifjaink „ülnek” a katonai szolgálat megtagadása miatt. Leányaink pénzbírságot fizetnek, mert nem hajlandók átvenni katonakönyvüket. Eme apostoli tevékenységünk miatt elveszik útlevelünket, vagy egyáltalán nem is adnak. Aztán jön az egyházi hierarchia. Megmagyarázzák nekünk, hogy nincs bennünk hazaszeretet, és mi lenne országunkból, ha mindenki úgy cselekednék, mint mi. A püspököknek már említett üldözései és tiltásai miatt már félig kiközösítve élünk: a hozzánk tartozókat nem veszik föl a papi szemináriumokba, sem a Laikusok Teológiai Akadémiájára. A szeminaristákat a szentelés előtt felszólítják, hogy minden kapcsolatot szakítsanak meg velünk, különben nem szentelik fel és elbocsátják őket. A legtöbb pap elutasítja plébániai szolgálatunkat, mivel a hierarchia közölte a sajtóban, hogy mi vagyunk a „gonoszok”. Nem megy ki a fejemből, amit a titkosrendőrség őrnagya mondott nekem az egyik kihallgatás alkalmával, amikor nem akarta tovább tűrni, hogy én az egyházat mindig Anyaszentegyháznak neveztem: „Bulányi mester, megnézheti majd, hogy mit csinálunk mi húsz év alatt a maga Anyaszentegyházából!”

Kik szakították szét Magyarországon az egyházi közösséget?

Hírnevünk a mai magyar papság körében a következőképpen fest. A papi békemozgalom elkötelezett tagjai minket illetően teljes egyetértésben vannak a püspökökkel. A papok egy másik csoportja szimpatizál velünk, és megvan a véleményük püspökeik szerepéről. A harmadik csoport még kételkedik: a két Casaroli-levél segített néhányunknak, hogy megszakítsák velünk a kapcsolatot. Az Ön levele, ha majd nyilvánosságra hozzák, ismét segíthet egyeseknek, hogy ugyanazt tegyék. Ez a kapcsolatmegszakítás természetesen az egyház egységének nevében történik. Így cselekedni kifizetődő. Elnyerik ezáltal mindkét hierarchia bizalmát.

Minél élesebbé válnak ezek a kapcsolatmegszakítások a magyar egyházban, annál inkább megerősödik a jó viszony a hierarchia és az állam között.

Mindezek ellenére testvéreink és nővéreink a legboldogabb férfiak és a legboldogabb nők, mert tudják, miért élnek. Ezzel a levelével Ön is elítéli őket: Nincs szükségünk rátok! Mindez azonban nem sokat változtat a magyar pasztorális helyzeten, csak egy kicsit még rosszabb lesz. Egyébként a papok évről évre idősebbek és kevesebben vannak. Évente kb. 20-25 személyt szentelnek pappá - egyre csökkenő számban. És mi évente egyre több testvért és nővért ünneplünk, akik Isten segítségével már csoportot gyűjtöttek és vezetnek. Talán már belátható időn belül elkövetkezik, hogy az utóbbiak száma nagyobb lesz az előbbiekéénél. Legfőbb ideje egy békeszerződésnek! Hatalmi pozícióból viszont ez nem fog sikerülni. Le kell szállni a magasból, tisztelni és szeretni kell a másikat. Ezt még nem próbálta meg a Prímás. Ezt mindig visszautasította. Videant consules...

Levelének nyilvánosságra hozatala után ez a lehetetlen helyzet még lehetetlenebbé fog válni. A Magyar Püspöki Kar titkára már az elmúlt február 27-én kifejtette a „Katolikus Hírügynökségnek” (KNA), hogy a Hittani Kongregáció még a tavasszal el fogja vetni a piarista atya, Bulányi bizonyos tételeit. Magyarázataiból tudomásul vehetjük, hogy mi azt hisszük, „megvagyunk hierarchia nélkül, püspök nélkül, pápa nélkül”. Említi még „elkülönülésünket a püspököktől és az egyházi közösségtől”. Az elmúlt évtizedben a magyar püspökökhöz írt leveleimből összeállíthatnák egy nem is olyan vékony kötetet, s e kötet olvasója megállapíthatná, hogy e leveleim újra és újra följajánlják a püspököknek szolgálatainkat, és azzal a tisztelettel íródtak, amely „az apostoludódot megilleti”. Másfelől az egyházmegyei körlevelekben olvasható, hogy a plébánosok tagadjanak meg velünk minden akcióközösséget; maguk a püspökök nem válaszolnak leveleinkre; a Prímás nem hajlandó velem beszélni. Ami a fenti vádakhoz illik, csak a király ruhájáról szóló mese jut eszembe. A király mezítelen, és udvari emberei mind csodaszép ruháját dícsérik. Ha közölünk soha senki sem mondott is ilyesmit, akkor is egyre szélesebb körben válnak ismertté ezek a teljesen alaptalan, hamis állítások velünk kapcsolatban. A mese ellen semmi sem használ. A püspök azt is mondja az említett hírügynökségnek, hogy „Bulányinak engednie kellene, és ki kellene engesztelődnie az egyházzal”. A püspöknek ezt a mondatát az teszi lehetővé, hogy ő már tudja valamilyen forrásból, hogy az Ön levelét „mindenképpen nyilvánosságra kell majd hozni”. Tudja-e Ön, mit kell „engedően” és „kiengesztelődően” érteni? Csak annyit, hogy elismerem eretnokségnek azt, amit nem tanítottam, és azt a kapcsolat-megszakítást, amit a püspökök vittek végbe, elismerem a magam bűnének. Ha ezt tenném, eggyel növekednék a gerinctörött magyar papok száma, és következésképpen még rosszabbá válnék a pasztorális helyzet Magyarországon.

Ütők és ütöttek. Meddig még? Az egyházban is?

Lassan véget ér ez a csodaszép és egyúttal igen-igen szomorú történet. Amikor naponta leülök kis asztalomhoz, hogy házamnépével szentmisét celebrálok, azt látom a mostani böjti időszak olvasmányában, hogy a mi történetünkhöz hasonló történetek mind az Ó-, mind az Újszövetség szövegeiben megtalálhatók. Ezekben mindig van valaki, aki üt, és van valaki, akit ütnek. Azok, akiknek hatalmuk van (királyok, főpapok), ütnek azokat, akik csak a szeretet hatalmával rendelkeznek és más hatalmat nem akarnak megismerni. Sorsuk mindig egyértelmű: testileg megsemmisítik őket. Ennek ellenére túlélnek az őket verőket. Kérdezem: Így kell ennek folytatódnia az idők végezetéig? S ha igen, így kell ennek lennie az egyház ölében is? Ott sem lehet szeretni? Ha nem, akkor mire való az egyház? A verés lehetséges az egyház nélkül is. Ámbár mi az ütöttekhez tartozunk, mégsem akarok az összes ó- és újszövetségi ütöttek hangján megszólalni. A prófétáknak megvan a maguk hangja, amelyet megütöttek. Gyakran csábít, hogy így szóljak. De nem akarom. Valami mást akarok. A békét akarom az

egyház ölen. A mai „főpapok” is olvassák mindennap a misében ugyanazokat a szövegeket, amelyeket én is olvasok. Mit gondolnak magukban? Hogyan veszik figyelembe a Szentírást? Hogyan igazítják lelkiismeretüket a Szentíráshoz? Miért szabad azt tenniük, amit az rosszként ábrázol? Nem tudok felelni ezekre a kérdésekre. Mostanában mindig Önért imádkozom. Mert békét akarok. Lehetséges, hogy ismét naív vagyok? Talán. Mégis megpróbálok, újból, halálomig. Nem tehetek másként.

Nem lehet mindenkit pórázra fogni avagy gleichsaltolni

Mindazok után, amit mondtam, az Ön számára teljesen világos lehet, hogy végső válaszom az Ön kérésére, vonjam vissza az „Egyházrendben” előforduló állításaimat - csak az egyértelmű NEM lehet. Mégpedig először is azért, mert az Ön levele a maga érvnélküliségével nem volt képes meggyőzni engem arról, hogy ebben a könyvecskében ellentétbe kerültem a hitigazságokkal. Remélhetem-e, hogy levelem meggyőzte Önt erről? Másodszor azért, és ez a lényegesebb, mert az Ön levele a magyar egyháznak egy istenellenes és totalitárius hatalommal való paktálását mozdítja elő és hagyja jóvá. Nem vonhatom vissza az életemet és az életünket, amely tanulmányomban is tükröződik, mert ez, éles ellentétben az Ön véleményével, nem az egyház egységét szolgálná, hanem az említett hatalom ama szándékát, hogy a magyar egyházat teljesen „gleichsaltolja”, amely szó számomra a hitlerista szókinccs egy darabja. Ön azt mondhatná, hogy csak (nem létező) dogmatikai tévedéseim visszavonását kéri tőlem. Beszéltem erről testvéreimmel és nővéreimmel (papokkal és laikusokkal). Húsz közül egy ajánlotta nekem, hogy vonjam vissza e nem létező tévedéseimet, hogy annál keményebben kitarthassak az ellenségszeretet kérdésében. A többiek közül senki sem adott neki igazat, és én azt mondtam neki: Ez finom taktika lenne, csupán hazudni kell hozzá. Hazugsággal azonban nem lehet felépíteni Isten Országát. Már Aquinói Tamás ezt mondta: Jobb, hogy eretnekként megégessék az embert, mint hogy megtagadja lelkiismerete szavát.

Remélem, teljesen világos az Ön számára, hogy nem vitatható dogmatikai és egyházi kérdések miatt állunk az említett hatalom útjában, hanem azért, mert nem lehet minket „gleichsaltolni”, ami jelenleg éppen a katonai szolgálat megtagadásában nyilvánul meg. Remélem, teljesen világos az Ön számára, hogy az említett hatalom türelmetlenül várja levelének nyilvánosságra hozatalát, mivel levele pillanatnyilag a lehető legjobb szolgálatot teszi annak érdekében, hogy eltámassza ezeket az államellenes szolgálatmegtagadókat, azaz a szelíd Jézus utánpótlóit. Levele - akár akarja, akár nem -, kiszolgálóvá, kollaboránssá teszi Önt. Ez a nyers valóság. Akkor is, ha levele erről a szolgálatmegtagadási kérdéstről csak egyetlen, titokzatos mondatot tartalmaz.

Aki valószínűleg és aki biztosan vétkeznék a Szentlélek ellen

De Jézus utánpótlóit eltámassza akarni, vagy ehhez segítséget nyújtani, aligha Jézus elleni bűn. Egy olyan, a napnál is világosabb helyzetben, mint amilyen a miénk, ez a közreműködés minden valószínűség szerint Szentlélek elleni bűn lenne. Az én esetemben egy kicsit másképp áll a dolog: a visszavonulással én is az említett szándék kollaboránssá válnék, és ez részemről, abszolút egyértelműséggel Szentlélek elleni bűn lenne. Morus Szent Tamást valami miatt megölték, és ehhez a gyilkossághoz valami más szolgált érvül. Ez a „valami más” itt és most az Ön levele.

Reine Juden Seife

A hitleri „Tiszta zsidószappan”-vállalat teherautósofőrje gondolhatta, hogy semmi köze sincsen Hitler gonosztetteihez, hiszen ő csak kötelező munkáját végzi, amikor a zsidókat a szappangyárba szállítja. Mindezt azonban a sofőr csak önmagának hazudva gondolhatta, mert Isten szeretettörvénye az ő szívébe is bele volt írva. Tehát nem gondolhatta ezt anélkül, hogy ne vétkezett volna a Szentlélek ellen. Ön megbocsáthatja ezt a hasonlatot annak, aki tíz éven át szállító segéd munkásként kereste meg kenyerét.

A világegyház megtagadná a szolidaritást Jézus szelídjeivel

Az a gépezet, amelyet a Prímás és megbízója tíz évvel ezelőtt beindított, csaknem négy évvel ezelőtt elérte az Ön hivatalát. E gépezet beindításának célja az volt, hogy a totalitárius állam a Prímás vezetésével „gleichsaltolja” a magyar katolikus életet. Ennek a gépezetnek az első feladata az volt, hogy a vélt legnagyobb akadályt, személyemet kikapcsolja. Ennek első eszköze, nevezetesen hogy engem a rendem révén kihívassanak az országból, a piarista generális, Angelo Ruiz világos látása, becsületessége és evangélium-hűsége miatt meghíúsult. Maradt tehát a második eszköz, ti. az eretnokség-vád, hogy a szalámi első szeletét levághassák, hogy az első személyt lehetetlenné tegyék a jövőbeni totális „gleichsaltolás” érdekében. Az Ön szerepe és kötelessége volt eldönteni, találhatók-e tévedések az Önnek átadott dokumentációban, vagy sem. Mivel nehezen akad egy-egy jobb prédikáció, amelyben ne lehetne találni „két-három kisebb vagy nagyobb eretnokséget”, ha valaki kész azokat megtalálni, Ön biztos kézzel megtalálta ezeket a kapott dokumentációban, és levele ezt az eredményt hozza tudomásomra. Ön megtette a kötelességét. Ami ezután jön már nem az Ön dolga - mondhatná, ha nem lenne tökéletesen tájékozott a tekintetben, hogy köteles munkája és levele az említett gépezet egyik jelentős munkafázisa. Az említett, piarista generálissal folytatott megbeszélése alapján, amelyre 1984. szeptemberében került sor, kétségtelen, hogy időben megkapta részünkről a szükséges információkat erről a gépezetről. A megbeszélésen tett opcióból másfelől ugyancsak napnál világosabb, hogy Önt a már akkor a másik oldalról is elégségesen tájékoztatták.

Mindezek következtében világosan kell tudnia, hogy köteles munkája egyik fázisát képezi annak a gépezetnek, amelynek az a rendeltetése, hogy megsemmisítse az említett magyar kiscsoportok ábrázolt útját. Megtalálta a tévedéseket és Önnek - mint írja - „mindenképpen” az egész világ tudomására „kell” hoznia az eredményt. De azt is világosan kell tudnia, hogy köteles munkája nem jelentéktelen fogaskereke ennek a megsemmisítő gépezetnek. Hogy írásaim és e levelem ellenére teológiai tételeimet tévesként ítéli-e meg, vagy sem, ez egyrészt az Ön legbensőbb és szubjektív ügye, és ebben non iudicat praetor. De egyidejűleg Önnek nem lehet semmiféle kétsége afelől, hogy eme eljárása ellenem és ellenünk másrészt, az adott magyar kontextusban, objektíve és gyakorlatilag, és teljesen függetlenül az Ön mindenkori szubjektív meggyőződésétől és szándékától, azt jelenti, hogy a római-katolikus világegyház megtagadja a szolidaritást velünk, azaz azokkal, akiket a Jézustól tanult ellenségszeretet miatt bántalmaznak, és ezáltal szabad kezét enged az államnak ahhoz, hogy végezzen velünk. Ön az ítéletét csak meghozza, végrehajtani azt a világi hatalom fogja - a Szent Inkvizíció nagy hagyományai szerint. Ön deklarálja tévedéseimet, és mindenki tudhatja majd, hogy a pápa jóváhagyásával elhatárolja magát tőlünk. És jól gondolják, hiszen Ön mást is deklarálna, pl. ezt: „a katonai szolgálat megtagadásának kérdésében igazuk van, de az egyházrend kérdésében tévednek”. De mivel nem ezt deklarálja, fenti állításaim helyesek. Önnek hatalma van - amely egyáltalán nem szent - teljesen megalapozatlan dogmatikai vádjait nyilvánosságra hozni, de tudnia kell, mit tesz ezzel.

Lehet-e jó pap, aki hűséges marad meggyőződéséhez?

Levelének végén olvasom abbéli bizakodását, hogy mint pap és szerzetes elfogadom majd az Ön állításait és kérését teljesítem. Minthogy nem vonhatom kétségbe bizalmat szavazásának őszinteségét, meg kell állapítanom, hogy félreismerte személyemet, tehát nemcsak tanulmányomról, hanem személyemről is tévesen gondolkodik, de ezzel csupán az emberi kapacitás végességére akarok utalni. Megszoktam már, hogy nem vagyok „jó” pap és szerzetes, hanem „gonosz”. Ezen a minősítésen nem tudok változtatni. Ez jellemzi a Jézustól tanult utat. Viszont tisztességes ember szeretnék lenni és maradni, aki azt mondja, amit gondol. Különösen akkor, ha egyházam oly magas szerve kérdez meg, mint a Szent Hittani Kongregáció. Az Ön személye iránti tiszteletemet az alábbiak közlésével szeretném még bizonyítani.

Nem hiszek abban, hogy „emberek” előtt, rendelkezzenek akármilyen világi vagy egyházi tekintéllyel, „jó” papnak kellene lennem. Egészen más értelemben szeretnék Krisztus jó papja lenni. Nem hiszek abban, hogy azzal játszom el örök üdvösségemet, ha bárki emberek nincsenek megelégedve személyemmel. Ami az embereket illeti, nekem elég, ha azok tisztelnek engem, akik a Jézustól tanult szeretet szerint viselkednek velem szemben. Hiszek abban, hogy Isten irgalmassága lelkiismeretemhez való hűségem és hűtlenségeim miatti bűnbánatom alapján fog megítélni engem. Ha IGEN-t mondanék Önnek, örök üdvösségemet játszánám el ezzel. Szilárdan meg vagyok győződve arról, hogy mindazok, akiket - olyan, amilyen - lelkiismeretükhöz való hűségük miatt máglyán megégettek, teljesen függetlenül attól, hogy tévedtek-e vagy sem, megtalálhatók a szentek között. Szilárdan meg vagyok győződve arról, hogy senkinek sincs nagyobb szeretete annál, aki életét adja - a Jézustól akart erőszakmentesség formájában - hitéért, meggyőződéséért lelkiismeretéért Istenének, ideáljának, céljának, - annak érdekében, hogy megvalósuljanak Isten és a jóakarátú emberek álmai -, azaz Isten és a Szeretet Országá kedvéért. A szeretet e mártírjai alkotják elsősorban az Isten Országát. Ők vannak ad maiorem Dei gloriam.

Érvek és életáldozat. Ami ezen túl van, árt az Isten ügyének

Amint az elmondottakból egyértelműen látható, az egyházi vezetés politikai útját nem tartom Jézushoz méltónak. Jóllehet erről szilárdan meg vagyok győződve, e meggyőződésemben, mint minden ember, tévedhetek. Ám legyen oly kicsi, mint amilyen ténylegesen vagyok, mégis - mint Isten egyik saját képére alkotott teremtményének - elvitathatatlan méltóságom, hogy saját meggyőződésem legyen; s az Istenhez való hasonlóságom folytán legfőbb kötelességem és még nagyobb méltóságom, hogy e meggyőződéshez hű maradjak. Ön, aki éppúgy Isten képére alkotott teremtmény, ugyanezzel a méltósággal és kötelességgel rendelkezik. E méltóságom azt a további kötelességet rója rám, hogy meggyőződésemet érvekkel és életáldozattal védelmezem, világossá tegyem, és ugyanezekkel az eszközökkel mutassam meg mindenkinek más meggyőzések és nézetek hamisságát. Ugyanez a kötelességük összes ellenfeleimnek is, akiknek, mint nekem is, szintén egyedül az említett eszközöket szabad használniok testvéri és jézusi vitájukban. Ebben az esetben mindannyian, ellenfeleim és én is megmaradunk Urunk szeretetének Országában, Isten Országában.

Ha nem tudnám meggyőzni a másikat meggyőződésem igazságáról és az ő meggyőződésének hamisságáról, ennek ellenére továbbra is szeretnem kell e másikat, legyen akár pogány, akár vámos, hiszen Jézus a vámosokat is szerette, hiszen mennyei Atyánk naponta fölkel a napját jókra és gonoszokra egyaránt. Mert a szeretet nem ismer kiközösítést. Akit szeretek, azt nem zárom ki közelségemből és szeretetemből. A másik, akivel nem tudtam megegyezésre jutni, esetleg jó lelkiismerettel elhagyhat engem és elmehet, hogy magához hasonlókra találjon. Azt mondhatja: Testvér, nincs értelme egymást idegesítenünk. Te járod a magad meggyőződésének útját, én járom a magam meggyőződésének másfajta útját. A tiéd is szeretetmeggyőződés, az enyém is; Jézus szeretetfogalmában egyek vagyunk. Közös szeretetünk magasabb szerve-

zeti fokán találkozhatunk. „Ökumenizálni” fogunk egymással! - Mindez azt jelenti, hogy nincs jogom megtiltani a másikat, hogy saját meggyőződésének útját járja. Amíg így járok el, megmaradok a Szeretet Országában. Amíg ő így jár el velem szemben, ő is megmarad a Szeretet Országában. Ünnepelesen meg kell vallanom, a Jézus által alapított egyház arra hívatott, hogy a Szeretet ilyen Országává legyen.

A szeretet nem ismeri a kiközösítést

Ha az Ön kongregációja nem akarna a Szeretet így értelmezett Országának része lenni, szomorú lennék, mégis hű maradnék a Szeretetországához. Ha tehát az Ön hivatala kiközösítene engem vagy testvéreimet és nővéreimet is, nem válaszolnék kiközösítéssel az Ön kongregációjának, mert minden kiközösítés az Ördögtől van. Állhatatosan várnék a kiközösítők bűnbánatára - Urunk szavára gondolva: Nem tudják, mit cselekszenek. Ha Hivatala felfüggesztene engem papi funkcióim gyakorlásától, minden valószínűség szerint megőrizném az egyházfegyelmet, hiszen e funkciók gyakorlása nem feltétlen feltétele sem az én üdvösségemnek, sem másokénak, hiszen mindannyian tehetjük a jót, a Szeretet-Istennek a szentségeken kívül adott kegyelme révén is. De ha Hivatala - e gépezet kényszerű logikája alapján - felfüggesztené mindazokat a papokat, akik nem ítélik el tanításomat, féltő, hogy más helyzet jönne létre. Egy ilyen intézkedéssorozat további következményei pillanatnyilag beláthatatlanok számomra. Ha végül az Ön hivatala megerősítené a Magyar Püspöki Karnak a kánonjogban nehezen megtalálható döntését, tehát megtiltaná nekem a nyilvános papi működést, ill. a Magyar Püspöki Karnak ebbéli határozatát érintetlenül hagyná, akkor ezzel a „jó” magyar papok integrációját mozdítaná elő és még inkább növelné a magyar egyház megosztottságát.

Kérem a Szentszéket: gondolja át még egyszer

Mivel az mondatik, hogy a vatikáni dikasztériumok ügyünkben a Szentatya által megerősítetten járnak el, szeretném kérni a Szentszéket, még egyszer gondolja át ezt a dolgot, és ne terhelje meg még jobban a magyar egyház helyzetét. Mivel Jézus azt mondta, hogy legyőzte a világot, életem utolsó pillanatáig reménykedem, hogy előbb vagy utóbb meg tudom magam értetni egyházam előljáróival.

Szenvedni a Szeretet Országáért

Végezetül megemlíti, hogy Kongregációja nem ignorálja szenvedéseimet, melyeket azzal a szándékkal viseltem el, hogy Jézus evangéliumát és a testvéreket szolgáljam. Ezt megköszönöm. De én sem ignorálhatom azt a finom megkülönböztetési lehetőséget, amely az Ön „nem-ignorálásában” rejtőzhetik. Hiszen egyrészt lehetséges az evangéliumért vállalt szenvedés, másrészt az a szenvedés, melynek szándéka az evangélium szolgálata. Ez a két fogalom meglehetősen különbözik egymástól. Az első esetben az evangélium szolgálata objektív tény. A második esetben megengedtetik, hogy a szenvedő úgy véli, az evangéliumért szenved; s hogy ezt helyesen vagy tévesen gondolja, az nyitva marad.

Ám legyen szó az én esetemben arról, hogy én személy szerint csak ilyen szubjektív szándékkal rendelkeztem, és szenvedésemmel csak kérdésesen szolgáltam valóban az evangéliumot. De testvéreim és nővéreim százainak és százainak az esetében, akik az elmúlt évtizedekben Jézus és az Ő szeretetének hitvallóiként a magyar feyházakban szenvedtek és szenvednek, meg kell állapítanom, hogy nemcsak szubjektív szándékuk volt az evangéliumért szenvedni, hanem szenvedésükkel objektíve és ténylegesen az evangélium ügyét szolgálták és szolgálják. Mindaz, amit ebben a levélben írtam, bizonyítéka ennek. De ezen túlmenően valami más is

bizonyítja ezt. Akik az üdvösség üzenetéért magatartásukkal mindent elhagynak, amijük csak van, százannyit kapnak ebben a világban: házat, testvért, nővért, anyát, gyermeket és földet - üldözések közepette. Ezt mi megtapasztaltuk, a kölcsönös, anyagiakban is megnyilvánuló szeretet e közösségét, amely nem más, mint éppen az Isten Országáé, a Szeretet Országáé a földön, az itteni, immanens világban. És éppen ezekről a mindent elhagyókról mondatott az is, hogy ők azok, akik az eljövendő világban örök életet kapnak. Ez a két fizetség jelenti az Isten Országának megvalósulását egyrészt ebben az időben, másrészt a Szeretet ugyanezen Országának megvalósulását az eljövendő időben. A megvalósulás mindig valami tényleges, objektív, és semmi esetre sem csupán valami szubjektív és merőben szándék szerinti dolog.

Jézus tanítványai csak üldözöttek lehetnek, üldözők soha

Nagypénteken írom alá hosszúra nyúlt leveletem. Urunkra emlékezem, Aki érveléssel is megtett minden Tőle telhetőt annak érdekében, hogy összegyűjtse Isten népét, mint tyúk a csibéit. Imádkozva írom leveletem, hogy mielőtt eltöri felettünk a pálcát, olyan érveléssel hozza meg végső ítéletét, amely méltó korunkhoz és Hivatalának méltóságához. Urunk szavairól megemlékezve írom alá leveletem: „Jeruzsálem, Jeruzsálem, te megölöd a prófétákat és megkövezed azokat, akiket hozzád küldtem...”. Aki fegyvertelenül érvelve közeledik felénk, az lehet küldött. Aki a minden diszkriminációtól mentes szeretet szavait mondja, az biztosan olyan valaki, akit Isten küldött hozzánk. Jézus tanítványai nem folytatják az ölés és a megkövezés szomorú ó- és újszövetségi vonalát. Jézus tanítványai odafigyelnek és gondolkodnak. Az apostolutódoknak is tanítványoknak kell lenniök. Különben kioltják a Lelket az egyházban. Jézus tanítványainak sohasem szabad üldözőkké lenniök, csak üldözöttek lehetnek. Mert így van megírva: Üldözni fognak titeket. És nem megfordítva: Semmisítsétek meg a tévedőket! Ha van valami baj a tanítványok körében, akkor - kerülve minden aktagyártást - közösen kell imádkozniok, hogy a szükségesben egyik lehessenek.

Tanulni készen a jó akaratú emberektől

Ezért kijelentem, hogy kész vagyok ismét válaszolni, ha Kongregációja a leveleimen elgondolkodva, újabb levelet írna nekem, amelyben megtalálhatnám az indoklását is annak, amit az Ön 1986. január 31-i levele megállapított. Mert mindig kész vagyok arra, hogy jó akaratú emberektől tanuljak, és ezek között egyházam Szent Hittani Kongregációjától még inkább, és esetleg helyesbítsem magam, hogy Jézus igazságait egyre jobban és jobban megismerjem.

A szeretet erősebb

Amikor Ön megkapja válaszomat, már zúgnak majd a húsvéti harangok és hirdetik, hogy Jézus és tanítványai sohasem győzhetők le véglegesen, mivel vérük és áldozatuk a Szeretet Országának magjává teszik őket, és mivel mindig ez a Szeretet az erősebb.

Német nyelvű levelem végén most elhunyt piarista tanárimra gondolok, akik a maguk idején a német nyelvű tanítványok elemeire tanítottak engem. Igen sajnálom, hogy mindazt, amire tanítottak, nem tudtam jobban megtanulni, és így Önnek talán e tekintetben is el kellett szenvednie hibáimat.

Teljes tisztelettel köszöntöm
ton adelphon mou agapéton en Christó:

Bulányi György
piarista

FÜGGELÉK

1. Ratzinger bíboros levele Bulányi Györgyhöz (az olasz nyelvű szöveg fordítása)

Ft. Bulányi György atyának Budapest.

Hittani Kongregáció

Prot.N. 64/82 Róma, 1986. január 31-én.

Főtisztelendő Atya!

1984. júniusában ez a kongregáció a maga gyakorlatának megfelelően megvizsgált néhány (gépírásos) művecskét, melyeket Önnek tulajdonítottak, és amelyeket Magyarország bizonyos köreibben, az úgynevezett bázisközösségekben terjesztettek, valamint az Ön tanbeli állásfoglalását érintő egyéb dokumentációkat.

E vizsgálatok nyomán előbukkantak olyan tarthatatlan doktrinális tendenciák, amelyek szembehelyezkedésre vezethetnek azokkal a kinyilatkoztatott igazságokkal, amelyeket hitelesen magyaráz az Egyházi Tanítóhivatal. Ezek a doktrinális tendenciák, amelyek ezenfelül még igazolni látszanak bizonyos operatív döntéseket a lelkipásztorkodás területén valamint az etikai-társadalmi magatartásban, az alábbiakat eredményezik: bizonyos kétértelműségek a kinyilatkoztatás természetét illetően, egyfajta relativizmus az Újszövetség szent könyveinek az értékelésében, nem korrekt értelmezések az Egyház Tanítóhivatalának és a dogmatikai formulák értékéről, ami az Egyház hierarchiájának a tekintélyét érinti akár önmagában véve, akár pedig ahogyan ezt a tekintélyt gyakorolja a lelkipásztorkodás területén.

Tisztázandó a mondott doktrinális kétértelműségek értelmét, s megbizonyosandó, hogy azok valóban tulajdoníthatók-e Atyaságodnak, ez a Kongregáció számításba véve a maga sajátos szituációját alkalmat kívánt nyújtani Önnek egy kitisztázó megbeszélésre egy kifejezetten „ebből a célból kinevezett” Küldött révén, akinek módjában volt személyesen beszélgetni Önnel. A beszélgetésre Budapesten került sor 1985-ben június vége és július első napjai között. Ebből a célból ez a Hivatal vette a fáradságot, hogy elkészítsen egy 12 doktrinális tételből álló gyűjteményt, amelyet a II. Vatikáni Zsinat szövegeiből állított össze, amelyek tartalmazzák az Egyház Tanítóhivatalának tanítását a hit azon alapvető aspektusaira vonatkozóan, amelyek kétértelműeknek és kevésbé világosnak látszottak az Ön gondolkodásában.

A II. Vatikáni Zsinat említett tételeit e Kongregáció Küldöttje Ön elé terjesztette és megmagyarázta, majd átadta azokat Önnek, hogy reflektálhasson annak tartalmára, mielőtt érdemi és határozott választ ad rájuk.

1985 július 3-án Ön aláírta ezeket a tanítóhivatali tételeket, elfogadva annak tartalmát, ezzel az ünnepélyes esküformával: Megígérem, hogy mindezeket hűségesen, teljesen és őszintén megtartom, sértetlenül megőrzöm, soha el nem hajolva azoktól sem tanításban, sem akárminő módon szóban és írásban (Vö. Ds. 1963. évi kiadás, n. 3550). A Processus Verbalis szövegéhez, amely tartalmazza az Ön erős esküvését, Ön csatolni kívánt néhány köszönő szót a Hittani Kongregáció és annak Prefektusa, Ratzinger József bíboros számára, hogy alkalmat adott arra, hogy személyesen beszélhessen Küldöttjével.

Az Ön által aláírott és esküvel megerősített hitvallása ellenére sem állíthatjuk, hogy teljesen elenyésztek volna a kételyek tekintetben, hogy világosan s teljes mértékben ragaszkodik-e az Egyház Tanítóhivatalához. A mondott Küldöttel folytatott beszélgetés során Ön ténylegesen

azt kérte, hogy a 12 előterjesztéshez, amelyek az Egyház Tanítóhivatalának a tanításából valók, ahogyan azokat képviseli a II. Vatikáni Zsinat néhány szövege, csatolódjék hozzá tizenharmadik pontként a vallásszabadságról szóló „Dignitatis Humanae” Nyilatkozat néhány eleméből kidolgozott alábbi tétel: „Az isteni törvény rendelkezéseit az ember felfogja... lelkiismerete által; amelyet tartozik hűségesen követni...hogyan Istenhez...eljusson. Nem szabad tehát kényszeríteni az embert arra, hogy lelkiismerete ellen cselekedjék (DH n. 3)... és csak a lelkiismeretének tartozik engedelmessé válni (DH n.11 vö. még:n.2 és 13)”.

Az Ön magyarázatainak összefüggésében nem válik világossá e csatolt néhány szó jelentése, bár azok önmagukban véve nagyon is igazak. Bizonyára senki sem akarja kényszeríteni Önt, hogy saját lelkiismerete ellenére cselekedjék; Ön mindenképpen tartozik a maga lelkiismeretét szabadon odaigazítani az Egyház tanításához, ahogyan egy másik részletében kifejezetten tanítja azt az Ön által idézett okmány: „A Krisztusban hívők szorgalmasan figyeljenek lelkiismeretük kifejezésében az Egyház szent és biztos tanítására. A katolikus Egyház ugyanis az igazság tanítómestere Krisztus akaratából, s az Egyház feladata, hogy az Igazságot, amely Krisztus, kijelentse és hitelesen tanítsa, valamint az erkölcsi rend alapelveit, amelyek magából az emberi természetből erednek, a maga tekintélyével kinyilvánítsa és megerősítse (DH n.14).

Éppenezért világos, hogy a „Dignitatis Humanae” Ön által történő idézése egy Ön által tett szubjektív feltételt rak hozzá az Egyház tanításának teljes és objektív elfogadásához.

A vizsgálat ezen első fázisának végén is maradtak tehát megoldatlanságok ami az Ön állásfoglalását illeti az Egyház tanítóhivatalának tanításával adódó szembesülésekben.

Időközben ismertté vált egy új tény, amely indítást adott egy másik és végérvényes fázis számára. Az ezen Kongregáció Küldöttjével folytatott beszélgetés során (1985 július 2-án) ugyanis Ön elismerte, hogy szerzője az „Egyházrend” című (Ordo ecclesiasticus) kis műnek, és írta azt - saját szavai szerint „35 évi kisközösségi tapasztalat birtokában, és úgy vélem, hogy az Egyháznak a jövőben lehet más struktúrája, mint a jelenlegi, mégpedig a bázisközösségek fundamentumán”.

E mű részletezett vizsgálata sajnos kimutatott téves, veszélyes és kétértelmű állításokat annak az Egyháznak a tanításához viszonyítva, amely hitelesen terjesztette elő a kinyilatkoztatás értelmét olyan fontos kérdésekben, aminők az apostoli utódlás, az Egyház hierarchikus struktúrája és a püspökök szolgálata, a világos különbség a papok és a laikusok között. Ezenfelül vannak még a könyvben olyan állítások, amelyek ellene mondanak az Egyház gyakorlatának és hiteles tanításának a csecsemők megkeresztelése és a papi nőtlenség tárgyában.

Különösképpen súlyosak az Ön nézetei az Egyház hierarchikus struktúráját és a papi hatalmaknak az egyházi közösség tagjainak átadását illetően.

Valójában Ön azt tanítja, hogy a papok csak annyiban különböznek az egyszerű hívőktől, hogy nagyobb a szeretetük és alkalmasabbak a hívők közösségének a lelkesítésére. Következésképpen az Ön gondolatában a papok és az egyszerű hívők közötti különbséget nem az a tény magyarázza meg, hogy a papok valódi hatalmat kapnak a püspökök részéről történő kézfeltevés erejében, amennyiben azok az apostolok utódai. Igaz, hogy ön elismeri, hogy a jelenlegi egyházrendben a papok különböznek az egyszerű hívektől: de azt képviseli, hogy ez a megkülönböztetés nem isteni rendelkezésből, azaz nem Krisztus megváltoztathatatlan rendelkezéséből származik, hanem emberi tekintély vezette be azt a történelem folyamán, és ennek folytán azt állítja, hogy újból megszüntethető lehet az idők folyamán.

Ezek az Ön állításai, amelyeket tartalmaz az „Egyházrend” című írás, ellentétben vannak az Egyház Tanítóhivatalának tanításával, amelyet hitelesen terjesztett elő a Trentói Zsinat (vö. többek között DS 1710, 1771, 1773, 1776) és a II. Vatikáni Zsinat (vö. 10 LG 28, PO 2), és

amelyre hivatkozott ez a Hittani Kongregáció a Katolikus Egyház Püspökeinek írt levelében: „Sacerdotium Ministeriale” 1983 augusztus 6-án (vö. AAS, LXXV, 1983, 1001-1009).

Számításba véve tehát az Ön állításainak súlyosságát, továbbá a botrányt és zavart, amelyet azok okozhatnak a hívők körében, kéri Öntől ez a Kongregáció az Ön tévedéseinek világos és nyilvános visszavonását, valamint az őszinte és teljes ragaszkodást a hitigazságokhoz, amelyeket az Egyház Tanítóhivatala tanít a Trentói és a II. Vatikáni Zsinatokon, ami az apostoli utódlást illeti, amely megmarad az Egyházban a püspökkészítelés és a püspököknek a Péter utóddal fenntartott hierarchikus közössége révén, továbbá, ami az Egyház hierarchikus struktúráját, valamint azt a lényegi különbséget illeti, amely fennáll a szolgálati papság és a hívők általános papsága között.

Ez a hitvallás és ragaszkodás az Egyház Tanítóhivatalához, miközben egyfelől eloszlathat minden kétséget az Ön teljes igazhitűsége tárgyában, másfelől szolgálat lenne az Egyház egysége és az összes hívők java számára, akik megzavarodhattak és elbizonytalanodhattak az Ön által képviselt vélemények következtében.

Ha, mint ez a Kongregáció azt kívánja, tanulékonyan az Egyház hiteles Tanítóhivatala iránt, Ön visszavonná nyilvánosan, annak rendje és módja szerint, az ebben a levélben világosan kifogásolt tételeket, akkor felülvizsgálásra kerül az Ön kánoni helyzete. Ezért aztán mindenképpen nyilvánosságra kerül a jelen levél, ahogyan azt megkívánja a köteles tájékoztatás, amelyet ennek a Hivatalnak, az Egyház hiteles hitét védő és előmozdító feladatából következően, kötelessége megadni a hívők számára mégpedig érdemi formában azokról a téves, veszedelmes és kétértelmű állításokról, amelyet Ön elterjesztett.

Miközben ez a Kongregáció eljuttatja Önhöz e jelen levelet, melynek tartalma azokra a döntésekre vonatkozik, amelyeket egyik rendes gyűlésén tett a magáévá, és amelyeket a Szent Atya elfogadott, nem veszi tudatlanra azokat a szenvedéseket, amelyeket azzal a szándékkal viselt el, hogy szolgálja Krisztus evangéliumát és a testvéreket. Éppen ezért, azzal a bizalommal, hogy Ön mint pap és szerzetes csatlakozni fog tudni az Egyház autentikus igazságához, hogy apostoli fáradozása hiába való ne legyen (vö. Gal 2,2), e Kongregáció várja Öntől azt a választ, amely méltó az evangélium szolgálójához és a Katolikus Egyház szolgájához.

A vallásos hűség érzelmeivel
Ratzinger József bíboros
prefektus
+ A. Bovone titkár

2. Bulányi György levele Ratzinger bíboroshoz

(a latin nyelvű levél fordítása)

Eminenciás Bíboros Prefektus!

Ez év január 31-i keltű leveledet Rendem Generálisának kezéből rendben megkaptam. Alkalmam időben válaszolok majd állításaidra.

Most levelednek csak egyetlen mozzanatával foglalkozom, mégpedig: „A jelen levél mindenképpen publikálásra kerül, mert ezt kívánja a köteles tájékoztatás...” stb.

Ahogyan jól tudhatod, a mai napig semmiféle lehetőségem sem volt állításaimnak sajtóbeli publikálására. Ezenfelül nincs, ki ne tudná, hogy Magyarország ateista államhatalma nagy

örömmel örvendezett, amikor a MPK az én nem publikált állításaimról készített minősítéseit a sajtóban publikálta.

Nagy alázattal kérdezem Eminenciádat, erkölcsileg jónak tekinted-e, hogy publikáld minősítéseidet az én nem publikált könyvecskémről. Tetszhetik-e Krisztusnak egy olyan hatalom, amely nyilvánosan elítél valamit, amit még nem hoztak nyilvánosságra?

A MPK újból és újból elutasította az erkölcssteológia abszolút elvét: Meg kell hallgatni a másik felet is. Egyházunk legfőbb tekintélye, ti. a te Szent Kongregációnak a Szent Atyától jóváhagyott ítélete, eljárhat-e ugyanolyan módon, mint a MPK? Isten mentsen attól, hogy visszajöjjenek az elmúlt idők erkölcssei amelyek szerint: A tévedésnek nincs semmiféle joga sem. Az ilyesfajta erkölcsök ugyanis a legalkalmasabb eszközök arra, hogy ne értsük meg és ne szeressük felebarátainkat. Ezek pedig meghatározásszerűen lerombolják Krisztus, azaz a Szeretet Országát az emberek fiai és leányai körében. Mindezek alapján Úgy gondolom, hogy aligha a te Szent Kongregációd „kötelező tájékoztatási feladata” minősítéseket publikálni bárki keresztény, sőt akárminő ember nem publikált művéről.

Ha viszont a te Szent Kongregációd „mindenképpen” publikálná a maga minősítéseit, pl. az én minősített munkám publikálása nélkül is, akkor biztosíthatom Eminenciádat, hogy Magyarország ateista államhatalmának az öröme nem nagy, hanem igen nagy lenne, mivel a mi „doktrinális tendenciáinknak” vannak „az etikai-társadalmi viselkedés... területén” olyan következményei, melyeket a fent említett államhatalom a vallás elhalása szempontjából felette alkalmatlanoknak tekint.

Adja meg Neked Eminenciás Uram, Krisztus Szent Lelke mindazt az okosságot és szeretetet, amely szükséges hivatalod betöltéséhez.

Krisztus szeretetében

Bulányi György

3. Ratzinger bíboros levele Bulányi Györgyhöz

(az olasz nyelvű levél fordítása)

Szent Hittani Kongregáció

Protokollszám: 64/82

Róma, 1986 március 1-én

Főtisztelendő P. Bulányi Györgynek

Budapest

Főtisztelendő Atya!

Az elmúlt február 4-én tanusítván, hogy megkapta e Kongregációnak az Ön tanbeli állásfoglalásaival foglalkozó levelét, fenntartotta magának, hogy „alkalmas időben” válaszoljon az abban foglalt állításokra. Egyidejűleg tett néhány észrevételt ama tény kapcsán, hogy a mondott levél minden esetben közzétételre kerül majd.

Gyakorlatilag azt a kifogást tette, hogy nem volna szabad nyilvánosságra hozni egy olyan cenzúrárt, amely egy nyilvánosságra nem hozott írásra vonatkozik. Meg kell azonban jegyezni, hogy az Ön gépelt írásában foglalt gondolatok széles mértékben elterjedtek a hívők körében,

és éppen azért kell majd nyilvánosságra jutnia e Kongregáció levelének, hogy elejét vegye a bennük támadt félrevezetésnek.

A közzétételben egyébként számításba lehet majd venni az Ön válaszát. Éppen ezért ez a Kongregáció felszólítja Atyaságodat, hogy a válaszát egy hasznos hónapon belül küldje meg, azaz attól számítva, hogy a jelen levelet mikor adják át majd Önnek.

A fentieket közölve megragadom az alkalmat vallásos odaadottságom kifejezésére igen odaadott

Ratzinger József bíboros

5. Ratzinger bíboros szept. 1-i levele Bulányi atyához.

Megjegyzés a levél olvasása előtt:

„A szept. 1-i levél részben azonos a jan. 31-i levéllel, részben különbözik attól. Különbözik részint az által, hogy a jan. 31-i levél hat részlete már nem szerepel az újabb levélben. Erre utal a levélben a zárójel közé tett /1. kihagyás, 2. kihagyás... stb./. Különbözik másfelől az által, hogy új szövegrészeket tartalmaz. Ezeket az jelzi, hogy zárójelben található: /új betoldás: ... /”.

00193 Róma, 1986. szeptember 1.

CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE

Piazza del S. Uffizio, 11.

Prot. N. 64/82

/Si prega citare il numero nella risposta/

Főtisztelendő Atya!

A Hittani Kongregáció 1984 júniusában ügyrendje szerint megvizsgált néhány Önnek tulajdonított, Magyarország bizonyos köreiből, az ún. „bázisközösségek”-ben elterjedt /gépírási/ munkát az Ön tanaival kapcsolatos egyéb dokumentációval együtt.

A vizsgálat felszínre hozott néhány olyan tarthatatlan tanbeli irányzatot, amely az egyházi tanítóhivatal tekintélyével meghirdetett, kinyilatkoztatott igazságokkal való szembenálláshoz vezethet. E tanbeli irányzatok kifejeződései

/1. kihagyás:

„amelyek ezenfelül igazolni látszanak bizonyos operatív döntéseket a lelkipásztorkodás és az etikai-társadalmi magatartás területén”/

: néhány a kinyilatkoztatás természetét érintő kétértelműség, bizonyos relativizmus az Újszövetség szent könyvei értékelésében, néhány helytelen értelmezés mind az egyházi tanítóhivatal és a dogmatikai formulák értékét illetően, mind az egyházi hierarchia tekintélyére és a tekintélynek a lelkipásztorkodásban való gyakorlása módjára vonatkozóan.

Kongregációnk annak érdekében, hogy tisztázza e tanbeli kétértelműségek jelentését és megállapítsa, vajon ezek valóban Önnek tulajdoníthatók-e, szem előtt tartva az Ön különleges helyzetét, alkalmat akart Önnek adni tisztázó párbeszédre saját delegátusán keresztül, akit kifejezetten azért nevezett ki, hogy személyesen beszélgesse Önnel. A beszélgetésre Budapesten került sor.

1985. június vége és július első napjai között. Erre az alkalomra Kongregációnk a II. Vatikáni Zsinat szövegeiből vett és az egyházi tanítóhivatal tanítását tartalmazó tizenkét tételből álló listát készített elő a hit azon alapvető szempontjairól, amelyek az Ön gondolataiban kétértelműnek és homályosnak tűntek.

Kongregációnk megbízottja Ön elé tárta és megmagyarázta a II. Vatikáni Zsinat e szövegeit, majd átadta őket Önnek azért, hogy mielőtt megadná idevonatkozó végleges választát, megfontolhassa azok tartalmát.

1985. június 3-án Ön aláírta ezeket a tantételeket elfogadván azok tartalmát ezzel az ünnepélyes esküformával: „Fogadom, hogy mindezt hűségesen, teljesen és őszintén meg fogom őrizni és sértetlenül meg fogom védeni, és hogy sem a tanításban, sem bármilyen más módon szóban vagy írásban nem fogok eltérni attól” /vö. DS, 1963-as kiadás, 3550/. Az Ön által aláírt esküszöveget tartalmazó jegyzőkönyvhöz Ön néhány köszönő szót fűzött a Hittani Kongregációhoz és annak Prefektusához, Joseph Ratzinger kardinálishoz azért, hogy alkalmat adtak Önnek a megbízottal való személyes beszélgetésre.

Az Ön által aláírt hitvallási eskü ellenére Kongregációknak meg kell állapítania, hogy ezzel még nem oszlott el minden kétely afelől, hogy vajon Ön világosan és teljesen igazodik-e az egyházi tanítóhivatalhoz. Ön ugyanis azt kérte az előbb említett megbízottal folytatott beszélgetésben, hogy az egyházi tanítóhivatalnak a II. Vatikáni Zsinat egyes szövegeiből vett tizenkét tételhez tizenharmadikként tegyék hozzá azt a tételt, amelyet Ön a vallásszabadságról szóló, „Dignitatis humanae” kezdetű nyilatkozat egyes részleteit felhasználva így fogalmazott meg: „Az isteni törvény rendelkezéseit lelkiismeretében fogadja el az ember; köteles is lelkiismeretét...hűen követni, hogy eljusson...Istenhez. De nem szabad kényszeríteni őt, hogy lelkiismerete ellen cselekedjék /DH 3/ ... következőképpen a lelkiismeretének tartozik engedelmeskedni” /DH 11, vö. 2.13/.

Az Ön kijelentéseinek összefüggésében nem világos ezeknek a szavaknak a jelentése, amelyek önmagukban teljesen igazak. Természetesen senki sem akarja kényszeríteni Önt, hogy lelkiismerete ellen cselekedjék; az

/2. kihagyás: „de mindenképpen köteles lelkiismeretét szabadon odaigazítani az Egyház tanításához”/

Ön által idézett okmány azonban máshol ezt tanítja: „Krisztus hívei lelkiismeretük alakításánál gondosan vegyék figyelembe az Egyház szent és biztos tanítását. Mert Krisztus akaratából a katolikus Egyház az igazság tanítója; az a feladata, hogy hirdesse és hitelesen tanítsa az Igazságot, aki Krisztus, és hogy tekintélyével rámutasson az erkölcsi rendnek magában az emberi természetben gyökerező alapelveire és igazolja azokat” /DH 14/.

/Új betoldás: Amikor Kongregációnk arra kérte Önt, hogy fogadja el a zsinati szövegeket, alkalmat akart adni Önnek, hogy nyilvánosan kifejezze: elfogadja azokat a tanokat, amelyeket egyszer s mindenkorra kapott az emberiség, és amelyeken, mivel a kinyilatkoztatott misztérium egyes szempontjait fejezik ki, nem változtathat semmilyen jövőbeli egyházi rendelkezés./

Ebben az összefüggésben a „Dignitatis Humanae” nyilatkozat egyes kiragadott részeinek idézése olyan szubjektív feltételnek látszik, amelyhez Ön az Egyház tanításának teljes és tárgyilagos elfogadását köti.

Vizsgálatunk eme első szakasza végén fennmaradt tehát még néhány kétely az Ön viszonyáról az egyházi tanítóhivatallal szemben.

Időközben azonban új tény merült fel, amely megindította a második és végleges szakaszt a vizsgálatban. Ön ugyanis Kongregációnk megbízottjával folytatott beszélgetésben /1985. július 2./ elismerte, hogy az „Egyházrend” című munkának Ön a szerzője és kijelentette: „A művet a kisközösségekkel szerzett harmincöt évi tapasztalat alapján írtam, és véleményem szerint az Egyháznak a jövőben lehet a jelenlegitől eltérő szerkezete, mégpedig a bázisközösségek alapján.”

E munka részletes átvizsgálása, sajnos, kimutatott téves, veszélyes és félreérthető állításokat a kinyilatkoztatást értelmező, tekintéllyel előadott egyházi tanítás olyan fontos kérdéseiről, mint az apostoli folytonosság, az Egyház hierarchikus szerkezete és a püspökök szolgálata, valamint a papok és világi hívek világos megkülönböztetése.

/3. kihagyás: Ezenfelül vannak még a könyvben olyan állítások, amelyek ellene mondanak az Egyház gyakorlatának és hiteles tanításának a csecsemők megkeresztelése és a papi nőtlenség tárgyában./

Különösen veszélyesnek tűnt az Ön véleménye az Egyház hierarchikus felépítésére és a papi hatalomnak az egyházi közösségeken belüli átadására vonatkozóan.

/4. kihagyás: Valójában Ön azt tanítja, hogy a papok csak annyiban különböznek az egyszerű hívőktől, hogy nagyobb a szeretetük és alkalmasabbak a hívők közösségének a lelkesítésére. Következésképpen az Ön gondolatában a papok és az egyszerű hívők közti különbséget nem az a tény magyarázza meg, hogy a papok valódi hatalmat kapnak a püspökök részéről történő kézfeltevés erejében, amennyiben azok az apostolok utódai. Igaz, hogy Ön elismeri, hogy a jelenlegi egyházrendben a papok különböznek az egyszerű hívektől; de azt képviseli, hogy ez a megkülönböztetés nem isteni rendelkezésből, azaz nem Krisztus megváltoztathatatlan rendelkezéséből származik, hanem emberi tekintély vezette be azt a történelem folyamán, és ennek folytán azt állítja, hogy újból megszüntethető lehet az idők folyamán. Ezek az Ön állításai, amelyeket tartalmaz az „Egyházrend” című írás, ellentétben vannak.../

/Új betoldás: Éppen ezért Kongregációnk 1986. január 31-i levelével jelezte Önnek a fenn tartásait, amelyekre Ön március 28-án hosszú levéllel válaszolt. Kongregációnk nagy figyelemmel tanulmányozta ezt a levelet, amelyben Ön, a második világháború után a magyar egyházra mért „csapások” összefüggésében, elmondja saját szenvedésének, lelkipásztori tapaszt-

talatainak és teológiai elgondolásainak történetét. Ezek után Ön nagyon szigorúan bírálja Hivatalunk munkáját és jelenlegi gyakorlatát. Az „Egyházrend” című munkájáról adott értelmezést alaptalannak /40. old./ és tudományos szempontból komolytalannak ítéli /40. old./. Hozzáteszi, hogy a vitatott pontokban esetleg még nem definiált tanításokról, tehát „quaestiones disputatae”-kről lehet szó, amelyeknél nem kellene vissza vonást követelni /52. old./

Az Ön tanaival szemben tett kifogásokat illetően Ön azt írja, hogy nincs semmi kifogása az apostoli folytonosság ellen /53. old./, csupán azt állítja, hogy eddig nem talált a történészeknél elégséges módon meggyőző bizonyítást arra, hogy az apostoli időkben valamelyik a tizenkettő közül minden szentelésnél jelen lett volna. Ön megjegyzi, hogy az apostoli folytonosságnak más formája is lehetséges lehet: a közösségek megválasztott vezetői abban az időben Jézus örökségét más módon is megkaphatták volna az apostoloktól /52. old./.

Azonkívül Ön azt írja /54. old./, hogy műve nem tagadja a papok és a laikus hívek között jelenleg fennálló különbségnek a valóságát, amely szerint csak a papok misézhetnek és szolgáltatathatják ki a szentségeket, a laikusok nem. Hozzáfüzi: „Még az egyházrendről szóló álmaimban sem törölöm el ezt a világos demarkációs vonalat.” Azután azt állítja, hogy meg van győződve arról, hogy az Egyházban egyrészt szükség van tanítványokra, akik már vezetnek másokat és olyan tanítványokra, akik pillanatnyilag csak vezetettek. E második csoport arra van hivatva, hogy felfejlődjék az elsőbe, tehát, hogy a püspökök elé állítsák őket és azok feltegyék rájuk kezüket.

Később, az 55. oldalon azt írja még, hogy „senki sem misézhet, ha nem kapta meg a püspöki kézfeltételt” és ezért az Ön kisközösségeinek a gyakorlata is „követi ezt a szabályt”.

Végül is hosszú írása befejezéséül Ön azt mondja: „Csak világos „nem” lehet utolsó válaszom ama kérésükre, hogy vonjam vissza az „Egyházrend”-ben tett kijelentéseimet.” E levelét illetően a Hittani Kongregáció emlékeztetni kívánja Önt mindenekelőtt arra, hogy nem az a feladata, hogy teológiai vitába bocsátkozzék. Feladatának megfelelően, hogy ti. védje és erősítse az Egyház hitét, kizárólag tanbeli szempontból vizsgálja meg az Ön munkáját arra szorítkozva, hogy megjelölje azokat a pontokat, amelyeket nem lehet összeegyeztetni az Egyház hiteles tanításával.

Következésképpen ebben a végleges válaszában sem óhajt vitába bocsátkozni, pl. vitatkozni arról az értelmezésről, amelyet Ön a Khalkedoni Zsinat 6. kánonjának ad, és amely különben is történelmi alap nélkülinek tűnik. Ugyancsak nem óhajt vitatkozni az „apostoli folytonosság” fejlődésének számos történelmi szempontjáról.

Kongregációnk tehát kizárólag a tanbeli szempontokra szorítkozva egyrészt tudomásul veszi az Ön levele állításait, bár az Ön eszmevilága mindent összevéve kevésbé látszik világosnak; másrészt megerősíti ítéletét, amely szerint az „Egyházrend” című munkában, amely az Önt követő csoportoknál terjedt el, ténylegesen olyan állítások vannak, amelyek úgy, ahogyan hangzanak, tévesnek, veszélyesnek és félreérthetőnek bizonyulnak.

Ugyanis, még ha csak írásának központi témáját szemléljük is, művében a következőket olvassuk: Ha igaz is, hogy a II. Vatikáni Zsinat „rögzíti Isten népének két részre osztottságát,

amely a jelen egyházrend alapját képezi”, Ön értekezésével a jövőt kívánja előkészíteni és ezért „a jelenlegi egyházrendet és annak alapjait kérdésessé óhajtja tenni” /2.2/.

Valójában akkor is, amikor Ön a papok és a nem papok közötti különbséget tárgyalja, arra szorítkozik, hogy ha tárt húzzon „az egyetemes jézusi papi hivatás különböző megvalósítási fokaira eljutottak között” /2.1.3./. Ön például azt állítja, hogy „az, aki már közösséget vezet, az pap; de aki még csak tagja egy közösségnek, de nem teremtett még maga is közösséget, az még nem pap”.

A papnak ebben a meghatározásában semmiféle utalást nem tesz arra a különleges hatalomra, amelyet a papok a püspökök mint apostolutódok kézföltétele által kaptak.

A Zsinat tanításával ellentétben az általános és szolgálati papság közötti különbség csak fokozati és nem lényegbeli különbségnek tűnik.

Amint Kongregációnk ez évi január 31-i levele már emlékeztette Önt, ezekről a témákról/

/5. kihagyás: Az Egyházrendben olvasható ezen állításai ellen tétben vannak az Egyház tanítóhivatalával/

az egyházi tanítóhivatal tekintéllyel nyilatkozott a Trienti Zsinaton /lásd különösen DS 1710, 1771, 1773, 1776/ és a II. Vatikáni Zsinaton /lásd LG 10; 18-29; PO 2/. Kongregációnk legutóbb is megerősítette ezt a tanítást a katolikus Egyház püspökeihez intézett „Sacerdotium ministeriale” kezdetű, 1983. augusztus 6-i levelével /lásd AAS LXXV, 1983, 1001-1009/.

/Új betoldás: Meg kell jegyezni ezenkívül, hogy az Ön javaslata a nők pappászenteléséről /lásd 2.2.1;2,3/ ellenkezik az Egyház hagyományos tanításával, amelyet Kongregációnk újra le szögezett „Inter insigniores” kezdetű, 1976. október 15-i nyilatkozatával /lásd AAS LXIX, 1977, 98-116./

/6. kihagyás: Számításba véve tehát az Ön állításainak súlyosságát, továbbá a botrányt és zavart, amelyet azok okozhatnak a hívők körében, kéri Öntől ez a Kongregáció az Ön tévedéseinek világos és nyilvános visszavonását, valamint az őszinte és teljes ragaszkodást a hitigazságokhoz, amelyeket az Egyház Tanítóhivatala tanít a Trentói és a II. Vatikáni Zsinaton, ami az apostoli utódlást illeti, amely megmarad az Egyházban a püspökszentelés és a püspököknek a Péter utóddal fenntartott hierarchikus közössége révén, továbbá, ami az Egyház hierarchikus struktúráját, valamint azt a lényegi különbséget illeti, amely fennáll a szolgálati papság és a hívek általános papsága között.

Ez a hitvallás és ragaszkodás az Egyház Tanítóhivatalához, miközben egyfelől eloszlathat minden kétséget az Ön teljes igazhitűsége tárgyában, másfelől szolgálat lenne az Egyház egysége és az összes hívők java számára, akik megzavarodhattak és elbizonytalanodhattak az Ön által képviselt vélemények következtében.

Ha, amint ez a Kongregáció azt kívánja, tanulékonyan az Egyház hiteles Tanítóhivatala iránt, Ön visszavonná nyilvánosan, annak rendje és módja szerint, világosan az ebben a levélben

világosan kifogásolt tételeket, akkor felülvizsgálásra kerül az Ön kánoni helyzete. Ezért aztán mindenképpen nyilvánosságra kerül a jelen levél. Ahogyan azt megkívánja a köteles tájékoztatás, amelyet ennek a Hivatalnak, az Egyház hiteles hitét védő és előmozdító feladatából következően, kötelessége megadni a hívők számára, mégpedig érdemi formában azokról a téves, veszedelmes és kétértelmű állításokról, amelyeket Ön elterjesztett./

/Új betoldás: Következésképpen e hivatalos megnyilatkozások miatt nem olyan kérdések ezek, amelyekről szabad teológiai vitát lehetne folytatni.

Ezért tehát összhangban levelének ama állításával, amely szerint - úgy tűnik - Ön nem akar újdonságokat bevezetni a katolikus tanításba a már tekintéllyel, különösen azok érdekében, akik között az Ön műve elterjedt, fejezze ki nyilvánosan az Egyház tanításához való ragaszkodását úgy, ahogy azt a fentebb jelzett dokumentumok tartalmazzák.

Hivatalunk ismételten közli, hogy ezt a levelet mindenképpen nyilvánosságra hozza, és pedig, ha Isten is úgy akarja, az Ön a fentebb említett tanokat elfogadó nyilatkozatával együtt.

Ha Ön, ahogyan az kívánatos, nyilvánosan megvallja az egyházi tanítóhivatalhoz való ragaszkodását a fentebb említett pontokon, akkor az Ön egyházi helyzete is felülvizsgálatra kerül./

A Hittani Kongregáció, amikor Önnek ezt a levelet küldi, amelynek tartalma tükrözi rendes ülésén hozott és a Szentatya által jóváhagyott határozatait, akkor nem felejt el az Ön Krisztus evangéliuma és testvérei szolgálataért elviselt szenvedéseit. Éppen ezért abban a reményben, hogy Ön, mint pap és szerzetes, el tudja fogadni az Egyház hiteles hitigazságát, azért, hogy apostoli elkötelezettsége ne legyen hiábavaló /vö. Gal 2,2/, Kongregációnk az Evangélium szolgálójához és a katolikus Egyház papjához méltó választ vár Öntől.

Krisztusban híve: Joseph Card. Ratzinger Prefekt. /s.k./